

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

I. PETRO DÖNEMİ DİL POLİTİKALARI

Salih ACAR

Tez Danışmanı

PROF. DR. Zeynep BAĞLAN ÖZER

DOKTORA TEZİ

RUS DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KASIM 2024

I. PETRO DÖNEMİ DİL POLİTİKALARI

Salih ACAR

DOKTORA TEZİ
RUS DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KASIM 2024

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Salih ACAR

01.11.2024

TEZ ONAY SAYFASI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Rus Dili ve Edebiyatı Programı doktora öğrencisi tarafından hazırlanan I. Petro Dönemi Dil Politikaları Başlıklı tez çalışması 01/11/2024 tarih ve saatinde yapılan tez savunma sınavında aşağıdaki jüri tarafından DOKTORA TEZİ olarak **KABUL** edilmiştir.

	Kabul	Ret
Başkan (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):	☒	☐
Doç. Dr. Viktoriya YILMAZ ASBÜ YABANCI DİLLER FAKÜLTESİ RUS DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ		
Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):	☒	☐
Prof. Dr. Zeynep Bağlan ÖZER AHBVÜ EDEBİYAT FAKÜLTESİ SLAV DİLLERİ VE EDEBİYATLARI BÖLÜMÜ		
Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):	☒	☐
Doç. Dr. Sabire ARIK ANKARA ÜNİVERSİTESİ DTCF SLAV DİLLERİ VE EDEBİYATLARI BÖLÜMÜ		
Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):	☒	☐
Prof. Dr. Zeynep GÜNAL AHBVÜ EDEBİYAT FAKÜLTESİ SLAV DİLLERİ VE EDEBİYATLARI BÖLÜMÜ		
Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):	☒	☐
Prof. Dr. Ayla KAŞOĞLU AHBVÜ EDEBİYAT FAKÜLTESİ SLAV DİLLERİ VE EDEBİYATLARI BÖLÜMÜ		

I. PETRO DÖNEMİ DİL POLİTİKALARI

(Doktora Tezi)

Salih ACAR

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Kasım 2024

ÖZET

Dil, bir milletin en değerli hazinesidir. Bu hazineyi oluşturan tarihi süreci ve dilin gelişme evrelerini çok iyi bilmek gerekir. Dili, tarihten ve millettten ayrı düşünemeyiz. Çünkü ortak bir dil konuşan insanlar, millet denilen varlığı oluştururlar. Milletin varlığı, tarih ile yakından ilgilidir. Dil, bir milletin tarihini, geleneklerini, dünya görüşünü ve diğer milletlerle olan ilişkilerini yansıtır. Her millet dilini ve kültürünü yüzyıllar boyunca yoğurur. Her milletin dili, o milletin çağlar boyunca yaşadığı tarihin özetidir. Dil ile tarihin iç içe ilişkisi, dilden tarihe, tarihten dile sayısız gözüken giriş çıkışları incelemektir. Dil konusu, tarihsel, kültürel ve toplumsal gibi dış etken veya olgularla ele alınmalıdır. Dil öğretiminde o dilin söz varlığının tarihi süreç içerisinde birbirini izleyen değişim aşamaları ve tarihsel değişimi öğretilmelidir. Bu bakımdan dil öğretiminde tarih bilimi çok önemlidir. Dil öğretimi yapılan fakültelerin ilgili bölümlerinde mutlaka tarih dersleri de verilmelidir. Çünkü dilin bir tarihi vardır. I. Petro, Rusya tarihini yeniden yazmak ister. Petro dönemi Rusya'nın batıya yaklaştığı ve batının gelişmişliğini kültürel reformlar yoluyla hayata geçirdiği dönemdir. Petro'nun dil politikaları tüm bu sınır belirleme sürecinin organik bir parçasıdır ve dil, yeni güç ilişkilerini bütünüyle cisimleştirir. Petro döneminin dil politikası bu açık toplumsal görevi somutlaştırıyordu. Dil ve politika ilişkisinin iki yönü vardır: politikanın bir aracı olarak dil ve bir politika aracı olarak dil. Politikanın dil aracılığıyla yürütülmesi, belirli siyasi hedeflere ulaşmak için toplum üzerinde bir etki aracı olarak hareket eder. Dilin kendisiyle ilgili olarak uygulanan politikalar yani dil politikaları, dil planlaması, planlanmış dil veya inşa edilmiş dil kavramları üzerine durulur. Her dil, ait olduğu toplumun kültürüne ve devletin politikasına göre şekillenir. Bütün duygu, düşünce ve edimler kültüre göre gerçekleştiği için kültürü öğrenen dili de öğrenmiş olur. Bu anlamda dil, kültürün hem aynası hem de kendisidir. Dil, kültürü hem anlaşılır kılar hem de iletilmesini sağlar.

Bilim Kodu : 31324

Anahtar Kelimeler : Dil ve toplum, dil politikaları, I. Petro Dönemi, dil reformları, Rusya Tarihi

Sayfa Adedi : 113

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Zeynep Bağlan ÖZER

LANGUAGE POLICIES OF THE REIGN OF PETER I

(Ph. D. Thesis)

Salih ACAR

ANKARA HACI BAYRAM VELI UNIVERSITY

THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

November 2024

ABSTRACT

Language is the most precious treasure of a nation. It is necessary to know very well the historical process and development stages of the language that make up this treasure. We cannot separate language from history and nation. Because people who speak a common language form the so-called nation. The existence of the nation is closely related to history. Language reflects a nation's history, traditions, worldview, and relationships with other nations. Every nation has kneaded its language and culture for centuries. The language of each nation is the summary of the history that nation has lived through the ages. The intertwined relationship of language and history is to examine the countless entries and exits from language to history, from history to language. The subject of language should be discussed with external factors or facts such as historical, cultural, and social. In language teaching, the stages of change and historical change in the history of the vocabulary of that language should be taught. In this regard, the science of history is very important in language teaching. There must also be a history course in the relevant departments of the language teaching faculties. Because language has a history. Peter the Great wants to rewrite Russian history. Peter's period was the period when Russia approached the West and implemented the development of the West through cultural reforms. Peter's language policies are an organic part of this entire boundary-setting process, and language fully embodies the new power relations. The language policy of Peter's reign embodied this clear social mission. The relationship between language and politics has two aspects: language as an instrument of policy and language as an instrument of policy. The conduct of politics through language acts as a means of influence on society to achieve certain political goals. The emphasis is on the policies implemented regarding the language itself, that is, the concepts of language policies, language planning, planned language or constructed language. Each language is shaped according to the culture of the society it belongs to and the policy of the state. Since all emotions, thoughts and actions occur according to culture, those who learn the culture also learn the language. In this sense, language is both the mirror and the culture itself. Language both makes culture understandable and enables it to be transmitted.

Science Code : 31324

Key Words : language and society, language policies, the Reign of Peter I, language reforms, Russian history

Page Number : 113

Supervisor : Prof. Dr. Zeynep Baglan OZER

TEŞEKKÜR

Akademisyenlik yolculuğumda hedef “nitelik” ve “değer” üretmek olmalı şiarımla, elimdeki yolculuk bavulumu doldurabilmek ve hayallerime kavuşabilmek için başta Artvin Çoruh Üniversitesi, Gazi Üniversitesi ve Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi’nden, kıymetli hocalarımdan ve arkadaşlarımdan büyük destekler gördüm ve görmekteyim. Eğitim yolculuğumda katkı sağlayan bütün hocalarımı, ailemi, arkadaşlarımı ve dostlarımı saygıyla anıyorum. Yüksek lisans ve doktora eğitimlerim boyunca bana bir danışman hocadan çok daha fazlası olan ufkumu açan, yönlendiren, kalbimdeki dil araştırmaları aşkını daha da perçinleyen, bilim yolunda ışığım olan, çalışmam boyunca her konuda bilgisi, deneyimi, desteği ve sonsuz anlayışıyla beni destekleyen, tavsiyeleri ve eleştirileriyle yol gösteren çok kıymetli hocam saygıdeğer Prof. Dr. Zeynep Bağlan ÖZER’e şükranlarımı sunarım. Her anımda yanımda olan, eğitim hayatım boyunca beni motive eden, bana hayat arkadaşlığı yapan sevgili eşime kalpten teşekkürü borç bilirim. Hayatıma dokunan adını burada anmadığım siz çok sevdiğim insanlar, iyi ki varsınız!

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
1. GİRİŞ	1
2. DİL POLİTİKASININ GELİŞİMİ	3
2.1. Tarih.....	3
2.2. Kültür	19
2.3. Toplum.....	29
2.4. Politika	40
3. I. PETRO DÖNEMİ.....	47
3.1. I. Petro’nun Şahsiyeti.....	47
3.2. Batılılaşma Hareketleri	49
3.3. Kültür Reformları.....	54
3.4. Edebi Faaliyetler	68
4. I. PETRO DÖNEMİ DİL POLİTİKALARI	73
4.1. XVIII. Yüzyıl Rus Edebi Dili	73
4.2. Dil ve Alfabe Reformları	74
4.3. Dil Planlamaları ve Dil Politikaları.....	83
4.4. Türk Halklarına Yönelik Dil Politikaları	87
4.5. Petro Dönemi Kararname Örnekleri	92
5. SONUÇ	101
KAYNAKÇA.....	107

ÖZGEÇMİŞ	112
----------------	-----

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

a.g.e.

adı geçen eser

s

sayfa

1. GİRİŞ

Dil ve dilbilgisini konu alan çalışmaların bilinen en eskileri, Eski Yunan'a ve Eski Hind'e kadar uzanır. İnsanların dil ve dilin işlenmesi konularına yönelmelerinde ve bu konularda çalışma yapmalarında başlıca iki önemli faktör rol oynamıştır. Bu faktörlerden birincisi, dindir. Dinlerle ilgili kutsal metinler ve dualara gösterilen özenin dil ve gramer alanındaki çalışmaları kamçılacağı tarihî kaynaklardan anlaşılmaktadır. Kutsal kitapların, dine ilişkin metinlerin kuşaktan kuşağa, yanlılardan arındırılmış olarak doğru bir şekilde aktarılabilmesi ve böylece dinlerin safiyetini koruması amacıyla ta klasik ilk devirlerden bu yana birtakım yazım ve okuma kurallarının konulmasına çalışılmış ve sonuçta da birtakım dilbilgisi kuralları belirlenerek bunların üzerinde durmak gerekmiştir.

Rusya tarihi, büyük ölçüde güç mücadeleleri ve zorbalık üzerine inşa edilmiş bir tarihtir. Varyak Vikingleri ganimet için geldikleri Slav topraklarındaki knezlikler arası çatışmayı güç ve otoritelerini kullanarak çözmüş ve o topraklarda hakimiyet kurmuşlardır. Moskova çarlarının hakimiyetleri totaliter karakterde olmuş, Romanovların hakimiyeti öncesindeki kaos yıllarına zorbalık damgasını vurur. I. Petro reformlarını silah gücüyle uygulamış, kilise de kendisinden ayrılan mezheplere karşı zor kullanma yolunu seçmiştir.

İskandinav, Türk, Alman, Leh, Baltık kültürü ve Pagan mitolojisi ile Ortodoksluk, Rus milletin karakteri üzerinde etkili olmakla birlikte, bir yandan da pek çok zıtlığı besler.

Petro reformları, Rus tarihinin ve kimliğinin daha da önemli bir kırılma noktasıdır. Aslında Moskova'nın Batı'yla iyi ilişkileri XV-XVI yüzyıldan itibaren başlamıştır. Rus ordusu silah ve mühimmatını büyük ölçüde Batı'dan almış, ilk Alman tarzı yaşayış biçimleri oluşturulmuş ve Almanlar Rus askeri-siyasi hayatında etkili olmaya başlamıştır. XVII. yüzyılda Rusya'nın ticaret ve sanayisi büyük ölçüde Hollanda ve İngiliz tüccarlar başta olmak üzere yabancılar tarafından ele geçirilir.

XVIII. – XIX. yüzyıllarda Rusya'da başlayan Slavyonofiller (Doğucular) ve Batıcılar tartışması, bugün hala heyecan uyandıran bir tartışmadır. Batıcılar, Petro'nun reformlarını her yönüyle savunur ve Rusya'nın geleceğini Batıcı çizginin sürdürülmesinde görürler. Slavyonofiller ise kültürün milliliği prensibinden hareketle

Rusya'nın Ortodoksluk esaslı kendine özgü bir yolu olduğunu ve Batılılaşmanın Rusya'yı milli çizgisinden uzaklaştıracağını savunurlar.

Rus siyaset ve devlet kültürünün üç ana unsurunu önemle vurgulamak gerekir: Bizans, İskandinav ve Türk. Bizans, Rusya'ya Ortodoks Hristiyanlığını ve kilise ve manastırlar kurumunu, diğer ikisi de askeri ve devlet kültürünü kazandırmıştır. Baltık Denizi'nden Karadeniz havzasına kadar geniş coğrafyalarda yaşayan farklı etnik kimliklerin de Rus kimliğinin şekillenmesinde etkili olduğu bir gerçektir. Çok millilik Rusya tarihine, ordusuna ve siyasetine has bir özelliktir. Bizans, Ortodoksluk ve Altın Orda hakimiyeti Rus kültürüne imparatorluk geleneği kazandırmıştır. Ancak manastırlar ve kilise Rusya'nın tarihi serüveninde özel bir yere sahiptir.

Tarih boyunca Rus devlet ve toplum hayatında kilise ve manastırlar belirleyici bir konuma sahip olmuştur. Rus milli kimliğinin, edebiyat ve tarihinin şekillenmesinde manastırlar etrafında yoğunlaşan dini-kültürel-siyasi hayatın ve kaleme alınan yıllıkların (vakayinamelerin) önemli rolü olmuştur.

Rus dili gerek tarihi dönemlerde ve gerek günümüzde, oldukça geniş sahaları işgal eder. Bu dilin konuşucuları idari ve politik kurumlar bakımından, belirli sınırlar içinde, bazen birbirinden ayrı kalmış ve denk devirlerde kültür vasıtaları birbirinden oldukça farklı olmuştur. Rus dili konuşanlar, özellikle sınır bölgelerinde oturanlar, birbirinden çok değişik milletler ve kültürler ile sıkı temasta bulunurlar. Tüm bu durumlara rağmen, Orta Asya, Baltıklar, Kafkaslar ve hatta Ural-Altay-Sibirya halklarının aynı dille konuştuğunu ve yazdığını düşünürsek Rus dilinin tarihteki rolü daha açık anlaşılmış olur.

2. DİL POLİTİKASININ GELİŞİMİ

2.1. Tarih

Dil, bir idenin, logos'un, aklın bir görünüşü, bağımsız oluşan bir tinsel hayatın meyvesidir. Dil, bu anlamda, daha Antikçağda bazı çevreler tarafından mutlak ve tanrısal bir özün açımı olarak anlaşılmıştır. Bu çizgiyi öteden beri izleyenler olmuştur. Bugün de, M. Heidegger¹, dili, içinde varlığın su yüzüne çıktığı, kendini gösterdiği bir logos olarak tanımlar. *Dil, varlığın ışıyarak örtüsünü açtığı yerdir.* W. v. Humboldt² ise *dil, bir yandan, insanın genel tinsel enerjisinin düzenli işleyen bir çark içinde açığa çıkmasıdır; öbür yandan bu çark içinde dilsel yetkinlik idesinin gerçeklikte bir varoluş kazanma çabası vardır diye yazar. Bu çabaya eğilmek ve onu bu haliyle betimlemek, dil araştırmacının son, ama en basit çözümde, esas görevidir.*

Dili insanlara ister doğa ister evrim, isterse Tanrı vermiş olsun, bu hediye Humboldt'a göre öncelikle bir ödevdir, yani *insanlara verilmiş olan dili oluşturma ödevi*³. İnsan, dili doğanın tüm düzeni içerisinde oluşturur, ona gerçeklik içinde bir varoluş kazandırır. İnsan bunu kişisel ifadelerinin eylemlerinde gerçekleştirir. *Zihnin bu çalışması olmazsa, dil de yoktur*⁴. Tarihi-kültürel zihin çalışması, dili birçok dilin farklılığı içerisinde üretir.

Dil, bireysel insan olma sürecinde gelişir; dil biyolojik, doğa veya evrim tarafından verilen ve diğer yandan da insanların kendilerinin yaptıkları kültürel bir fenomendir. Dil farklı biçimlerde ortaya çıkar, duygularla ilişkilidir. Dil tam olarak böyle çalışır: sözcüklerin hızlıca kullanabiliyorken anlamlarının belirsiz kalabilmesi, dilin temel özelliklerinden biridir. Dil, o an kavramların ya da nesnelerin somut biçimde gösterilmesine hizmet etmez. Dile ilişkin bilgiyi yalnızca dilbilim üretiyor değildir. Felsefe, psikoloji, biyoloji, nöroloji, sosyoloji, tarih, edebiyatbilim ve başka disiplinler de dil hakkında bilgi kazandırır. Dilin sadece dilbilim değil de birçok disiplin tarafından konulaştırılması, dilin çok yönlü ve karmaşık bir olgu olduğu gerçeğine işaret eder. Bu açıdan dil, yaşama benzer bir terimdir. Tarihi-kültürel çeşitlilik içinde diller, dilbilimcilerin en önemli araştırma konularıdır⁵.

¹ Heidegger, M. (1947). Hümanizm Üzerine, Aktaran Baumann. s70.

² Humboldt, v W. (1836). Über die verschiedenheit des menschlichen sprachbaues. Berlin. s21.

³ Humboldt, v W. (1908). Gesammelte Schriften, C VII, Berlin: B. Behr's Verlag. s14.

⁴ Humboldt, v W. a.g.e. s46.

⁵ Trabant, J. (2020). Dil, Söz ve Yazının Gelişimi, çev Rahman Akalın, İstanbul: Runik Kitap. s10-12.

Dili, tarih kavramından ayrı ele alıp incelememiz mümkün değildir. Dil, insana, ait olduğu gerçek dünyadan ayrı ve onun kanunlarına bağlı olmayan yapay bir dünya kurma ve tabiata tarihi katma imkânı veren bir saymacalar sistemi ve ses-anlam ilişkisi bütününde, seslerden örülü ortak öğretilmeler toplamıdır. Tarih ise, şimdi ve burada olmayanları şimdiye ve buraya getirebilme, değişik yer ve zamanları bir araya toplayabilmedir ve ancak, yer ve zamanın, yani tabiatın kanunlarına bağlı olmayan dil gibi yapay bir araçla mümkün olabilmektedir⁶. Alman dilbilimci Prof. W. Porzig’e göre dil, “insanın konuşabilmesi olgusunu, insanın kastedilen şeyin ta kendisini ifade eden bir isimdir. İkinci olarak ise, dil, belirli bir grup insanın birbirleriyle konuşmasını sağlayan araçların tümünü gösterir (Alman, Türk, Rus dili)⁷.”

Dil araştırmalarının tarih bilimi ile iki yönden ilişkisi vardır. Bunlardan ilki ve herhalde tarihin bir bilim haline gelmesine en büyük yardımı yapmış olan “ölü diller” adı verilen, günümüzde artık konuşanı kalmamış dillerde yazılmış belgelerin okunması, ikincisi ise bu dillerin sadece birer biçimsel yapı olarak incelenmesidir. Tarih biliminin konusunu oluşturan geçmişte yaşamış insan toplulukları ve meydana getirdikleri medeniyetler hakkında yazılan belgelerin ne kadar değerli ve güvenilir bir bilgi kaynağı olduğu açıktır. Tek başına dil, bir toplumdaki araçlar, gelenekler ve diğer sosyal kurumlar gibi nesilden nesile aktarılan, gelişen ve değişen bir çeşit organizma olarak, tarihçiye etnik ve kültürel akrabalıklar, süreklilikler ve özellikler bakımından çok faydalı ipuçları verir⁸. Dil, insanlar arasındaki haberleşmeyi sağlamasının yanı sıra toplumda zamanla ortaya çıkabilecek kültürel değişikliklere ayak uydurması gerekir. Toplamlar sürekli ilerleme ve değişim içerisinde olduğu için o toplumda kullanılan dilin kelime hazinesine bakarak toplumun tarihi süreçteki değişimlerini ve kültür evrimini gözlemlemek mümkündür.

Dil araştırmalarının tarih bilimi ile iki yönden ilişkisi vardır. Bunlardan ilki ve herhalde tarihin bir bilim haline gelmesine en büyük yardımı yapmış olan “ölü diller” adı verilen, günümüzde artık konuşanı kalmamış dillerde yazılmış belgelerin okunması, ikincisi ise bu dillerin sadece birer biçimsel yapı olarak incelenmesidir. Tarih biliminin konusunu oluşturan geçmişte yaşamış insan toplulukları ve meydana getirdikleri medeniyetler hakkında yazılan belgelerin ne kadar değerli ve güvenilir bir

⁶ Karaağaç, G. (2009). “Dil, Tarih ve İnsan”. İstanbul: Kesit Yayınları. s7.

⁷ Porzig, W. (2011). “Dil Denen Mucize”. çev. Vural Ülkü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. s67.

⁸ Carr, E. H. (2003). Tarih Nedir. çev. Misket Gizem Gürtürk. İletişim Yayınları. s12.

bilgi kaynağı olduğu açıktır. Tek başına dil, bir toplumdaki araçlar, gelenekler ve diğersosyal kurumlar gibi nesilden nesile aktarılan, gelişen ve değışen bir çeşit organizma olarak, tarihçiye etnik ve kültürel akrabalıklar, süreklilikler ve özellikler bakımından çok faydalı ipuçları verir.⁹ Dil, insanlar arasındaki haberleşmeyi sağlamasının yanı sıra toplumda zamanla ortaya çıkabilecek kültürel değışikliklere ayak uydurması gerekir. Toplumlar sürekli ilerleme ve değışim içerisinde olduğu için o toplumda kullanılan dilin kelime hazinesine bakarak toplumun tarihi süreçteki değışimlerini ve kültür evrimini gözlemek mümkündür.

Rus bilim insanı A. A. Şahmatov’a göre dil, bir halkın tarihini, geleneklerini, dünya görüşlerini, diğers haklarla ilişkilerini yansıtır. Dolayısıyla dil tarihi araştırmaları, her zaman halklar tarihi araştırmaları anlamına gelmektedir. Bu alanda Rus dili lehçelerinin ve Rus dilinin kökeni temel meselesi üzerine makaleleri, el yazma eserler üzerine özel incelemeleri ve araştırmaları vardır. Tüm bu çabalarının gayesi, Rus dilinin bütün tarihini ortaya koymaktır. Şahmatov’un Rus dili ile araştırmaları her zaman tarih, etnografya, lehçebilim, halkbilim gibi farklı bilim alanlarıyla bağlantılıdır.

Dil, oluşumu, gelişimi ve kullanım süreci bakımından zaman ve mekân kavramlarına sıkı sıkıya bağlıdır. Yani, her olgu ve durum gibi dilin de bir tarihi vardır. Bu bağlamda dil ve tarih kavramlarını birbirlerinden ayıramayız. Her bir sosyal olay gibi, dil de tarih açısından incelenmelidir ve araştırmacı yaptığı çalışmanın hedefini tarihsel gelişimin bir ürünü olduğunu ve zaman içinde sürekli değışmeye devam ettiğini asla unutmamalıdır.

Dil, iletişim kurmak için bir araçtır ve göstergebilimsel bir sistemdir. Eş deyişle dil, bir işaretler dizisidir. Dil, konuşucusunun dünyaya bakış açısını, yaşadığı çevreyle iletişim kurma, duygularını aktarma ve öz varlığını tarih boyunca gelecek nesillere taşımada en önemli yardımcıdır. Amerikalı dilbilimci Bloomfield’e göre ise dil¹⁰, “hayatımızda büyük bir rol oynamaktadır. Belki de aynı nefes almak ve yürümekte olduğu gibi dilin bizdeki yakınlığını fark etmemekteyiz. Dilin etkileri dikkat çekicidir ve insanı hayvanlardan ayıran şeylerin çoğunu içerir.” Dil, her an bize eşlik eden en değerli hazinemizdir. Yaşamımızda bahsedildiği kadar mühim bir yerde olan dil,

⁹ Dinçol, A. M. (1968). “Dil Araştırmaları ve Tarih Bilimi”. İstanbul: Yeni İnsan. Bilim Sanat Düşün Edebiyat Dergisi. Sayı: 66. s 12.

¹⁰ Bloomfield, L. (1961). Language. New York: Holt, Rinehart and Winston. s3.

elbette insanların ilgisini çekmektedir. Dile karşı merak, onun etkilerinin incelenmesi ve üzerine çalışmalar yapılması sonucunda dilbilimin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Ünlü Türk bilim insanı Mehmet Kaplan'ın *Dil, Tarih ve Millet* adlı makalesinde “bu üç kavramın birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğunu, dili, tarihten ve millettten ayrı düşünölemeyeceğini”¹¹ belirtir. Bir milleti millet yapan ve onu diğer milletlerden ayıran en önemli özelliğı o milletin dilidir. Çünkü ortak bir dil konuşan insanlar, millet denilen varlığı oluştururlar. Milletin varlığı, tarih ile yakından ilgilidir. Bir milletin varlığını, en iyi tarihi geçmişini içinde görür ve tanırız. Tarih, durağan değil, hareketli bir kavramdır ve durmadan değişir. Tarih ile millet de dil de değişir. Bu süreç içerisinde milletlerin sahip oldukları değerlerini, şahsiyetlerini bize en iyi gösteren dildir.

Tarihi değişiklikler ve dil sisteminin dinamizmi, dilin değişmez ve esaslı kalitesini oluşturur. Dillerin çeşitliliğı, oluşumları ve kategorileri dilin tarihi gelişiminin en önemli sonuçlarından biridir. Bu nedenle, dil türlerinde ve formlarında yaşanan değişimleri inceleyerek bu değişimlerin sonuçlarının ve nedenlerinin açıklanması ve dil üzerindeki zaman faktörünün etkisini belirlemek, dilin doğasını öğrenme anlamına gelir.¹² Alman dilbilimciler W. Von Humboldt ve H. Paul ve Rus dilbilimci A. A. Potebnya'nın defalarca altını çizdiği gibi dil, bir faaliyettir ve bu faaliyetin ürünü dildir. Dil dinamizminin ve tarihi değişkenliklerin çok yönlölüğü, dilin kalıcılığı anlamına gelmez. Çünkü herhangi bir dil, kendi gelişim süreci içerisinde sürekli değişime uğramaktadır. Bir başka değışle dil, durağan değil, tarihi seyir içerisinde sürekli hareket halindedir.

Rus halklarının tarihinin ve dilinin araştırmacısı olan A. A. Şahmatov da Rus halklarının tarihiyle sıkı ilişkiler içerisinde olan Rus dilinin lehçelerini, edebi kalıplarını ve tarihini inceler ve asıl hedefi de bu olmuştur. Dil tarihini kesinlikle ulusların tarihine dayanarak araştırılması gerektiğini savunan Şahmatov, F. F. Fortunatov'un karşılaştırmalı gramer yöntemini kullanarak Genel Slav dilinin kaynağını araştırmış ve yeniden yapılandırmasını oluşturmaya çalışmıştır. Yaptığı bu araştırmalarla Şahmatov, kadim halkların göç yollarını tespit etmeye çalışmıştır. Dil

¹¹ Kaplan, M. (1983). “Dil, Tarih ve Millet”. Türk Edebiyatı Dergisi. Sayı: Ağustos 118. İstanbul: İhlas Matbaacılık. s5.

¹² Koduhov, V. İ. (1974). “Obşçeye yazıkoznaniye”. Moskva: Vışşaya Şkola. s185.

tarihi araştırmaları sayesinde milletlerin etnografya açısından yaşadıkları ortam, milletlerin oluşumu ve parçalanması A. A. şahmatov'un ilgi alanına girmiştir. Dil tarihi ile milletlerin tarihinin birlikte araştırılması gerektiği ilkesini ilk kez böyle ortaya koymuş olur¹³.

Geçirdiği karmaşık tarihsel süreç içerisinde, Rus dilinin dünya üzerindeki herhangi bir dille mukayese edilebilmesi çok zordur. şahmatov'un da dediği gibi, "Rus topraklarına getirilen asıl Kadim Bulgar dili olan Kilise Slav dili, Rus edebi dilinin kökenini oluşturur ve yüzyıllar içerisinde Rus halk dilleriyle yakınlaşarak kendi benliğini yavaş yavaş kaybederek asimile olur. Kilise Slav dili, yabancı görüntüsünü kaybeder. İnsan yaşantısının değişik dönemlerinde ve farklı yerlerinde yabancı bir dil olarak kullanımı, ulusal bir dil olarak kabul grmez¹⁴.

Rusya'da Kilise Slav diliyle ilgili durum böyle değildir. "Rus diline yakınlığına göre Kilise Slav dili, özellikle Germen-Latin dillerinde olduğu gibi Rus halkına hiç bu kadar yabancı olmamıştır. Rus topraklarındaki varlığının ilk yıllarında Kilise Slav dili, ulusal dili karşı konulmaz bir şekilde asimile etmeye başlar. Konuşulan dile adapte olan Kilise dilini, kelime değişimleri, kelime kullanımları veya kelime oluşumları olarak Rus halkının konuşmalarından ayırt etmek mümkün değildir. Örneğin, Kadim Bulgar dili, sistematığının genizli ünlüleri dile yerleşerek Ruşada genizsiz ünlüler (y, a, ѣ) gibi telaffuz edilir. Çünkü herhangi bir şekilde sürekli yus'ları¹⁵ kullanan Rus insanların aktardıkları Kilise Slav metinlerinde neredeyse yer almaz."¹⁶

XI. yüzyıl el yazma eserleri, başka bir deyişle Rusların Hıristiyanlığı kabulünün ilk yüzyılında kaleme alınmış eserler, Rus dilindeki yabancı karakterleri yok ederek Ruslaşan Kilise Slav dilinin telaffuzunu kanıtlamaktadır. Bu sayede Rus halkı, kendi ulusal değerleriyle birlikte benimsemek ve anlamak için yabancı öğretmenlere başvurmaksızın ve Bulgar Dili kökenine bakılmaksızın Kilise Slav dilini kullanırlar.

Kilise Slav diline ait kelimelerin, kitaplardan absorbe edildikten sonra sadece kitaplar vasıtasıyla Rus diline girdiği düşünebilir. Ama Bulgar dilinin ilk

¹³ zer, Z. B., (2004), *Rus Dilinin Gelişme Evreleri*, etin Ofset, Ankara. s54.

¹⁴ şahmatov, A. A. (2012). Oçerk Sovremennogo Russkogo Literaturnogo Yazıka. Knijny Dom "LIBROKOM". Moskova. s60.

¹⁵ Yus sesi- Glagol ve ilk Kiril alfabelerindeki ortak Slav genizli ünlülerini temsil etmektedir.

¹⁶ şahmatov, A. A. Age. s60.

öğretmenlerinin, Bulgar dilinin canlı taşıyıcıları olduğunu bazı bilgiler kanıtlamaktadır. Örneğin; Kadim Bulgar dilindeki *ä* sesinin transferi ile ilgili verilen bilgiler ve aynı zamanda *p, π* hecelerinde olduğu gibi. Ancak bu durum Rus yazılı eserlerin başlangıç öğretiminin ilk yüzyıllarında devam etmez. Dilin oluşması ve gelişmesi için Bulgaristan'dan kitaplar getirilir. Aziz Vladimir zamanında oluşturulan vakayinamelere göre, Rus papaz ve diyakozlar, okullarda öğretmenlik yaparlar. Sonradan aralarında ruhani lider ve eğitimcilerin olduğu Bulgar topraklarından gelen yabancılar, sadece Güney-Batı Rusya'da değil, aynı zamanda Kuzey-Doğu Rusya'da faaliyetlere başlarlar. Onlar, zaten ulusal değerlere çok daha yakın olan Rus dili kitaplarındaki Güney Slav dili unsurlarını arttırmayı başarırlar. Öncelikle yeni Güney Slav unsurlara yansiyarak Kilise Slav dili aracılığıyla dilde yenileşme faaliyetleri başlar. Eski dönemde ulusal dile yakınlığı açısından elde edilmiş ve değişime uğramış kitap dili bu yüzden yeniden düzenlenir.¹⁷

Geçmişte ve günümüzde tarihin ne olduğunu elbette herkes bilir; oldukça basit haliyle tarih, geçmişin araştırılmasıdır. Bu bakımdan tüm tarihçilerin yapması gereken geçmişte ne olduğunu bulmak ve hatasız olarak kayıt altına almak yani “meseleyi olduğu gibi göstermektir”. Bu görüşün altında geçmişte ortaya çıkmayı ya da tanımlanmayı bekleyen bir gerçeğin ya da hakikatin olduğu inancı yatmaktadır. Tarihçinin sadece arkasında bazen geçmişin üzücü bir şekilde saklandığı karanlık ve karmaşayı ortadan kaldırması gerekir, böylece tüm açıklığıyla gerçek gün yüzüne çıkarılabilir. Herkesin kabul edeceği gibi bazı karışıklıklar olabilir ve belirli önlemlerin alınması gerekir. Bilgiye önyargılardan arınmış şekilde yaklaşılmalıdır. Olaylar fikirlerden ayrılmalıdır. Sadece tarafsız tanıkların gösterdikleri kanıtlar kabul edilmelidir ve eleştirel incelemelere tabi tutulmalıdır. Kişisel önyargıların doğru şekilde bastırılması ile nesnellik korunmalıdır ve sonrasında tutulan kayıt titiz davranılarak kesin olmalıdır. Ancak düzgün bir profesyonel yaklaşımda, dışarıda geçmiş olarak açığa çıkarılmayı bekleyen doğruluğunu ortaya çıkarmak ve sonrasında başkalarına aktarmak mümkün olmalıdır¹⁸. Tarihi kaynaklar ne kadar ayna gibi, şeffaf, ışıldayan, doğru odaklı, olayları algıladığı gibi yansıtan, bozulmadan ve

¹⁷ Şahmatov, A. A. Age. s61.

¹⁸ Southgate, B. (2012). Tarih: Ne ve Neden? Antik, Modern ve Postmodern Yaklaşımlar. Ankara: Phoenix Yayınevi. s32.

yanlış renklendirmeden uzak olursa yapılan çalışmalar o denli başarılı olur. Tarih yazıcılığı işte bu noktadan çok önemlidir.

Tarihçiler dili kullanır. Geçmişin izlerinin hatırı sayılır kısmı eski yazılı metinlerden sağlandığı için kadim dil kullanımlarını çalışmakla kalmaz, bununla birlikte daha geniş bir okuyucuya ulaşabilmek için kendi fikir ve kuramlarını yazıya emanet ederler. Dolayısıyla, kayıtsız kalamaz ve dilbilimin görece yeni disiplinince ortaya atılan tüm dil temelli konulardaki iddialarıyla yakından ilgilenirler. Dilin doğası ve işlevleri hakkında yapılan çalışmalar sözde bir ‘dilbilimsel dönüş’ ile sonuçlanmıştır¹⁹.

Dilbilimsel dönüş, tarihsel bilgi içinde dilin rolünü anlamada köklü bir değişimi eşlik eden tarih yazıcılığında ‘dilsel devrimle’ ilgili bir metodolojik dönüştür. Dilbilimsel dönüşün temelinde tarihsel gerçekliği oluşturan göstergeler sistemi olarak geçmiş ve tarih arasında bir araç olarak bulunan dil, yapısalcı bir düşünce olarak yatmaktadır. Dil tarihine dönüş gibi dilbilimsel dönüş, tarihçinin bilincine eleştirel bir çağrıyla yönelmeye başlar. Başlangıçta ilgi, özenin bilinci kavraması ve dil arasındaki bağlantıyı vurgulamaktadır, ancak dil, tarihsel bilincin bir aynası olarak sayılmaktadır. Sonra dil, tarihçinin kendisi ve geçmiş hakkında düşünceleri bağımsız bir gerçeklik olarak yorumlamaktadır. Tarihi bilgide dilbilimsel dönüş, tarihi gerçekler ve tarihçinin dili arasında ayrımlar sorununa neden olur. Dilbilimsel dönüş, tarihi gerçekliklerin sunumunun bir yolu olarak anlatı sorununu hayata geçirmektedir. Bu sorun, tarihsel gerçekleri ve tarih yazıcılığını üreten bilimsel tarihi araştırmalardan kaynaklanmaktadır²⁰. Dilsel dönüşüm ya da değişim aslında dilin seslerinde, dilbilgisinde ya da sözcük dağarcığındaki değişikliklerdir. Dil sistemlerinin nasıl değişim geçirdiği, dilbilimin eski ve oturmuş alt alanlarından biri olan tarihsel dilbilimin kapsamına girer. Biz bu kavramı, biraz daha genişletip ‘tarihdilbilim’ adı altında incelemek istemekteyiz. Çünkü tarihçiler, insan gruplarının başından geçenleri dilbilimsel çerçevede ele alır.

Dilbilimsel çalışmalar, bizim ‘gerçek’ olarak tecrübe ettiklerimiz aslında dil tarafından şekillendirildiği veya şartlandığını ileri sürmüştür. Dolayısıyla, zaten var olan bir durumu basitçe tarih etmek yerine, dil, o durumu oluşturan yapıya kendisi

¹⁹ Southgate, a.g.e. s32.

²⁰ Lubskiy, A. V. Lingvističeskij povорот v istoričeskom poznanii. web- erişim: <http://ponjatija.ru/node/13150>.

karar vermektedir. Yapının içinde yer alabileceği parametrelerinin sınırlarını çizer, her zaman mümkün kabul edilebilenin üstüne sınırlamaları yerleştirir, öz fikirlerimizi, algılarımızı, yorumlarımızı ve deneyimlerimizi sınırlandırır. Ve böylesi dilbilim temelli bir çerçevede, bizzat tarihin indirgenebileceği yerin “tarihçilerin içinde olduğu dil hapishanesindeki kurallar uyarınca, nesnesi ‘geçmiş’ olan dilbilim işaretleri alt dalı” olduğu ima edilmiştir.

Dil, basitçe geçmişte olanın bir yansıtıcısıdır. Tarihçiler için geleneksel olarak varsayılan bir gerçeklik tanımlamak için işe koyulurlar. Dilin dikkatli bir şekilde kullanılmasıyla ‘gerçekler’e dair doğru bir tasvir veya açıklamaya ulaşmanın veya durumu olduğu gibi kavramanın sıklıkla mümkün olduğu varsayılmıştır. Başka bir deyişle, geçmişe dair tarihsel tasvirimizin, ancak o geçmişin varsayılan ‘gerçekliği’ ile ispat edilmiş karşılıklılığı tarafından doğrulanabileceğine inanılmıştır. Ve bu modelin yapısı içerisinde, dilbilimsel doğruluk ve ustalık belli ki vazgeçilmez tarihsel araçlardır.

L. Fevr, tarih yazıcılığı ve üretiminde olağanüstü bir nicelik artışına neden olmuştur. Fransız tarihçi Fevr, çalışmalarında insan ile çevre arasındaki ilişkileri sorgular. Tarih çalışmalarında coğrafya, sosyoloji ve psikoloji gibi sosyal bilimlerin diğer dallarıyla da yakından ilgilidir. Fevr’ye göre²¹

“Tarih yazılı dokümanlarla yapılır şüphesiz. Eğer bunlar mevcutsa. Fakat aynı zamanda tarihinin, becerisine dayanarak, yararlanabileceği her şeyi kullanmasıyla yapılabilir tarih ve yapılmalıdır da. Yani kelimelerle, göstergelerle. Olay yerinin özelliklerinden, kiremitlerden veya yeryüzü şekillerinden ve yabancı otlardan yola çıkarak; ay tutulmalarından ve koşum takımlarından, jeologların yaptığı kaya tetkiklerinden ve kimyacıların yaptığı metal incelemelerinden yararlanarak”.

Kadim dönemlerdeki ilk tarihi kaynaklardan itibaren Rusya’da ilk tarih yazıcılığı, vakanüvisler tarafından yapılır. Daha sonra XVIII yüzyıldan itibaren F. Griboyedov ve S. Medvedev ilk resmi tarih yazıcılığına başlar. XVIII. yüzyılla birlikte I. Petro’nun reformları sayesinde tarih çalışmaları artmıştır. A. İ. Mankiyev, P. P. Şarifov, F. Prokopoviç ve V. N. Tatişçev’in eserlerinde tarihsel eleştiriler yapılmıştır. Aynı dönemde M. V. Lomonosov’un Rus tarihinin öğretimine katkıları olmuştur. N. İ. Novikov’un Rus milli tarih yazıcılığına ve tarihsel kaynakların ortaya çıkartılmasında önemli rolü vardır. XIX. yüzyılla birlikte sosyo-tarih çalışmaları

²¹ Fevr, L. (1991). Boi za İstoriyu. Perevod A. A. Boboviça. Moskova: İzdatel’sstvo “Nauka”. s216.

başlar. Bu dönemde N. M. Karamzin'in tarihe felsefi ve politik bakış açısı önemlidir. Rus tarihinin sorunlarının çözümünde kilit öneriler sunar. XIX. yüzyılın 30'lu 40'lı yıllarında Slavyanofillerin tarihsel bakış açıları yer edinmiştir. S. M. Solovyov'un tarihçilik prensipleri ve tarihsel bakış açısı coğrafya gibi diğer bilimlerle ve toplumların etnik özelliklerini diğer topluluklarla kıyaslamıştır. Tarihi-politik düşünceler akımının radikal temsilcileri, V. G. Belinski, A. İ. Gertsen, N. G. Çemişevski, N. A. Dobrolyubov'dur. Tarihsel gazetecilik başlamasıyla birlikte halkların tarihini yazma fikri doğar. Milli kültürün tarihe yansıtılması fikri ile liberal düşünceleri N. İ. Kostomorov'u XIX. yüzyılın sonuna doğru ön plana çıkartır. Daha sonra sırasıyla V. O. Klyuçevski, K. N. Bestujev-Ryumin, S. S. Tatişçev gibi yazarlar tarihle ilgili çalışmalar yaparlar. XX. yüzyılla birlikte Rus vakayinamelerinin tarihi alanında dilbilimci A. A. Şahmatov'un çalışmaları önemlidir. P. N. Milyukov'un sosyo-politik tarihçiliği ortaya çıkar. Tarihsel gelişimin yorumlanış özellikleri ve yorumbilim bu dönemde ön plandadır. Rusya'nın ekonomik olarak Avrupa'nın gerisinde olması ve Rusya'nın tarihsel gelişimi ve daha sonra Sovyetler Dönemi ileriki tarihsel araştırmaların ana konularını oluşturmaktadır.

Tarihin yazıyla özel bir bağı vardır. Arşivler her ne kadar tarihçinin iş görmesi açısından vazgeçilmez bir kaynaksa da kullanabilecek tek kaynak değildir. İnsani faaliyetlerin -sanatsal veya işlevsel faaliyetlerin- geride bıraktığı izler arasında yerini alan canlı veya ölü tanıklıkların da söyleyecek şeyleri vardır. Bu göstergelerin tamamı geçmişi anlamaya çalışan herkes için kendi başına birer kaynak oluşturur. Örneğin deşifre edilebilir belgelerin kaynağında arşivler bulunur ve arşivler "anıt yapıtlar" gibi merak uyandırmak ve kolektif bir bellek oluşturmak için değil bazı olayların izlerini muhafaza etmek için oluşturulmuşlardır²².

Günümüzde modern dönemle ilgilenen tarihçilerin eli altında sadece Aydınlanma döneminden itibaren arşivlenmiş dokümanlara indirgenemeyecek kadar olağanüstü geniş bir kaynak stoku vardır. Anlatı türündeki yazılı kaynaklar 1980'li yıllara kadar belli bir ilgisizlikle karşılaşmıştır, oysa daha 1960'lı yıllardan itibaren Philippe Aries niceliksel kaynakların başatlığı karşısında edebi ve sanatsal, "seçkin" kaynakların önemine vurgu yapmaktadır. Metinlere gösterilen ilgi büyük ölçüde

²² Cadiou, F. Coulomb, C. Lemonde A. Santamaria, Y. (2013). Tarih Nasıl Yapılır? çev. Devrim Çetinkasap. İstanbul: İletişim Yayınları. s226.

siyasal tarihe dönüşe, kültürel ve aynı zamanda sosyal tarihteki atılıma ve hayat güzergâhı, öyküsü içinde kendi hesabına incelenen bireyin yeniden ilgi odağı haline gelmesine bağlanabilir²³.

Şüphesiz, tarih inceleme ve yazımı, ciddi ve riskli sonuçlar içermektedir. Tarihçiler, mesleklerinin büyük ve ürkütücü sorumluluklarıyla tanıştıklarında, entelektüel eksiklikleriyle, dünyada olup bitenleri kavrayamamalarıyla ve olayların kanıtlarını yorumlamadaki sınırlı kapasiteleriyle yüzleşmek zorundadırlar. Çoğu tarihçi, tarih incelemesini, insanlığın kendini bilmesinin bir yolu olarak değerlendirmiştir. Ünlü İngiliz Roma imparatorluğu tarihçisi Edward Gibbon, tarihi kayıtların “insanoğlunun suçları, aptallıkları ve talihsizliklerini” içerdiğini belirtmiştir. Olayların üzücü durumlarının gerçekten de belirgin olmasına karşın, onun ifadesi, akılcı araştırmalar aracılığıyla bu durumdan kaçınma ihtimalini de getirmektedir. Geçmiş aşmak, ancak bilgi aracılığıyla mümkün olabilecektir²⁴.

Teorik olarak hiç kimse geçmişini inceleyemez. Yalnızca geçmişin kalıntıları incelenebilir ve tarihçinin temel görevi daha çok kalıntı bulmanın ve elimizdeki kalıntıların tüm değişik türlerinden daha çok öğrenmenin kesin ve ince yollarını ortaya çıkarmaktır. Geçmiş ölüdür ama ondan vazgeçilmez. Ölüdür çünkü hiçbir yönde değiştirilemez. Vazgeçilmez, çünkü kalıntıları ve sonuçları günlük yaşantımızda bizi çevrelemektedir. Tarihçinin (ve arkeolog, epigraf, antropologtan arşivist, kütüphaneci ve müzeciye kadar varan geniş yardımcı kollarının) sosyal görevi, geçmiş hakkında ne öğrenebilirsek onu öğrendiğimizden ve geçmişin, sahip olduğumuz bu tür bilgi ve kavramının doğru, inanılır ve kesinliğinden emin olmaktır²⁵.

Slav dillerinde de kadim metinler mevcuttur. En önemlileri, IX. yüzyıldan itibaren Eski Kilise Slavcası denen dille yazılmış dini metinlerdir. İsveçli dilbilimci Janson’a göre²⁶ “*Germen dillerinin Kök-Germenceden türediğinin düşünülmesi gibi, tüm Slav dillerinin bir Kök-Slavca dilinden doğduğuna inanılıyor. Kök-Slavca yaklaşık 2000 yıl önce konuşulmuş olduğu tahmin edilmektedir*”.

²³ Cadiou, F. Coulomb, C. Lemonde A. Santamaria, Y. a.g.e. s241-242.

²⁴ Gilderhus, M. T. (2014). Tarih ve Tarihçiler. Çev. Emine Sonnur Özcan. İstanbul: Atıf Yayınları. s12-13.

²⁵ Thomson, D. (1983). Tarihin Amacı. çev. Salih Özbaran. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. s8.

²⁶ Janson, T. (2013). Dillerin Tarihi. Çev. Mehmet Doğan. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi. s48.

Türk boylarının Rus yıllıklarında yer edinmesi çok doğaldır. Çünkü Türkler ve Ruslar tarih boyunca sürekli olarak birlikte yaşamış topluluklardır. Türkolog A. N. Kononov²⁷, “*Doğu Slavları, Kiev Rus Devleti’nin kurulmasından çok daha önce, içinde Türklerin de bulunduğu birçok Doğu kabileleri ile komşu olarak yaşıyorlardı. Kimi zaman dostça, kimi zaman da düşmanca bir karakter taşıyan bu ilişkiler, halkların etnik oluşumunda ve kültürde, mimarlık ve nakkaşlıkta, günlük hayatta kullanılan eşyalardan yararlanmada ve davranış şekillerinin birçok unsurlarında önemli izler bırakmıştır*” ifadesini kullanarak Türk ve Slav topluluklarının birbirleriyle nasıl bir etkileşim halinde olduklarını belirtmiştir. Hunlar, Avarlar, Bulgarlar, Savarlar, Hazarlar, Kıpçaklar ve diğer Türk boyları Rus kabileleriyle devamlı temas içindedirler. Slavlarla Türklerin bu şekilde temas içerisinde olması, günümüz Rus kelime hazinesi içerisinde hala muhafaza edilmektedir. Bu izlere, Rus yıllıklarında, ticaret, hayvancılık, soyadları, lakaplar, yer adları ve hidronimlerde rastlamaktayız. Bu bakımdan Rus tarihini kökenini incelemek ve öğrenmek için Türklerin tarihine de mutlaka bakmak gerekir.

Tarihçi W. G. Tiesenhausen (1825-1902), “*Altın Orda Devleti Tarihine Ait Metinler*”²⁸ adlı kitabında sadece Rusya tarihi değil, o fasıldan bugüne kadar dünya tarihindeki zor ve kargaşaya konu olayları da araştırır. Tiesenhausen şöyle yazar: “*Ne acayiptir ki Rusya’nın ilim muhafızı olan akademi o zamandan beri Altın Ordu tarihine ait şark lisanlarıyla yazılan eserlerin mühim materyallerinin tenkitli bir bibliyografisini bile basmayı akıllarına getirmemiştir*”.

Önceleri Kıpçaklar’a, Rusya’da Polovets, Avrupa’da ise Kumanlar derlerdi. Rus yöneticileri, Kıpçak halkını küçük Türk halkları şeklinde bölerek ve parçalayarak hakimiyetini sürdürürler. Parçala ve yönet! Tiesenhausen, bu karmaşıklığı açıklığa kavuşturmaya cesaret ederek tarih bilimine büyük bir katkı sağlar. Bu gerçekten karmaşık bir durumdur. Tiesenhausen sadece belgeleri kullanarak çok dikkatlice, yorum katmadan sadece gerçek olguları sunar. Kitabında, belgeler peş peşe ve birbirini tamamlayarak devam eder. Bu çalışmanın özelliği de budur. Belki de yazar, bilinci

²⁷ Kononov, A. N. (2009). Rusya’da Türk Dillerinin Araştırılması Tarihi. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. s20.

²⁸ Tiesenhausen, de W. (1941). Altınordu Devleti Tarihine Ait Metinler. Çev. İsmail Hakkı İzmirli. Türk Tarihi Kaynakları, No:2. İstanbul: Maarif Matbaası. s XIII.

olarak fark edilen ve okuyucuyu yoran monotonluğu, hadiselerin tekrar edilmesini bilerek tercih eder²⁹.

Rusçaya giren “ayva, ayran, arık, aul, bayram, bey, bunçuk, cigit, dombra, duvan, kil, maydan, meclis, muşmula, orda, pay, sofa, tamga, toy, ulus, funduk, han, yarlık, aymak, arat, burhan, dzeren, tarbagan”³⁰ gibi Türkçe ve Moğolca kelimeler örnek olarak gösterilebilir. Fakat Ruslar üzerinde bu kadar önemli etkisi olan Altın Orda’nın ve Tatarların izleri zaman içinde silinmek istenir. Rusya üzerindeki Moğol ve Tatar hâkimiyeti tarih sahnesinden kaldırılmak istenir.

Rusçada «**ruh**» anlamına gelen «**duh**» kelimesi Türkçedeki «**tuğ**» kelimesinden gelmektedir. «Bayrak» kelimesiyle eş anlamlı olan «tuğ» kelimesi çoğu Türk lehçelerinde hâlâ kullanılmaktadır. Kadim zamanlarda atalarımız her milletin bir hamisi olduğuna inanırlardı. Bu hamilerin bayraklarda yaşadıklarını düşündükleri için onlara çok değer verirdi, Yâni milletin ruhunun bayraklarda (tuğda) yaşadığına inanırlardı. Bugünlerde millî bayrağa gösterdiğimiz saygı ve sevgi şüphesiz o günlerin yankısıdır. Bir başka örnekte ise Rusçadaki «**altar**» kelimesi Lâtin kökenli (**altaria**, **altarium**, **altus**- “yüksek” anlamında) sayılmaktadır. Bilindiği gibi, IV. asırdan itibaren «altar» olarak *hramın* doğuya bakan tarafındaki bölüme denir. “**Ala**” (alan, yâni Tanrı’ya hitap) ve “**tör**” (çok önemli ve itibarlı yer) kelimelerinden oluşmaktadır: **alatör- alator - alatar - altar**’. Rusçadaki «**kolokol**» kelimesinin etimolojisi açıktır. Çoğu dillerde kullanılmakta olan «manastır» kelimesinin kaynağı Tibet’e uzanmaktadır. Tibet’te Kaylas Dağı’ndan doğan Manas Nehri’nin adından gelmektedir. Eski zamanlarda insanlar ibadet için Kaylas Dağı’na giderlerdi. Orada üç-dört gün kalarak ibadet ederlerdi. Manas Nehri’nin yanında dünyevî hayattan ilişkilerini keserek, Tanrı’ya dua ederlerdi [16, s.535].

Don ile Volga nehirleri birbirlerine yaklaştıkları yerde, Rus Kazaklarının ve belki de onlardan daha evvel başkalarının da kayıklarının sürükleyerek bir nehirden ötekine geçtikleri biliniyor. Bundan dolayı bu bölgeye “**Perevolka**” adı verilmiştir; “sürüklenerek gemilerin geçirildiği” (*volocit* – Rusça sürüklemek, taşımak kökünden gelir) bölge demektir. Kazakların bu hareketleri Azak’ta, Nogaylar arasında ve

²⁹ Adjı, M. a.g.e. s 331.

³⁰ Kamalov, İ. (2009). Altın Orda ve Rusya. Rusya Üzerindeki Türk-Tatar Etkisi. İstanbul: Ötüken Neşriyat. s363.

Kırım’da da bilindiğine göre, Türk gemilerinin de Don nehrinden Volga nehrine geçirilebilmesi fikri hatıra gelmesi pek mümkündür. [17, s.108] Bunun gibi tarihi hadiseler sonucunda dile yansıyan kelimeler, yabancı dil öğretiminde oldukça önemlidir.

Tarih incelemek, klasikler kadar veya tabii bilimler kadar, belki de sosyal bilimlerden daha çok cesaret ister, çetindir, meydan okumadır ve zihnen enerji gerektirir. Tarih incelemesinde ısrar eden ve çelişkili kanıtların ve görüşlerin tüm karmaşık güçlükleri içinde gerçeği arayan herhangi bir kişi için, en azından bu nitelikler lazımdır.

Tarihi anlamak için yalnız dile bakarak ilk bakışta dil dışındaymış gibi gözüken başka her şeyi dilin yaratıcı kaynaklarına geri götürürsünüz. Dil ile tarihin iç içe ilişkisi, dilden tarihe, tarihten dile sayısız gözüken giriş çıkışları incelemektir. Dil tarihi deyince tek tek dillerin, sözelimi Rusçanın, Türkçenin dilbilgisi, sözcük, üslup, sanat ve kültür yönlerinden ele alınan tarihleri anlaşılır. Dil ile tarihin bağlantısı, dil araştırmacılarını tarih bilimi kıstaslarıyla tarihi öğrenmeye sevk etmektedir. Tarih meraklandırır, tarihçilik merak uyandırır.

Dil-tarih ilişkisi, dil öğretimine doğrudan katkısı bulunan bir konudur. Bir dilin söz hazinesinin etimolojik kökenini bilmek yazılı bir metin oluşturma, metni anlama, sözlü iletişime geçme ve sözlü iletişimin ilerleyişin izleyebilme gibi pek çok dil becerisinin kavrayabilmektir. Dil ve tarih ilişkisinin kullanımı ve öğrenilmesi hem anadil hem de yabancı dil öğrenimi için önemlidir. Bir sözcüğün tarihsel kökeni öğrenildiği, bilindiği ve kullanıldığı sürece kalıcı olur. İnsanlık yüzbinlerce yıl sözlü dille yaşar ama gerçek uygarlıklar ancak yazı veya alfabe bulunduktan sonra olur. Çünkü sözlü dil uçar gider, yazılı dil oturup kalır.

Yorum, geçmiş dönemlere ait yazılı belgelerin yorumu, tarih çalışmasının da onsuz-olunmaz bir ögesidir. Yorumbilgisi doğrudan dilsel yapıtların ve ayrıca kendi başına dilin yorumunu konu edindiğine göre, yorumbilgisi açısından dil-tarih ilişkisine yaklaşım, bu ilişkide genel olarak “dil”i kendisine merkez alan bir yaklaşımdır.

Yalnız dile bakarak ilk bakışta dil dışındaymış gibi gözüken başka her şeyi dilin yaratıcı kaynaklarına geri götürerek tarihi anlamak! Dil ile tarihin içiçe ilişkisi, dilden tarihe, tarihten dile sayısız gözüken giriş çıkışları incelemek.

Dil tarihi deyince tek tek dillerin, sözgelimi Rusçanın, Türkçenin dilbilgisi, sözcük, üslup, koşuk sanatı yönlerinden ele alınan tarihleri anlaşılır. (Bu konuda akla Larin, Sobolevski, dil tarihçilerine bak gibi adlar gelmektedir) Dil ile tarihin ilişkisinin içine coğrafi, toplumbilimsel, ruhbilimsel etmenleri de dışarıdan hazır veriler olarak alır.

Tarihi yaşanan gerçeklik olarak anladığımız zaman, köklü ve zengin bir tarihe mensup olduğumuz konusunda hiç kimsenin şüphesi yoktur. Ancak tarihi yaşanan gerçekliğin tetkiki sonucunda elde edilen bilgi olarak anladığımızda, son yüzyıl içinde gösterilen büyük gayretlere ve ortaya konulan sayısız eserler rağmen yaşadığımız tarih ölçüsünde tarih yazdığımızı söylememiz herhalde pek mümkün olmayacaktır Her ilim dalında güçlükleri yenmenin yolu, o ilmin metodolojisinden geçer. Özellikle matematik gibi soyut ispatlamaya veya tabii ilimlerde olduğu gibi deneye dayanma imkanına sahip olmayan tarihin ilmiği sırf metoduna bağlı bulunmaktadır. " tarih, ancak metodu tarih tenkidi sayesinde ve yardımcı ilimlerin müdahalesiyle ilmidir bunun içindir ki araştırma açıklama ve kontrol tarzının ciddiliği sebebiyle geniş manada tarihin bir ilim beşerî ilimlerin en becerisi olduğu müdafaa edilebilir" denilebilir.

Tarih insanların geçmişini inceleyen ve onların sosyal kapsamlı eylemlerinin bir tablosunu takdim eden bir disiplindir. Tarih, insanlarla onların faaliyetlerinden tanıyabilir ellerimiz çerçevesinde ilgilenmektedir. Tarih, bu faaliyetlerde sosyal bir değeri olan yani bizzat topluluğu aydınlatan her şeyi araştırmaktadır. Sadece geçmişin tarihi vardır. Neden? Çünkü şimdiki zaman, dengeli bir yargıya imkân sağlaması bakımından bize fazla yakındır şimdiki zaman tarih açısından tam şekline kavuşmamıştır o ancak neticelerini ortaya koyduğu vakit yani geçmiş olduğu zaman tarih için var olmaktadır³¹.

Tarihi bir ilim olarak değil fakat bir disiplin olarak adlandırılır. Deyimlerin asıl manaları göz önüne alındığında, tarih, ilmin tanımına uymamaktadır; o matematik gibi soyut ispatlamaktan ibaret değildir. Tabiat ilimlerinde olduğu gibi uygulama yoluyla doğruluğu tahkik edilemez nihayet o önceden görmeye imkân sağlayan kanunlarla sonuçlanmaz.

³¹ Halkin, E. L. (2014). Tarih Tenkidinin Unsurları. Çev. Bahaeddin Yediyıldız. Ankara: Türk Tarih Kurumu. s 4-5.

Bazı toplumlar yok olup gitmiştir. tarih bunların tarih bunların sayısını vermektedir bu toplumların yok oluşu birtakım kanunlar gereğince değil, fakat, Toynbee³²,nin dediği gibi, *şartların meydan okuyuşuna cevap veremedikleri içindir kitleler psikolojisinin veya ekonomi politiğin kanunları tarihin kanunları değildirler.* Kanunlar hem geçmiş hem de gelecek için geçerli neticeler çıkarması güçleşmektedir. Tarihin doğal akışını duyularımız tam olarak algılayamamaktadır.

Bilim insanların iş birliği, yöntemlerin uyumluluğu ve farklı disiplinlerin benzer gelişim yolları... Filolojinin bir dalından — burada XVIII. yüzyılda Sanskritçenin Avrupa’da keşfiyle ortaya çıkan karşılaştırmalı filolojiden bahsediyorum — yeni bir bilim dalı doğdu: dilbilim. Ancak dilbilim, tarihi dil incelemelerinden bağımsız bir şekilde dilsel olguların durağan (statik) incelenmesine yönelmeden önce, neredeyse tamamen bu disiplini kendine merkez aldı.

Bu tür bir evrim, tarihin gelecekteki gelişimine dair uzak ve kaba bir prototip olarak hizmet edebilir. Tarih, halklar ve milletlerin (veya başka genel tarihsel sistemlerin) incelenmesinden, öngörülmesi zor bir biçimde — ki bu büyük ölçüde komşu disiplinlerin ilerlemesine bağlı olacaktır — tarihsel olguların statik incelenmesine geçecektir. Ancak şu an için tarihe, genel insani sorunları ele almak dışında bir görev yüklemeyelim. Bunu hem hümanizme olan bağlılığımız hem de tarihin bir gün bir bilim olarak — tarihsel olgular bilimi olarak — evrileceğini öngörmemiz gerektirir.

Tarih, metinler aracılığıyla incelenir. Bugün bile tüm erdemlerini yitirmemiştir; şüphe götürmez ve tartışılmazdır. Bilgisiyle haklı olarak gurur duyan, dürüst bir çalışanın emeği gibi, bu formül bilimsel çalışmalarda rehber ve bazı aceleci sonuçlar karşısında bir savaş çağrısı oluşturur.

Ancak, dikkatlice düşünüldüğünde, bu formül tehlikeli görünebilir: Çeşitli, hatta birbirine karşıt insani bilimlerin genel yönelimine karşıt olabilir. O dönemde, bilim insanları tarih ve yazınlık arasındaki doğrudan ilişkiyi araştırırken — ve bu özellikle tarih öncesi dönemleri incelerken geçerliydi — metinler olmadan dahi tarihin en basit biçimini yeniden inşa etmeye çalıştılar. Bu, insanlık tarihinin ana dallarından biri olan ekonomi tarihiydi. Bu tarih, başından beri insan emeğinin tarihi olmak

³² Toynbee, J. A. (1955). A Study of History. London: Oxford University Press, Amen House. s17.

istemişti. Ancak bu insan emeğinin tarihini yalnızca yazılı belgeler aracılığıyla incelemek mümkün müdür?³³

Eski toplumların araştırmacıları bu katı formülün baskısına neyse ki boyun eğmedi. Sürekli desteklenen ve yenilenen kazılar sayesinde kültürel anıtlar ve kullanım nesneleri ortaya çıkarıldı. Bu araştırmalar, somut ve belirgin nesnelerle bağlantılıydı — metal aletler, kutsal sembollerle süslenmiş kaplar, kil heykelcikler, terazi ve ağırlıklar gibi. Bütün bunlar dokunulabilir, elde tutulabilir nesnelerdi. Ancak, bu araştırmalar, belirli bölgelerin koşullarına ve özelliklerine sıkı sıkıya bağlı kalarak, *coğrafi duygu ve mekânsal farkındalık* gibi niteliklerin gelişmesini teşvik etti. Böylece, bu nesneler yalnızca metinlere dayanan dar formülasyonların sınırlarını aşmayı başardı. Tamamen farklı bir yaklaşım, daha sonraki dönemlerin tarihiyle ilişkilidir. Bu dönemlerde, maddi kültürün yerini metinler aldı. Genç halkların kültürleri, yalnızca düşünce sistemlerini yansıtan belgeler yoluyla bilinir hale geldi. Ancak bu belgeler, genellikle yüzeysel anlamlarla yüklüydü ve derin toplumsal bağlamlarını kaybetmişti³⁴. Tarihin bilinmesi, geleceği düşünmek için zaruridir. İstikbalin hayalleri geçmişe karşı gelmek istedikleri zaman bile kendi unsurlar içinde tarihe bağlı bulunmaktadır. Tarih olmazsa ne geleneğin manası ne de geleceğe uzanma söz olur. İnsan geçmişini ne kadar iyi tanırsa onun o ölçüde daha az kölesi olur.

Filoloji, tarihin yardımcı ilimleri arasında imtiyazlı bir yer işgal eder tarih tarihçiler tarafından düzenli bir biçimde kullanılmış olan tek bilim dalıdır tarihin üzerine inşa edildiği metinler, okunmak ve anlaşılmak zorundadır. Filoloji yardımcı ilimlerin en eskisi ve en önemlisidir. Bir metin üzerinde çalışan kim olursa olsun, eğer bizzat o metin incelemesinin asıl gayesini oluşturuyorsa, o kişi filolog demektir. Tarih için metinler, geçmişin inşasına yarayan vesikalar, malzemelerdir. Filolog için aynı metinler bizatihi kendilerinde ve kendileriyle bir değere sahiptirler. Filoloji orada durur ve tarih onları kullanır. Filoloji, tarihe yardım ederken kendi farklı rolünü korur ve kendi adına layık her tarihçinin, aynı zamanda bir filolog olması gerektiği haklı olarak söylenebilir³⁵.

³³ Fevr, L. (1991). Boi za istoriyu. Perevod A. A. Boboviça. Moskova: İzdatel'stvo "Nauka". s11.

³⁴ Fevr, L. (1991). Boi za istoriyu. Perevod A. A. Boboviça. Moskova: İzdatel'stvo "Nauka". s11-12.

³⁵ Halkin, E. L. (2014). Tarih Tenkidinin Unsurları. Çev. Bahaeddin Yediyıldız. Ankara: Türk Tarih Kurumu. s35-36.

Filoloğun yardımıyla tarihçi, makul ölçüler içinde emin bir metne sahip olduktan sonra, onun bütün incelikleriyle anlamakla yükümlüdür. Bu durum bir dönemin, bir bölgenin, bazen bir yazarın dilini bilmeyi gerektirir. Burada da filoloji tarihle iş birliği yapmaktadır. Bir metnin incelenmesi onun içeriğinin ve bunun ötesinde edebi türün incelenmesini gerektirir. Her vakayiname, kronik veya el yazması tarih değildir. Dil, güçlü bir zihni disiplin olarak tarihi son derece desteklemekte ve onu edebi bir faaliyet olarak kabul edilen tarihin manasız sapmalarından koruyabilmektedir. Metne sadık olma, tarihçinin ilk görevi olarak kalır.

2.2. Kültür

17. yüzyılda Rus dil bilincindeki kültürel ve tarihsel paradigmanın değişmesinin bir sonucu olarak. Kitap ve yazılı konuşma biçimlerinin demokratikleşmesinin baskısı altında Kilise Slav dilinde kutsallıktan arınma söz konusudur. Bu, geleneksel metnin işlevsel bir katmanlaşmasına ve Avrupalılaşmaya başlayan Rus toplumunun kültürel yaşamının çeşitli alanlarına hizmet eden yeni "dil-üşlupların" ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Batı ile Doğu arasındaki diyalogun arka planında, Hristiyan sembollerine ilişkin farklı dini bakış açıları çarpıştı: Katolik, Protestan ve Ortodoks (Eski İnanan). Avrupa (ve dolayısıyla dünyada) alanında kendini anlamanın bir yolu olarak kristalleşen Rus bilincinin kültürel vurgularına ihtiyaç vardı: “Tek bir halk, onun bu kadar kararlı, eksiksiz ve katı bir şekilde inkarına cesaret edemedi. milliyet ve bu nedenle tek bir halk, Rus kadar genel, dünya-tarihsel bir öneme sahip olamaz” [1, cilt 2, s. 68-69].

Polonya-İsveç müdahalesinin bir sonucu olarak, bir yandan ulusal öz farkındalığın harekete geçmesine, diğer yandan ise belirli bir kültürel yönelim bozukluğuna yol açan bir “Sorunlar” durumu ortaya çıktı. Bu nedenle 17. yüzyılın ortalarında. Rusya kendisini dini, siyasi, kültürel ve ekonomik sorunların iç içe geçtiği çok zor bir durumun içinde buldu.

“17. yüzyılın 2. yarısı ve sonraki yüzyılın başlarında Rus tarihinin çok zengin olduğu olgu ve olaylara ilişkin değerlendirmeler iki türe ayrılabilir: “Slavofil” ve “Batılılaşma”. Slavofillerin fikirlerine göre, o dönemde kültürel süreklilikte bir kopukluk vardı ve bu, Rus tarihinin ilerleyişi için felaketti. Batılılar, bir boşluk oluştuğunu kabul ederek, Rusya'nın özellikle Büyük Petro'nun reformları sayesinde

Akdeniz'i terk ettiğine ve pan-Avrupa ekonomik ve kültürel kalkınma ana akımına girdiğine inanarak bunu olumlu değerlendiriyor." 195].

Sorunlar dini arayışların yoğunlaşmasına yol açtı. Allah'ı sevenlerin hareketi böyle ortaya çıktı [2 , s. 198-206], Patrik Nikon'un yükselişinin bir sonucu olarak kilisede bir "bölünmeye" yol açtı . Patriğin gücünü çarın gücünün üstüne yerleştirmeyi hayal ederek "krallığın üzerinde rahiplik formülünü benimsedi"... Böylece hem Bizans'ta hem de Rus'ta var olan devlet ve kilise senfonisini ihlal etti. eski Çağlar." [2, s. 205]. Nikon ve takipçilerinin faaliyetleri sonucunda ataerkil Ortodoksluk, Katolik modeline göre yeniden düzenlendi: "Patriklik, papalık refleksi ald" [3, s. 248]. Bu da, Rus Ortodoks kültürünü Katolikliğe yönlendiren Nikon'un sağına kategorik olarak karşı çıkan, Başpiskopos Avvakum liderliğindeki Eski Mümin hareketinin ortaya çıkmasına yol açtı .

"Bu anlaşmazlıkların ciddiyeti tarihsel ve felsefi çatışma tarafından belirlendi ... Rusya'nın tarihi kaderine ilişkin farklı anlayış; Dilsel ve filolojik anlaşmazlıklar, bölünmenin gerçek nedeni olan Rus toplumu, devleti ve kilisesindeki tarihbilimsel bölünmenin bir ifade biçimiydi " [2, s. 211].

Yaşanan köklü sosyo-politik değişimler sonucunda Rus toplumu yabancı zihniyetlerin nüfuzuna açık hale geldi. Ve ilk Katolik "sütun" Cizvitlerdi. Onlara göre "dini fanatizm siyasi fanatizme dönüştü. Avrupa'nın bir ucundan diğer ucuna Katolikliğin zehirli ruhu esiyordu" [3, s. 217]. Bu, temel olarak dinsel ayrılığın doğasını belirledi: "Ne zaman rimstii İnsanlar ve tüm Batı, ona kilise adını vermiş olan kilisenin üzerinde hâlâ Havari Petrus'un kemikleri üzerinde duruyor: o andan itibaren Petrus haçı ve çekici kabul etti ve Mesih'i uzaklaştırdı " [4, s. 82]. Avvakum Petrov'a göre o andan itibaren, "Roma Kilisesi" ile birlikte Rusya'ya nüfuz eden Nikoncu "Sezaropapizm " in etkisi altına giren Rus kilisesinin yanılsaması başladı: " Bir doktrin olarak Katolikliğin temel özelliği, iki ilkenin, kilisenin ve felsefinin şiddetli birleşimi: birincisi, kilisenin otoritesine dayanan dinin olumlu içeriğindedir; ikincisi soyut düşüncede, bu bağlantıyı kanıtlamaya ve mantıksal olarak geliştirmeye çalışıyor." Bunun sonucunda "dogmalar, orijinal serbest vahiy niteliğini kaybeder ve doğru çıkarımlar düzeyine indirgenir. Kilise, sanki kendine olan inancını kaybetmiş gibi, daha yüksek bir destek arıyor ve felsefi prensipten yardım istiyor" [3, s. 32]. Geleneksel metin üzerine ikincil bir teorik düşünce bu şekilde ortaya çıkar ve bu,

felsefi sorunsalın kendisinden kopmasına katkıda bulunur. Sonuç olarak, geleneksel semboller, kavramın kendisini genelleştirme ve vurgulama eğiliminde olan rasyonelleştirilmiş ilişkilere çekilir ve bu da daha sonra bilimsel düşünme tarzını dilin işlevsel bir çeşitliliği olarak resmileştirir.

Böylece, "resmi otoritelerin üçüncü bir Roma fikrine dair imparatorluk anlayışı, bakışlarını Kiev'den Moskova'ya getirilen öğrenilmiş Slav diline çevirdi" [2, s. 206] ve kilise kitaplarının farklı okumalarında ifadesini bulan ulusal dini duyguların şiddetlenmesine katkıda bulundu. "Katoliklikte birlik fikri bize görünür, ancak soyut olarak anlaşılan ve bir sembolle çevrelenen bu fikir, Hristiyan insanlığına nüfuz etmez." [3, s. 20] ve anlaşmazlığın ve ardından Protestanlığın nüfuzunun temeli haline gelir. "Böylece Nikon'un büyük gölgesinin arkasında papalığın hayaleti gizleniyordu" [3, s. 211], bu daha sonra Büyük Petro figürünün ortaya çıkmasını ve Rus kültürünün laikleşmesini teşvik etti. Bu dönemde Sosyalist Ritüel hareketinin arka planında ortaya çıkan iki eğilimde ifade edildi:

Ortodoksluğun Katolik modeli doğrultusunda Avrupalılaştırılması Nikonculuğun ve ardından Rus kitabının ve yazılı kültürünün Latinleşmesine yol açtı; Batı Avrupa'dan ödünç almaların edebi diline giden yolu açan Protestan modeline göre Ortodoksluğun Avrupalılaşması.

Her iki eğilim de Hristiyanlığın Avrupa biçimleriyle kültürel diyaloga katkıda bulunarak Ortodoks duyguların yoğunlaşmasını ve zihinsel özelliklerin ortaya çıkmasını teşvik etti. Kült ve kültür düzeyinde ulusal kimlik için çok gerekli olan ulusal duygulara duyulan ihtiyaç bu şekilde ifade edildi. Ancak bu değişikliklerin bir sonucu olarak, aslında yeni bir kültürün, Rus'un doğuşuna tanık olduk.

"Avrupa'ya bir pencere kesen" I. Petro, onu bu kadar açacağını hayal bile etmemişti : "Yeni başkentin adı - St. Petersburg - buranın St. Peter şehri, şehri olduğu anlamına geliyor. St. Peter, Avrupa kültüründe her zaman Roma olarak kabul edildi, çünkü Havari Peter, daha sonra evrensel Hristiyanlığın merkezi haline gelen piskoposluk makamını Roma'da kurdu . Peter yeni başkente bu ismi vererek, buranın dünyanın yeni başkenti olacağını söylemek istiyor gibiydi" [5, s. 262]. Kendini tanımlayan Rus bilincinin hem Katolikliği hem de Protestanlığı asimile etmesi gerekiyordu . Bu sentez Peter'ın reformlarıyla başladı: yeni bir sistemin inşasına ivme kazandırıldı. "Her sistemin evrensellik iddiası vardır" [3, s. 33]. Oluşmakta olan yeni

sistemin aynı zamanda evrensel bir ölçeğe sahip olması da gerekiyordu. Böylece Rus Ortodoks Kilisesi, Batı Avrupa sistemleriyle niteliksel olarak farklı bir kültürel diyaloga giriyor; söz yoluyla ve kelime yoluyla bir diyalog. Logo ve iki yüzlü Fareler çarpışıyor. Kilise kültürünün diyalogu derinleşir ve ulusal zihniyetin anlaşılması için çok önemli olan edebi dil biçimlerinde kendini tanımlamanın temeli haline gelir. Rus zihniyeti dini bir biçimde gelişti. "Dinin temel sorusu, insanın Tanrı ile ilişkisini belirlemektir" [3, s. 37].

Bu nedenle, kilise-dini deneyimini yeniden düşünmek gerekiyordu : "Kilisenin varlığında onun makul gerekçesi yatar ve soruları, şüpheleri ve kanıtlarıyla birlikte aklın onda yeri olmamalıdır" ve "çürütme, kilisenin işi değildir" kilise" [3, s. 34], çünkü kilise halk arasında "inanç birliğinin" canlı bir organizmasıdır.

"St. Petersburg'daki Kutsal Teslis Katedrali , Hristiyanlığın dolgunluğunun bir sembolü olarak, sembolik olarak Rusya'nın Hristiyanlığın dünyadaki son ve nihai dolgunluğu olduğunu ileri sürüyordu" [2, s. 262]. Tamliğa ancak Avrupa din biçimlerinin eleştirel bir analizi yoluyla ulaşılabilir. Ve bu koşullar altında F. Prokopovich, Katoliklikle cesurca polemige giriyor: "Kilise öğretisini bir sistem biçimine sokma fikri bize Batı'dan aktarıldı ve Cizvitliğe karşı mücadele sonucunda kök saldı. ." [2, s. 42]. "Ortodoks Kilisesi'nin bir sistemi yoktur ve olmamalıdır" [2, s. 149]. Bu onun mutlak avantajıdır. Başka bir deyişle sistemi, olgular, olaylar ve eylemler zinciri olarak tarihtir. F. Prokopovich'in "bir eylemin bir sonuç değil, inancın meyvesi olduğunu, aksi takdirde inanç ve sevgi arasındaki organik bağlantının kaybolacağını" iddia etmesi tesadüf değildir [2, s. 133]. Bu şekilde Ratio, "yabancı" kültürün, yani Katolikliğin anahtar kavramı olarak tanıtılıyor. Üçüncü Güney Slav etkisi, Nikon'un hakkı ve Ortodoks inancının sembollerinin Katolik kavramlarla karşılaştırılması sonucunda, Rus bilincinin temel değerlerini daha doğru ve eksiksiz tanımlama fırsatı ortaya çıktı.

"Eski İnananların muhafazakarlığı, metne yönelimleriyle belirlenir: Kutsal Yazıların en eski çevirisi (Kilise Slavcasına), önceki birçok Slav yazarı nesli için olduğu gibi, dilsel konularda koşulsuz bir otorite olarak onlara hizmet eder" [6, s. 412]. Kutsal Yazıların Avvakum'un mecazi olarak sembolik yorumu ile Stefan Yavorsky'nin rasyonel-mantıksal yorumu arasındaki ilişkide , kavramın konuşma-düşünme kategorisi olarak ayrılması ana hatlarıyla ortaya konmuştur: "Geleneği

reddeden kişi, kendisini Tanrı'nın tanrısallığını kanıtlama fırsatından mahrum bırakır." Kutsal Yazılar, onun saflığı, bütünlüğü ve doğru anlayışı" diyor Stefan Yavorsky.[3, s. 45], üçüncü Güney Slav etkisi için aşağıdaki kültürel ve tarihi önkoşulları sayıyor : Grekofilizm ve Ukraynaseverlik (Bizantinizm); izolasyonculuk ve evrenselcilik; sağda güneybatı Rus modeline göre kilise kitapları var: "Güneybatı Rus etkisi okul (kitap) terminolojisini etkiliyor" [6, s. 421]. Bu etki, işaretin gelenekselliğı sorununu ortaya çıkartıyor : "Geleneksel bir tutum , güneybatı Rus eğitiminin temsilcilerinin karakteristiğıdir; sonuçta Latin-Polonya barok kültürüne kadar uzanır. Alışılmadık bir başka tutum, Büyük Rus geleneğinin taşıyıcılarının karakteristiğıdir. Aynı metinler iki anahtarda işlev görebilir ve okuyucunun kültürel konumuna bağılı olarak gerçek veya mecazi anlamda algılanabilir. Bazı durumlarda anlayıştaki bu farklılık kültürel çatışmalara yol açmakta ve şiddetli tartışmalara yol açmaktadır" [6, s. 428]. Anlambilimin (kültürel algıya bağılı olarak geleneksel bir metnin dilsel katmanlaşması) temeli olan şey, önemli ve ilişkisel olan budur [7 , s. 20-22]. Bunun sonucunda metin yenilikçi, öznel ama kutsal olandan türetilmiş, nesnel olarak fark edilmeye başlar: "Metonimik aktarımların mantıksal sonucuna varılması sonucunda kopuk (objektif) bir dünya görüşünün ortaya çıkma olasılığı ortaya çıkar. görünür, yani İdeal bir içsel (içselleştirilmiş) dilin - metnin "prizması" aracılığıyla [8, s. 54]. Böylece, Stefan Yavorsky "kelimelerin mecazi anlamda anlaşılması ihtiyacını özellikle doğruluyor. Üstelik Kutsal Yazılar metnine bu şekilde yaklaşmanın mümkün olduğunu düşünüyor" [6, s. 429]. Böylece, ortaya çıkan "yeni bir dilsel işaret kavramı metaforik kullanımla ilişkilidir" [6, s. 429].

İncelenen dönemde, metafor Rus dil bilincinde yeni yeni yerleşmeye başlıyor ve bu, "konuşma-zihinsel aktivite ve anlamsal türetme yöntemleri olarak metafor ve metonimin sembolle farklı şekilde ilişkili olduğu gerçeğıyle açıklanıyor: metonimi çalışmaları" Hazır geleneksel sembollere dayanarak onları genişletiyor, daraltıyor ve en sonunda yok ediyor ve metafor semboller üretiyor, "boş" formları yeni içerikle dolduruyor" (8, s. 1). 54]. Metnin içselleştirilmesi ve dışsallaştırılması mekanizması olarak metaforun Rus dil bilincinde kök salmasının dilsel-kültürel nedenini belirleyen de bu durumdur .

Bu doğrultuda Yeni İnananlar ile Eski İnananlar arasında dil polemikleri de dahil olmak üzere yoğun polemikler yaşanıyor. Avvakum Petrov, kutsal metnin

yorumlanması ve yorumlanmasıyla ilgili kendi sistemini sunuyor. metonimi hakkında [bkz. Hayatının önsözünün ayrıntılı analizi : 8, s. 121-132]. Aslında Avvakum, dilsel bir işaretin anlambiliminin "düzlemini" terk eder ve onun kullanımını (yani üslup bilimini) varsayar. Arkadaşı Epiphanius bunu zaten hissediyor [bkz. Hayatının ayrıntılı analizi: 8, s. 144-159]. Dilbilgisi bilgisine dayanan Nikoncu referanslara itiraz eden Avvakum şunları yazdı: “Retorik, felsefe ya da belagat aramayın, sağlam, doğru bir fiille yaşayın . Retorist ve filozof olamaz Hristiyan _ Nisky'li Gregory yazıyor ve Chrysostom da aynı şeyi kabul ediyor ve sanki hiçbir şekilde yokmuş gibi söylüyor. kiliseler - yeni retorik ve filozof saygıdeğer Vnitti . .Evet ve bu kadar Bize kutsallık içinde retorik ve felsefenin dışsal olduğunu, söndürülemez ateşin karakteristiğini öğretiyorlar " [4, stb . 547-548]. Eski İnananların yeniliklerle ilgili bu kadar keskin olumsuz konumu, yalnızca geleneksel metindeki farklı bakış açılarının karşı karşıya gelmesini değil, aynı zamanda iki dünya görüşü ve dünya anlayışı sisteminin - muhafazakâr (izolasyoncu) ve rasyonalist - oluşumunu da sağlamıştır (Batıcılık). Karşıtlıkları, dilsel materyalin işlevsel ve üslupsal sunumuna doğrudan yansıdı. Avvakum inanç sembollerinin yorumunu yerel dil ve "saçmalık" üzerine odaklamayı önerdiyse, o zaman Stefan Yavorsky akıl yürütmesini belagat yasalarına uygun olarak açıkça retorikleştirdi . Yavorsky'ye göre İncil metni gerçek değildir ("gerçeğin kendisinden ziyade fiiller"; bu metnin içeriği gerçek olarak kabul edilir, bu nedenle metin farklı yorumlara açıktır ve gerçek ancak doğru yorumla tespit edilir) (Bu, Rönesans dünya görüşü için filolojik yorumun anlamını belirler)" [6, s. 429].

Böylece, “metin değişikliklerinin doğrusal dizisinde , bahane - metin - son metin, “alt” ve “üst ” “katlar” oluşturulur - alt metin ve üst metin t, tek bir eksen - dil ile tek bir dinamik sistemde birleştirilir , tam ve eksiksiz bir iç işaret sistemi olarak. Bu nedenle, metaforik metin oluşturma süreci, işlevsel bir bağlamda aşağıdaki biçimi alır : bahane (metonimik bir şekilde elde edilen sıralı dilsel bilgilerin taşıyıcısı olarak geleneksel metin, yani dilin daha da geliştirilmesi için bir formül kaynağı (daha geniş anlamda malzeme) ve düşünme) - metin içi (iç metin - sonuç olarak matris kültürel paradigmadaki bir değişimin bir sonucu olarak ortaya çıkan içselleştirme) - metin (dışsallaştırmanın bir sonucu olarak dış metin, yani yeni bir orijinal metin üretme süreci) - şu özelliklere sahiptir: alt metin (yapıdaki anlamsal-üslup bilgisinde çökmüş) metnin ipuçları, imalar, alıntılar, semboller ve diğer üslup araçları ve metonimik tür araçları biçiminde olması, tüm ön-kültüre erişim sağlaması) - post- metin (“gelecek”,

önceki metinde başlatılan potansiyel metin) alt metin ile üst metin arasında , yüklemsel asimilasyon ve metaforik bir "sıçrama" sağlayabilecek veya vermeyebilecek bilgi gerilimi biçimi : ilk durumda, yenilikçi bir metinle (yaratıcı bir şekilde oluşturulmuş ve yeni bilgiler taşıyan) ilgileneceğiz ve ikincisi - sıradan olanla birlikte , yenilikten yoksun, dolayısıyla yenilikçi bir kültürde metaforik bir şekilde oluşturulan metin aynı zamanda dar bir psikodilbilimsel anlayışa da sahiptir - ekstratekst (dışsallaştırmanın bir sonucu olarak) " [8, s. 54-55].

Dilin modern üslupsal katmanlaşmasına yol açan, ikili bir stratejide onun işlevsel çeşitlere özgü kırılımını belirleyen, tam da "dil metni" etrafındaki bu dil-kültürel durumdu . 107]. “İçinde alt metni motive eden açık arka plan ile üst metni motive eden örtülü arka planın çarpışması sonucu bahanede çalışmaya başlayan dilbilimsel bir mekanizma olarak metafor olmadan dışsallaştırma imkansızdır. Dahası, metnin geleneksel kültüründe bu tür motivasyon zincirleri ve bağlantıları yoktur, çünkü sonraki her geleneksel metin, kendisinden önceki metinlerin formül sözdizimlerinden (ve bazen tüm metin bloklarından, topoi'den , alıntılardan vb.) Oluşturulur. Yenilikçi bir kültürde bir metnin bu şekilde inşası epigonizm, intihal ve derleme olarak kabul edilir; bu da vasat, banal bir metne yol açar, öncü değerlerden yoksundur ve ne sanatta ne bilimde ne de kültürde önemli işlevler yerine getirmez . tüm. Metin toplum tarafından değerlendirilir, çeşitli kültürel incelemelerden geçer, örnek olur veya olmaz. Örnek hale gelen metin, toplumda meydana gelen sosyopsikodilbilimsel süreçlere dahil olur. Bu tür sosyopsikodilbilimsel prosedürler , kişisel ve toplumsal bilinci dengeleyen metnin kamu bilincinde kutsallaştırılması, kanonlaştırılması ve kodlanması süreçlerini içerir.

Metnin kamusal (toplu) değerlendirmesi. Dolayısıyla sosyopsikodilbilimsel bir prosedür olarak kutsallaştırma , kültürde yeni geliştirilen bir metnin sözel ve zihinsel değerlerinin zihinsel bir değerlendirmesi ve onun örnek olarak tanınmasıdır. Bu nedenle metafor, metnin yenilikçi kültüründe, dilin ve bilginin geleneksel, günlük yaşamının üstesinden gelmeye yönelik derin bir psikodilbilimsel süreç ve gizli varlıkların henüz keşfedilmemiş, görünmez dünyasına yaratıcı içgöründe bir “atılım” olarak çok önemlidir. ontolojik - mantıksal - epistemolojik), ne dış ne de "iç" gözle anlaşılamayan [8, s. 55-56].

Yani, 17. yüzyılın ikinci yarısında - 18. yüzyılın başlarında gelişen durum. Eski Rusya'nın dilsel durumunun bir gelişmesi olan benzersiz bir dil-kültürel durum, bir yandan metne yönelik tutumda temel bir değişikliğe, diğer yandan ortaya çıkan Rus edebi dilinin işlevsel farklılaşmasına temelden katkıda bulundu: " Kültürün sentezi yeni bir kültürün doğuşuna yol açar" [5, s. 263]. Bunun sonucunda felsefi bir metin ve onun kendine özgü işlevsel-üslup çeşitliliğiyle bir üslup oluşumu gözlenir.

Dil ve kültür sayısız yolla birbirine bağlıdır. Atasözleri, incelik, dilsel görelilik, işbirlikçi prensip, metafor, metonimi, bağlam, anlamsal değişim, söylem, ideoloji, basılı kültür, sözlü kültür, okuryazarlık, toplumdilbilim, söz edimleri vb. dil incelemesindeki alanlardan sadece birkaçıdır. kültür ve dil arasındaki bazı bariz bağlantılarla ilgilidir.

Dil, sosyal hayatımızı sürdürmemizi sağlayan başlıca araçtır. İletişim bağlamlarında kullanıldığında, kültürle çoklu ve karmaşık şekillerde bağlantılıdır. Öncelikle, insanların kullandıkları sözcükler, ortak deneyimlere gönderme yapar. Diğer insanların paylaştığı dünya hakkındaki bilgi birikimine atıfta bulundukları için iletilebilir olan gerçekleri, fikirleri veya olayları ifade ederler. Sözcükler aynı zamanda, yazarlarının tutum ve inançlarını, onların bakış açılarını ve aynı zamanda başkalarının da bakış açılarını yansıtır. Her iki durumda da dil, kültürel gerçekliği ifade eder.³⁶

Ancak bir topluluğun veya sosyal grubun üyeleri yalnızca deneyimlerini ifade etmez; aynı zamanda dil aracılığıyla deneyim de yaratırlar. Birbirleriyle iletişim kurmak için seçtikleri araç aracılığıyla, örneğin telefonda veya yüz yüze konuşarak, mektup yazarak veya e-posta mesajı göndererek, gazete okuyarak veya bir grafiği ya da tabloyu yorumlayarak anlam verirler. İnsanların sözlü, yazılı veya görsel ortamı kullanma biçimleri örneğin bir konuşmacının ses tonu, aksanı, konuşma tarzı, jestleri ve yüz ifadeleri aracılığıyla ait oldukları grup tarafından anlaşılabilir anlamlar oluşturur. Dil, sözlü ve sözsüz kültürel gerçekliği, tüm yönleriyle bünyesinde barındırır. Dil, kendi başına kültürel bir değere sahip olarak görülen bir işaretler sistemidir. Konuşanlar, kendilerini ve diğerlerini dil kullanımları aracılığıyla tanımlarlar; dillerini sosyal kimliklerinin bir sembolü olarak görürler. Dil kullanımının yasaklanması, konuşanlar tarafından genellikle sosyal gruplarının ve kültürlerinin

³⁶ Kramsch, C. (1998). Language and Culture. Oxford: Oxford University Press, 3.

reddi olarak algılanır. Dolayısıyla dilin kültürel gerçekliği sembolize ettiğini söylenebilir³⁷.

Toplumsal gelenekler, toplumsal uygunluk normları, dili kullanan toplulukların ürünüdür. Kültür hem insanları unutulmuşluktan, anonimlikten ve doğanın rastlantısallığından kurtarır hem de onlara bir yapı ve seçim ilkeleri dayatarak onları kısıtlar. Kültürün birey üzerindeki bu çifte etkisi - hem özgürleştirici hem de kısıtlayıcı - toplumsal, tarihsel ve metaforik düzlemlerde kendini gösterir. Kendilerini bir sosyal grubun (aile, mahalle, mesleki veya etnik mensubiyet, ulus) üyeleri olarak tanımlayan insanlar, aynı grubun diğer üyeleriyle etkileşimleri yoluyla dünyaya ortak bakış açıları kazanırlar. Bu görüşler hayatları boyunca aile, okul, işyeri, ibadethane, hükümet ve diğer sosyalleşme mekanları gibi kurumlar aracılığıyla pekiştirilir. Ortak tutumlar, inançlar ve değerler, grup üyelerinin dili kullanma biçimine - örneğin neyi söylemeyi veya söylememeyi seçtikleri ve bunu nasıl söyledikleri - yansır.

Dil ve kültür arasındaki karmaşık ve çetrefilli ilişki üç ana başlıkta özetlenebilir. Birincisi, herhangi bir dil kendisiyle ilişkilendirilen kültürü diğer dillere göre daha kapsamlı bir şekilde ifade eder. Bir millet bütün tarihinin tam ifadesini kendi öz dillerinde bulur. Çoğu zaman bir etnik grubun belirli kavramları için başka bir dilde dilsel karşılıklar bulmak imkansızdır. En gelişmiş ve mükemmel diller bile, kendilerine yabancı bir kültürün nüanslarını aktarması gerektiğinde aniden hatalı, doğal olmayan ve gülünç bir hale gelir.

Bir azınlık dilinin daha gelişmiş bir kültürün bütünlüğünü yeterince yansıtamamasının, gelişmiş kültürlerin dillerinin küçük halkların kültürünün karakteristik özelliklerini aktarmadaki çaresizliğinden daha sık rastlanan bir durum olmadığı özellikle vurgulanmalıdır. Hermenötik yorumların sınırı, "yabancı" olanı anlama ve sahiplenmenin sınırı, anlamların ve kavramların tercüme edilebilirliğinin sınırı bununla bağlantılıdır. Dil, ilgisizliği değil, kültürel bir araç olduğunu ifade etmeyi amaçlar. İkincisi, bir noktadan her dil, kendisiyle ilişkilendirilen kültürü diğer dillere göre daha iyi sembolize eder. Dil, parçası olduğu kültürü kendi başına veya kendisi aracılığıyla sembolize eder. Dil, onu konuşanlar için belirli bir kültürün varlığını, canlı gelişimini, sürekliliğini ve geleneğini temsil eder. Bu nedenle dil, bir

³⁷ Kramsch, C. (age), 3.

etnosun ulusal özünü yansıtır ve onu temsil eder. Bir etnos kendisini “buradayız, varız, birliğimizi koruyoruz” ilkesine göre ifade ettiği bütünleyici bir sembolik sistem olarak herhangi bir ulusal dilin doğasında bulunan gizli tutumu dikkate almalıdır. Üçüncüsü, zamanın herhangi bir anında, her dil kendisiyle ilişkili kültürü, diğer dillerden daha eksiksiz bir şekilde temsil eder. Bu bağlamda, kültürün dil aracılığıyla gerçekleştiği söylenebilir. Dil, zamanını ve mekânını düzenleyerek bir kültürün varoluşunun kendine özgü ortamını gösterir. Bir kültürün tam olarak anlaşılması, o kültürle ilişkilendirilen dil dışında mümkün değildir. Dolayısıyla dili korumak, kültürü korumak için yeterli olmasa da dili korumadan kültürü korumanın genellikle imkânsız olduğu söylenebilir. Dilin korunması geleneği ve sürekliliği sağlar. Bu nedenle, kültürel metinleri yorumlarken dili korumayı ve ona değer vermeyi düşünmek gerekir³⁸

Bir yandan, dil sosyal bir olgudur ve kolektif anlamda ele alırsak belirli bir etno-dil, kültür-dil insan topluluklarının tüm üyeleri tarafından elde edilen dünya hakkında bilgilerin saklayıcısı olarak hareket eder. Kümülatif yani biriktirici işlevi sayesinde onu konuşan herkesin malı sayılan dil, milli kültürün gerçek bir aynasıdır. Diğer yandan kişinin edindiği dil, bireyin malı olduğundan bireyseldir. Elbette dil, benzersiz (bir başkası için taklit edilemez) bir yaşam deneyiminin koruyucusu olabilir. Böyle olmakla beraber şunu vurgulamak gerekir ki bireysel bilinç gerçek bilinçtir ve paylaşılan bilgidir (bir bireyin ve tüm kültür-dil topluluğunun). “Kişisel” bilinç, bir kişinin “sosyalleşmesinin” yani dilde depolanan sosyal deneyimi özümsemesinin bir ürünüdür. Dilde depolanan bilgi, anlamlar ve değerler, kişinin duygularını, iradesini, ilgisini ve diğer zihinsel eylemlerini yönlendirir ve farklılaştırır, bunları tek bir bilinçte birleştirir. Başka bir deyişle, bireyle ilgili olarak kümülatif işleviyle dil gerçek bir “eğitmen” haline gelir. Çünkü ömür boyunca biriktirilen bilgileri dili öğrenen çocuğa iletir³⁹.

Bir milletin kültüründe dilin önemi yadsınamaz. Bilgi işlevi, insanoğlunun sosyal faaliyetlerde yer alan nesnelerin, olguların ve süreçlerin genel ve spesifik özellikleri hakkındaki bilgiyi, insanoğlunun duyuşal ve entelektüel deneyiminin çeşitli tezahürlerini sembolik olarak ifade etmek için geliştirdiği bir yoldur. Dil, bu tür

³⁸ Kolihalova, O. A. (2012). *Yazık i kultura*. Prepodavateli XXI vek: obşçerossiyski jurnal o mire obrazovaniya, No2 (1). Moskva: MPRU, 287.

³⁹ Vereşçagin, E. M., Kostomarov, V. G. (1990). *Yazık i kultura*. Moskva: Russki yazık. 16-17.

bilgileri ifade eder, saklar ve yedinden üretir. Dilin insanlığın sosyal deneyimine ilişkin bilginin hem koruyucusu hem de toplayıcısı olma yeteneği vardır. Kişinin kendini tanıma ve ifade etme yolu olarak dilin dönüşlü işlevi önemlidir. Kültürbilimsel yaklaşıma göre dil, insan davranışlarını yönetmenin yanı sıra bilgi depolama ve aktarma aracıdır. Dil, toplumsal deneyimi kültürel normları ve gelenekleri aktarır; farklı kuşakların ve tarihsel dönemlerin devamlılığı dil aracılığıyla gerçekleşir. Kültürel ve dilsel çeşitlilik binlerce yıl ve öncesine dayanır. Ancak dilin en önemli kültürlerarası iletişim aracına dönüşmesi, etnik gruplar arası ve kültürlerarası iletişim dillerinin ortaya çıkmasıyla gerçekleşir.

Çiftdillilik, tarihi, coğrafi ve siyasi gerçekliklerin bir sonucu olarak diller ve kültürlerarasında bir etkileşim biçimidir. İlk uluslararası dillerden biri, birçok Ortadoğu halkının iletişim dili olarak kullandığı Akadca olduğuna inanılır. Akadca, üç eski, soyu tükenmiş ya da asimile olmuş Sami halkının artık ölü dilidir: Akadlar, Babilliler ve Asurlular. Akadca, neredeyse üç bin yıl boyunca Mezopotamya topraklarında (Fırat ve Dicle vadileri) yaşayan halkların resmi konuşma, edebi ve yazılı dilidir.

2.3. Toplum

Toplumdilbilimden bahsettiğimizde iki terim dikkatimizi çekiyor: “sosyo” – “toplumla ilgili” ve “dilbilim” – “dille ilgili”. Toplumdilbilimin dil ve toplumla ilgisi olduğunu tahmin etmek zor değil. Teknik olarak toplumdilbilim, dilin toplumla ilişkili olarak incelenmesiyle ilgilenen dilbilimin dalıdır. Dil ve toplum el ve eldiven gibidir. Dil toplum olmadan var olamayacağından bunlar birbirine bağlıdır. Toplumdilbilim hem dilin doğasına hem de toplumun doğasına açıklık getirebilir. Farklı tarzlarda ve farklı sosyal bağlamlarda konuşuyoruz. Toplumdilbilim, dil ile dilin kullanıldığı bağlam arasındaki ilişkiyi inceler. Toplumdilbilimciler dil ve toplum arasındaki ilişkiyi inceler. Dilin sosyal işlevini ve anlamı iletme için nasıl kullanıldığını keşfederler.

Dil ve toplum, modern dilbilimin merkezi sorunlarından biridir. Bu sorun, dilin ortaya çıkışı, gelişimi ve işleviyle ilgili toplumsal karakterin incelenmesi, dilin toplumla olan ilişkilerinin doğası, toplumun sosyal katmanlara ve gruplara ayrılmasına bağlı olarak dilin sosyal farklılaşması, dilin kullanımındaki sosyal farklılıklar, dilin çeşitli kullanım alanlarına bağlı olarak işlevsel çeşitliliği, iki veya çok dilli toplumlarda

dillerin karşılıklı ilişkileri, bir dilin uluslararası iletişim aracı işlevini kazanma koşulları, toplumun dil üzerinde bilinçli etkisinin biçimleri gibi konuları içerir. Dilin ortaya çıkışı ile insan toplumunun ortaya çıkışı arasında doğrudan bir ilişki vardır.

Dil ile toplum ilişkisi üzerinde XVIII. ve XIX. yüzyıllardan bu yana durulur. Daha o yüzyıllarda devlet adamı, düşünür ve dilbilimci W. Von Humboldt, dilin gelişmesini toplumda olan değişmeler, kültür ve düşünce alanındaki gelişmelerle açıklamaktadır. Toplumda olan değişmeler ise tek yönde olmaz. Toplumun bütün dalları birbirine bağlıdır. Bir yönde olan değişmeler, öteki yönleri de etkiler. Bir başka deyişle “toplumun bütün dalları birbirine bağlı olarak değişir (Akarsu, 1955: 85).

Dil, sosyal bir olgu olarak ortaya çıkar, gelişir ve varlığını sürdürür. Onun temel amacı, insan toplumunun ihtiyaçlarını karşılamak ve her şeyden önce büyük ya da küçük bir sosyal topluluğun üyeleri arasında iletişimi sağlamak, ayrıca bu topluluğun kolektif hafızasının işlevini sürdürmektir.

Toplum kavramı, tanımlanması zor olan kavramlardan biridir. Toplum, sadece insan bireylerinin bir toplamı değildir; belirli sosyal, mesleki, cinsiyet ve yaş, etnik, etnografik, dini gruplara ait olan insanlar arasındaki çeşitli ilişkiler sistemidir. Her birey, bu sistem içinde belirli bir yere sahip olup, bu konum nedeniyle belirli bir toplumsal statünün, sosyal işlevlerin ve rollerin taşıyıcısıdır. Bir birey, toplumun bir üyesi olarak, onu diğer bireylerle ilişkilendiren çok sayıda ilişki temelinde tanımlanabilir. Bireyin dilsel davranışının ve genel davranışının özellikleri büyük ölçüde sosyal faktörlerle belirlenir.

İnsan dili ile toplum arasında bir bağ olduğu, eski bilim insanları tarafından da kabul edilmiştir. "Tüm canlı varlıklar arasında yalnızca insan konuşma yeteneğine sahiptir," diye yazmıştı Aristoteles. Hem Aristoteles hem de onun takipçileri, dilin sadece bireye değil, toplumsal insana özgü olduğunu açıkça anlamışlardı; çünkü dilin temel amacı, insanlar arasında bir iletişim aracı olarak hizmet etmektir. Dilin sosyal katmanlaşması: Her insan toplumu yapısı gereği homojen değildir. Toplum, katmanlara veya sınıflara ayrılır, daha küçük gruplara bölünür ve bu gruplar içinde insanlar yaş, meslek, eğitim düzeyi gibi belirli özelliklere göre bir araya gelirler. Toplumdaki bu farklılaşma, dilde çeşitli sosyal olarak belirlenmiş alt sistemler şeklinde yansır. Bölgesel diyalektler, bu alt sistemlerden biridir.

Dilsel farklılaşma, toplumdaki diğer katmanlaşmaları da yansıtabilir. Örneğin, mesleklerin özelliklerine bağlı olarak dilde görülen farklılıklara bazen mesleki "diller" denir. Bu "diller"le tanışırken ilk dikkati çeken şey, özel terminolojidir.

Dil gelişiminin toplumsal koşulları: Dil yalnızca toplumda var olduğundan, toplumdan bağımsız olamaz. Toplumun gelişim süreci, dilin gelişimini teşvik eder; dilsel değişimlerin hızını artırır veya yavaşlatır. Dilin gelişimini etkileyen sosyal faktörler arasında genellikle şunlar dikkate alınır: edebi dilin kullanıcı çevresinin değişmesi, eğitimin yayılması, bilimin gelişmesi, halk kitlelerinin yer değiştirmesi, yeni bir devlet yapısının oluşturulması, yasa yapma ve bürokrasi şekillerinin değişmesi vb.

Toplumun dile bilinçli etkisi: Bu tür bir etkiye dil politikası denir. Dil politikası, bir toplumdaki dilsel yaşamın çeşitli yönlerini kapsayabilir. Örneğin, çok dilli ülkelerde devlet dili veya lehçesinin seçimi, kendiliğinden değil, genellikle iktidarın doğrudan katılımıyla ve yönlendirme çabalarıyla bilinçli olarak yapılır. Mevcut alfabelerin ve yazı sistemlerinin iyileştirilmesi, örneğin Rusça yazımında defalarca yapılan reformlar, dilin yaşamına insan müdahalesinin bir başka türüdür.

“Ulusların tarihi dilleri ile paralel gelişir.”

Kazım Mirşan, 4 Temmuz 1919’da Türkistan’ın Kulca şehrinde doğmuştur. Dedesi Mir Kasım Hacı Mirsan, Tümen şehrinin ithalat ve ihracat işleriyle uğraşan zengin tüccarlarından biridir. Ancak, Rusya’daki 1917 Ekim Devrimi’nden sonra Mirşanlar Tümeden ayrılarak Kulca’ya taşınmışlardır. İlköğrenimini Kulca’da tamamladıktan sonra Rusça, Çince ve İngilizce eğitim-öğretim yapan Xeygen’de eğitimini sürdürmüştür. Siyasi sorunlardan dolayı 1935’te Türkiye’ye gelir ve Boğaziçi Lisesi’ne kaydını yaptırır. [1, s. 49]

Mirşan, 1940 yılında Boğaziçi Lisesi’nden pekiyi derece ile mezun olur. O zamanlar Yüksek Mühendis Mektebi adıyla bilinen İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ)’ni kazanır. 1942’de üniversitede 3. Sınıftayken Berlin’e Almanca öğrenmek için gider ama geri dönmez ve Technische Hochschule olarak ünlenen Berlin Teknik Üniversitesi’nde okumaya başlar. Buradan mühendis unvanıyla mezun olur. Berlin’in işgali üzerine Türkiye’ye döner. Mühendis olarak Adapazarı Vagon Fabrikası İnşaatı ile iş hayatına başlar. Türkiye, Almanya ve İsviçre’de çalışır.

Mirşan, çalışmalarına 1962 yılında başlar ve 1996 yılına kadar değişik coğrafyada 380 yazılı belgeyi okumuştur. Bunlar içinde 350 Proto-Türk yazıtla, Türk uygarlığının derinliğini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca Mirşan, 94 Etrüsk yazıt ve metnini de Ön-Türkçe olarak okumuştur.

Kendisine ait yöntemiyle Kazım Mirşan, şimdiye kadar okunmamış olan İskitçe, Proto-Bulgarca ve Etrüskçe yazıtları da deşifre eder. Üstelik bazı Grekler'in de Proto-Türkçe konuşmuş olduklarını da kanıtlamıştır. Proto-Türklerin takvim sahibi olduklarını, fizik, özellikle uzay fiziği alanında bugün bildiklerimizden daha çok bilgi sahibi olduklarını da Mirşan çalışmalarıyla ortaya koymaktadır. Mirşan, Asya Türkçesinden 5 lehçeyi konuşmakta, okuyup yazmakta, araştırmalarını Rusça ve Almanca üzerinde genişletir. Antik Grekçe, Çince ve Sanskritçeyi de araştırmalarında kullanmaktadır. Sibiryaya yazıtlarını okur ve araştırmalarını genişletmek için sağlam bir zemine sahip olmuştur. Mirşan, Proto-Türkler'in yazı bıraktıkları bölgeler şu şekilde sıralanabilir: Kazakistan, Ulu Lem, Lena, Altaylar, Doğu Türkistan, Anadolu, Sırbistan, Romanya, Yunanistan, İsviçre, İtalya, Fransa, Kuzey İspanya gibi farklı coğrafi yöreler. [3, s.49-50]

Türk tarihini neden araştırmak istediniz? diye soru sorulduğunda, *“Türk tarihi ile ilgilenerek araştırmalarımaya başlamadım. Önceden hobi olarak başladım, sonra Türk dili ile ilgilendim ve emekli olunca kendimi tamamen bu alana adadım. Hatalı okunuşlarını düzelttiğim ve birçoğunu da deşifre ettiğim Türk Yazıtlarından bir tarih oluştu ve bu tarih, zamanla dünya tarihi haline geldi”* diyerek cevap verir. [2, s. 28]

Kazım Mirşan'a göre Türk tarihinin en eski ana kaynaklarını bu şekilde sıralayabilir:

1. Türklerin, kendilerine Türuk demeden önce, mağara duvarları, kayalar, taşlar, sın taşlar, tahta çubuklar, kayın kabukları, kaplar, şişeler, kiremitler, aynalar, paralar, bronz eşya ve levhalar, deriler vb. üzerine yazdıkları yazılar;

2. Türklerin, kendilerine Türuk dedikten sonra, Moğolistan'ın türlü yerlerinde ve Oral Dağları yaylalarında ve belki de pek çok yerlerde, diktikleri bitigtaşlar;

3. Türklerin – Runik yazıdan Uygur Yazısı denilen yazı şeklini geliştirdikten sonra – bilhassa, İçki Türkistan'da kâğıt üzerine yazarak bıraktıkları yazılar;

4. Türlü destanlar. [4, s.29]

Erken Türkler dünyada bilinen bütün oğuşları (medeniyetleri) olkundan biricik millettir. Mesela, yazıyı icat edenler Erken Türklerdir. Etrüskler pusulayı, Onult Onunudut (sapan doğrulturuyu düzelten alet) Çinlilerden çok önceleri biliyorlardı. Türklerin bu bakımdan bugünkü oğuşumuza büyük katkıları olmuştur. Türklerin sıfır noktasından başlayan takvimleri dünyanın en eski takvimidir. Çinliler takvimlerini Türk takviminden esinlenerek teşkil etmişler, takvim başlangıçlarını Türk hakanlarının tahta oturma yıllarından başlatmışlar. [4, s.30]

1893 yılında Kül-Tigin anıtının Türkçe olduğunu bulan Danimarkalı bilim insanı Vilhelm Thomsen, Urqun Yazıtlarından “Taş I”ın yazılış yılını, Türk takvimine göre değil, noter olarak Çinliler tarafından yazılan tarih tespitini yanlış yorumlayarak, DS 732 yılı olmak üzere kabul eder. Halbuki Çinlilerin Kül-Tigin anıtına yazdıkları tarih tespiti DS 576 yılıdır ve bu tespit Türk takvimine göre de aynı yılı vermektedir. [5, s.48-51] Thomsen, Türklerin takvim kullandığından haberi yoktur ve Türklerin Çin takvimini kendilerine göre uyarladığını ve kullandıklarını düşünmektedir.

Mirşan’ın Proto-Türkler üzerine yaptığı çalışmalar dikkat çekicidir. Büyük bir Ön Türk uygarlığının varlığını ortaya çıkarmıştır. Ön-Türk tarihi Mustafa Kemal Atatürk’ün Asyatik tezinin önemli halkalarından birini oluşturmaktadır. Atatürk, “Türk nedir?” sorusuna cevap verirken aynı zamanda Anadolu’nun çok eski bir Türk yurdu olduğunu belirtmektedir: “Bu memleket, dünyanın beklemediği, asla ümit etmediği bir müstesna mevcudiyetin yüksek tecellisine, yüksek sahne oldu. Bu sahne 7 bin senelik, en aşağı, bir Türk beşiğidir. Beşik tabiatın rüzgarları ile sallandı; beşiğin içindeki çocuk tabiatın yağmurları ile yıkandı. O çocuk tabiatın şimşeklerinden, yıldırımlarından, kasırgalarından evvela korkar gibi oldu; sonra onlara alıştı, onları tabiatın babası tanıdı, onların oğlu oldu; Bir gün o tabiat çocuğu tabiat oldu; şimşek, yıldırım, güneş oldu; Türk oldu. Türk budur. Yıldırımdır, kasırgadır, dünyayı aydınlatan güneştir.” [6] Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu bu görüşlerin neticesinde kurulmuştur. Atatürk’ün bu görüşlerini yıllar sonra destekleyen Mirşan’ın yaptığı çalışmalar olmuştur.

Mirşan, Türk yazıtlarının bilinenden çok daha önceleri yazıldığını düşünmektedir. Bu konu ile ilgili Türk tarihinin yeniden tespit edilmesi gerekir. Türk yazıtları ne kadar yıl önce yazıldığı meselesi çok önemlidir. Türk tarihini, erken Türklerin bıraktığı yazılı eserlere göre belirlenen tarih ve Batılıların bu eserlerin

çoğunu okuyamamış olmaları, pek çoğunu da yanlış yorumlamaları sonucunda ortaya çıkan tarih olarak belirleyebiliriz. Mirşan’a göre “*Türkler konuşmaya başladıkları günden beri yazı da yazmaya başlamış olan bir millettir. Yeryüzünde Türkler kadar çok eski eserler bırakmış olan diğer bir millet bilinmiyor*”. [7, s.219] Bizlere miras olarak bırakılan bu eserler sayesinde Türk dilinin geçirdiği gelişim dönemlerini takip edebilmekteyiz. Bu eserler günümüzden 10 bin yıl öncesine ait olduklarını ortaya koymaktadır.

“Proto-Türkçe Yazıtlar” adlı eserinde Mirşan, Türklerin en ilkel çağlardan beri yazı yazagelmış olan bir millet olduğundan bahseder. Türklerin kendilerine Türk demeden önce, Türk alfabesi ile yazdıkları yazıt (epigraf)’lar bu konuda önem arz etmektedir. Taşlar, sın-taşlar, kayalar, tahta çubuklar, kaplar, şişeler, kiremitler, aynalar, paralar, deriler üzerine yazılmış olarak elimize geçen bu yazıtlar şu bölgelerde bulunmuştur:

- “1. Acısu Özeni Tamgalı Sayı (Kazakistan),
2. Talas Özeni (Kırgızistan),
3. Bayqal -Lena (Yakutistan),
4. Ulu-Kem ve koları (Tuva)
5. Kut-Yaq (Avrupa),
6. İçki Türkistan (Doğu Türkistan),
7. Altay,
8. Orkun-Selene Özenleri (Moğolistan),
9. Ceti-Su” [8, s.11]

Bu yazıtları 1893 yılında V. Thomsen deşifre etmiştir. W. Radlov da bu yazıtlar üzerine çalışmalar yapmıştır. Türk yazıtlarının hemen hepsi birer işaretle damgalanmış bulunmaktadır. Bu çabanın Türk alfabesinin doğmasının sebeplerinden biri olduğu açıktır.

“Alfabetik Yazı Başlangıcı” adlı eserinde Mirşan yazı işaretleri anlamına gelen tamgalardan bahseder. Tamgalar, “*başlangıçta tek çekirdekli (Çince gibi) Proto-Türkçe sözlerin birer ideogramm (kavram işareti)’ları halindeydiler. Türk dili gelişerek zamanla bugünkü Türkçeye yönelince, artık Tamga sözü de “harf”*

manasında kullanılmaya başlanır. Yazılar taş üstüne yazılıyordu ve bu da son derece kulfetli bir iştir. Bu sebeple Türkler yazılarını mümkün olduğu kadar az sayıda harf kullanarak yazmaya çalıştılar”. [9, s.97] Aslında insanlar, buzul çağının gelmesiyle ile mağaralarda yaşamaya başlarlar. Bu dönemde içgüdüyle birlikte mağara duvarlarına çamurla parmak izlerini bırakmaya ve hayatlarında en önemli yere sahip olan av hayvanlarının (bizon, mamut, yaban atları, geyik) resimlerini çizmeye başlarlar. Bu izler zamanla sertleşir ve günümüze kadar gelir. Aslında insanlar, yazıdan önceki devirlerde, düşüncelerini, hissettiklerini, duygularını resimler ve tamgalar yoluyla ifade ederler.

“Bugünkü Avrupa Dillerinde Proto-Türkçe İzleri” adlı bu eser, 10-14 Haziran 1997 tarihinde Başkurdistan Cumhuriyeti’nin başkenti Ufa’da Fenler Akademisi’nde düzenlenen VII. Uluslararası Türkoloji Kongresi ve Türk Halklarının Yazılı Kültürü sempozyumunda Mirşan tarafından sunulan bildiridir. Bu çalışmada Mirşan, Avrupa dillerinin kökenleri hakkında bilgi vermektedir. Mirşan, “Avrupa’daki dillerin başlıca iki kökene dayandığı çoktandır bilinmektedir: 1. Oral-Altay Dilleri, 2. İndo-Germen Dilleri. Avrupa dillerinden Latince, Fransızca, İngilizce, Almanca, Rusça, Yunanca gibi İndo-Germen Dil Grubu’na ait dillerdeki Proto-Türkçe izler bulunmaktadır. Proto-Türkçe yazıtlarda geçen sözler bizlere yardımcı olacaktır. Bu yazıtlar son buzul çağından başlıyor ve 1. Orta Asya yazıtları, 2. Anadolu yazıtları, 3. Avrupa yazıtları olmak üzere üç gruba ayrılır.” [10, s.3] Eserin devamında resimli yazıtlardan örnekler verilerek, diğer Avrupa dilleri ve Proto-Türkçe ile karşılaştırmalı bir incelemesi yapılmaktadır.

Mirşan, “Etrüskler. Tarihleri, Yazıları ve Dilleri” adlı eserinde Etrüsk yazıtlarını okumaktadır. Etrüsklerle ilgili bilgi toplamak için İtalya’ya gezi düzenleyen Mirşan, burada “Etruria” denilen bölgede incelemeler yapar. Etrüsk halkı kültürüne Po Ovası’nda, Bolognada, Etruriada, Kuzey Latiumda ve Kampaniada olmak üzere geniş alanlarda karşılaşmaktadır. Eski Çağlarda İtaliada Etrüsklerinkinden daha üstün bir kültür gözükmemektedir. Etrüskler kendilerine “OQ” [Oq’lar] demiş ve bu sözü OQ ESİBİZ [Oq milletiz], OQ ESİN [Oq Milletin] şekillerinde de kullanmaktadırlar. Mirşan, Talas Özeni, Qırğız Silsilesi, Açıqtaş Mevkisinde bulunmuş bir yazıtın (On-Notasının)metnin şu şekilde analiz eder: “BU ALTIÑ ON-UYUL UÇ BU işbu selahiyetlin ON-UYUL lideridir. Burada bir halk ismi olarak kullanılan “ON” sözünü

Avrupa'nın şu alanlarında görmekteyiz: 1. İzginti Oq Uduz (Bugünkü Kazan Kenti) yukarısında ON-UYUĞUR (ON Federasyonu), 2. İstanbul-Erenköy yazıtında UW-ON (Mukaddes Hun), 3. İsviçre'de, Graubündende ON OY (ON'lar), 4. Fransa'daki Glozel yazıtlarında ON ĖL (ON Halkı). Görülüyor ki Kazakistan'ın güney-doğu köşesinden kopan bir akım Avusturya üzerinden İsviçre'ye ve Fransa'ya kadar uzanabilmiştir. [11, s.22-23] Etrüskler 10 tanesi uzun ve diğerleri kısa olmak üzere yaklaşık 20.000 adet metin bırakmışlar. Bunların çoğunluğu kül kabı, lahit, ölü kabrine konulan eşyalar ve aynalar üzerindeki yazılardır. Etrüsklerin kendileri hakkında yazdıkları herhangi bir eser bilinmemektedir ve bu da onların tahminimizden çok daha eski çağlarda yaşamış olan bir halk olduğunu göstermektedir. Mirşan'ın Proto-Türkçe yazıtları okuyarak Türk tarihinin gerçeklerini gün ışığına çıkarmasının yanı sıra, uygarlık kavramı açısından da büyük önem taşımaktadır: “Ege ve Anadolu'daki yüksek uygarlıkların üzerine oturan Yunanlılar, her şeylerini bu uygarlıklara borçlu olduklarını saklamak için tarihi çarpıtmaktan geri durmamışlardır. Aynı Batı Avrupalı Germeni Briton, Kelt gibi halkların, “Rönesans”tan bu yana, eski Yunanlıları kendi “ataları” haline getiren bir tarih kurgulamaları gibi. Batılılar ve onların Türkiye'deki batımerkezci bağımlıları, örneğin Etrüsklerin Türk ve dillerinin de Türkçe olduğu ve İtalya'ya yazıyı, alfabeyi ve uygarlığı Etrüsklerin getirdiği gerçeğini gün yüzüne çıkaran K. Mirşan'a kulaklarını tıkamışlardır. [12, s.16]

“Erken Türklerin Skandinavya Yazıtları” adlı eserinde Kazım Mirşan, İskandinavya'daki Erken-Türk Yazıtları hakkında bilgiler vermektedir. Bu yazıtlar kapsam bakımından “büyük çapta” ortaya çıkmaktadır. Sayı bakımından 5500'e ulaşmaktadır ve yalnızca İskandinavya (Danimarka dahil) değil, Almanya'nın Wesel Irmağı, İngiltere, İrlanda ve Romanya alanlarını da kapsamaktadır. Diğer taraftan, Orta Asya'daki Talas ve Sibir Yazıtları dışında, bu yazıtların bazıları Türkler'in İskandinavya'daki Runik Yazıtlarının çok geç çağlara kadar kullandıklarını görülmektedir. Avrupa'nın doğusunda, tarih öncesinden beri, Türkler bulunmaktadır (Cağulday, Kasım, Kazan, Kırım Hanlıkları). Biraz doğuda ise Tümenlikler, Başkurtlar ve Kazaklar ile karşılaşmaktayız. Türklerin bıraktıkları eserler bakımından da Orta Asya ve Avrupa birbirine bitişiktir. Şölgentaş Mağarası'ndaki 16 bin yıl öncesine ait Türklere has resim ve tamgaları Güney-Batı Fransa'nın Lascaux Mağarası'nda bulabilmekteyiz. Başkurdistan'da kayalar üstüne yazılmış olan Türkçe yazıtların alfabesi, Balkanların her tarafında kullanılmış durumdadır. ON-Notası'nın

devamını İsveç'in Gotland Adası'nda bulabilmekteyiz ve İskandinavya dillerinde pek çok Türkçe söz bulunmaktadır. "Futhark" ismi verilen runik yazıtlarının sayısı Avrupa'da 5500 civarındadır. Bunların tahminen 3500'ü İsveç'te, geri kalanı ise Norveç, Danimarka, Britanya, İzlanda, Grönland ve Almanya'da bulunmaktadır. Taş, kaya, kemik, ahşap ve maden üzerine yazılmış olan bu yazıtların en uzununu İsveç'teki Rök yazıtıdır. [13, s.9-11,41]

İskandinav Yazıtlarına benzer harflerle yazılmış olan Urqun-Selene Yazıtlarının Türkçe olduğu ortaya çıkınca Batılı bilginler, Türk tarihinin temellerini ön yargılı olarak ele alırlar. Buna göre runik yazının en eski şekillerinin Orta Asya ve Sibirya'da gözükmese de – Türkler alfabelerini Soğdaq'lardan alırlar. Çünkü Batı Çin'de, Sınan-fu'da, DS 781 yılına ait bir Çince-Nestorianca yazıt bulunmuştu. Böyle değilse, Türklere yazı Arami alfabesinden, en fazla DS 600'den daha kısa bir zaman önce Kafkaslar üzerinden gelmiştir. [14, s.24]

Dilin bir iletişim aracı olarak yalnızca toplum içinde ortaya çıktığından ve geliştiğinden şüphe edilmez. Dolayısıyla, dil toplumsal bir olgudur. Bu nedenle, dilbiliminin ortaya çıktığı ilk dönemlerden itibaren dilbilimciler, dil ve toplum arasındaki ilişki sorunuyla ilgilenmiştir. Herhangi bir toplumda dil, bu toplum tarafından elde edilen bilgilerin biriktirilmesi, saklanması ve aktarılması aracı olarak işlev görür. Bu nedenle, toplumda meydana gelen sosyal, ekonomik ve kültürel değişimlerin dilin farklı düzeyleri üzerinde etkili olmaması mümkün değildir. Aynı şekilde, dil de toplum üzerinde önemli bir etki yaratır. Dil tarihi ile toplum tarihi arasındaki ilişkinin bir göstergesi, dil ve dilsel durumların toplumun belirli etno-sosyal tarihsel aşamalarına karşılık gelen özelliklerinin bulunmasıdır. İlkel toplulukların (kabilelerin) dillerinin, feodal dönem dillerinin ve feodal sonrası dönem dillerinin kendine özgü özelliklerinden bahsedebiliriz.

Herhangi bir dilin edebi işlenmiş formu, dil kullanımının kurallarının istikrara kavuşması, günlük iletişim alanı üzerinde önemli bir etki yapar, bu dilin konuşurlarının kültürel seviyesinin yükselmesine katkıda bulunur ve zamanla diyalekt farklılıklarının ortadan kalkmasına yol açar. Dilde ortaya çıkan yeni kelimeler ve deyimler, toplumda ortaya çıkan yeni kavramları ifade eden yeni kelime anlamları, insanlara çevrelerindeki dünyayı daha derin bir şekilde kavramalarına ve düşüncelerini daha doğru bir şekilde ifade etmelerine yardımcı olur.

Bu nedenle, dil ve toplum arasındaki ilişki sorunları, farklı ülkelerden ve farklı dilbilimsel yaklaşımlardan gelen dilbilimcilerin ilgisini çekmiş ve dikkatlerini üzerine toplamıştır. Ancak bu ilginin ve dikkatin derecesi, farklı zaman dilimlerinde farklılık göstermiştir. Eski Yunan filozoflarının görüşlerinde, dilin toplumsal doğası sorunu, onun kökeni sorusundan ayrı düşünülemezdi. Orta çağ ve Aydınlanma dönemlerinde, dilsel malzeme birikimi sürecinde, bu sorun öncelikli değildi. Ancak teorik dilbilimin gelişmesiyle birlikte, bilim insanları bu soruna giderek daha fazla dikkat çekmeye başladılar ve dil tarihi ile o dili konuşan halkın tarihi arasındaki ilişkiye işaret ettiler. J. Grimm, W. Humboldt, F. I. Buslayev, I. I. Sreznevski, I. A. Boduena de Kurtene, F. de Saussure, A. Meillet, J. Vendryes ve birçok başka dilbilimcinin çalışmalarında, dilin sosyal ve bireysel yönleri üzerinde durulmuştur. 19. yüzyıl boyunca dilbilimciler, öncelikli olarak dilsel olguların betimlenmesi ve analizine odaklanmışlar, dilin temel işlevi olan toplum içinde bir iletişim aracı olma özelliğinin incelenmesi ise dilbilim araştırmalarının periferisinde kalmıştır.

Örneğin, önde gelen dilbilimcilerden biri olan F. F. Fortunatov'un çalışmalarında da dilin toplumsal karakterine ve dilin tarihi ile toplumun tarihi arasındaki ilişkiye dikkat çekilmektedir. Canlı dile olan ilgi, halk edebiyatı eserlerine özenli yaklaşım ve dilin tarihi için bölgesel halk ağızlarının incelenmesinin önemi vurgulanmaktadır. Bu ağızlar, çoğu zaman derin bir geçmişin izlerini taşır ve etimolojik, fonetik ve leksikolojik açıdan, hatta çok küçük mesafelerde bile, birbirlerinden farklılık gösterirler.

Sözcükler büyük ya da küçük tüm kavimlerin kendi tarihlerini ilk kaynağından tam anlamıyla öğrenmelerine yardım edebilir. Müzelerde biriktirilen kafataslarından ve süs eşyalarından daha fazla tarihi gerçeği şifahi söz kendi bünyesinde ve yapısında barındırır. İnsan elinin ürünü olan arkeolojik bulgular dilsizdir, evinizin hemen altında yapılan kazı sırasında bulunanların atalarınızın ait olduğu kesin değildir. Şifayı söz ne yanar ne de çürür redakte edilmesi dinin ya da devletin lehine değiştirilmesi de mümkün değildir. O eskimez. Bir kavim tarih sahnesinden silinebilir veya kaybolabilir. Ama o kavmin sözü diğerlerinin dilinde Yaşar sözcükler gerçek tarihi bilgilerin en kalıcı ve güvenli arşividir⁴⁰.

⁴⁰ Süleymenov, O. (2017). Kod Slova (Kelimenin Şifresi). çev. Azad Ağaoğlu. İstanbul: TEAS Press. 11-12.

İnsanoğlu, canlı dünyanın ok tüm temsilcilerine Ad vermenin yolunu erkenden bulur. Canlılar kendi kendilerine ad veriyorlardı, İnsanoğlunun yalnızca bu adları duyması yeterlidir. İnsanoğlu doğada rastladığı canlılara çok eskiden isimler bulur. Leksik biçimlerin tüm dayanıklılığı bir yana değerlendirdiğimiz örneklerde ünsüzlerin fanatik açıdan daha fazla değişikliğe uğradığına tanık oluruz. Dudak ünsüzleri diyalektlerde şu gelişme zincirinin bütünüyle sergiler: $f - w - v - b - p$. Çok muhtemeldir ki yumuşak l d değişikliklere maruz kalır. Fonetik açıdan l yalnızca başka bir akıcı ünsüz düzeyine kadar gelişebilir ($alfa > arfa$). Örneğin böylesi muhtemel ses değişimlerini dikkate alalım: $\Lambda lob > rob$ ⁴¹.

Ortak toplumların konuştukları dil aynıdır. Onlar aynı şarkıları beğenir, ortak dansları, bayramları, kıyafetleri, alfabeleri ve mutfakları vardır. Bu insanların ortak dini ve tarihi vardır. Onları birleştiren en önemli şey ise vatan sevgisidir. Bazı toplum bilimciler insanı ve milleti buna göre değerlendirirler. Çünkü vatan herkes için ortaktır. Millet dediğimiz sadece bir ülkenin sakinleri değildir. İnsanlar aynı şehirde aynı sokakta yaşayarak farklı kültürlere mensup da olabilirler. Millet mefhumu bir araya rastgele toplanmış insanlar grubu anlamına gelmez. İnsan topluluğu sadece bir araya gelmiş olmakla birlikte ortak bir tarihi olmadan başka bir deyişle ortak bir geçmişe sahip olmadan ve ortak bir atadan gelmişlerse kendilerini bir millet olarak adlandıramazlar. Bu birlik uzun sürmez. İnsanlık tarihinde milletlerin kültürel özellikleri ve hayat tarzları, iletişim bağları ve farklılıklarını içeren bilgiler yavaş yavaş birikmeye başlar bu bilgiler daha sonra ayrı bir bilim dalı oluşturur. Bu bilim dalı etnografyadır. “Etnos” sözcüğü “millet” ve “kabile” anlamına gelir⁴².

Toplumları öncelikle dilleri farklı kılar. Dil ve yazı, insan hayatındaki en önemli unsurlardır nasıl söylerseniz öyle anlaşırsınız. Söz, insanı ve düşüncelerini, duygularını, hatta korkularını yansıtır. Her milletin kendi dili kendilerine has konuşma ve düşünce tarzı mevcuttur. Etnografya bilimi bunu vurgular. Bilimin olmadığı, ama öğrenme isteğinin olduğu çok eski zamanlarda dillerin nasıl ortaya çıktığına dair pek çok efsane anlatmaktadır. Babil kulesi efsanesi buna örnek gösterilebilir. İnsanların bir araya gelip anlaşmalarına mâni olmak için Tanrı, halkların dillerini karıştırıp insanları

⁴¹ Süleymenov, O. a.g.e., s67.

⁴² Adji, M. (2021). Kıpçaklar. Türklerin ve Büyük Bozkırın Kadim Tarihi. çev. Zeynep Bağlan Özer. İstanbul: Doğu Kitabevi. s18-19.

yeryüzüne dağıtır o günden itibaren her millet ancak kendi öz dilini anlayabilir. Yani efsaneye göre milletler bu şekilde oluşmuştur⁴³

2.4. Politika

Tüm çağlarda insanlar sözün gücünün farkında olmuşlardır. Şair Nikolai Gumilev'in yazdığı gibi: “Güneş sözle durduruldu, / Şehirler sözle yıkıldı”. Николай Гумилев: «Солнце останавливали словом, / Словом разрушали города». Bir insan dünyada yaşar ve onun önemli bir parçasıdır: bir aile, bir okul, bir üniversite ya da bir şehir, Dünya, Evren. Tüm insanlar birbirleriyle esas olarak iletişim yoluyla etkileşim halindedir. Bir kişi tarafından bir muhabata söylenen hemen hemen her cümle, muhabatın eylemlerini veya görüşlerini etkilemeyi amaçlamaktadır. Aslında söz, dil, diğer insanların konuşmacının arzusu doğrultusunda hareket etmesini sağlayan en önemli araçtır.

Dil hem tek bir kişiyi hem de bir grup insanı ikna etmenin en eski yoludur. İnsanları etkilemek ve kontrol etmek için kullanılan bir araçtır. Konuşmacılar dinleyicilerini güçlendirmek ve ikna etmek için dil manipülasyonu ve dilsel stratejiler kullanabildiğinden, dil aracılığıyla bütün bir ideoloji yaratılabilir.

Yetenekli hatipler, ustaca manipülasyon yoluyla halkın görüşlerini, önyargılarını ve korkularını etkiler, insanları yanlış ifadeleri doğru olarak kabul etmeye zorlayabilir. Belki de dünyada ve kutsal kitaplarda bilinen en eski hatip yaklaşık M.Ö. XVI-XII yüzyıllarda yaşadığına inanılan İsrailoğullarını Firavun'un zulmünden hürriyetine kavuşturan Musa Peygamberdir. Hz. Musa, vaat edilmiş toprakları aramak için yaklaşık bir milyon insanı Mısır'dan çıkararak 40 yıl boyunca Sina Çölü'nden ve Nil Nehri'nden geçirerek Ürdün Nehri kıyısına getirir. Musa'nın belagatinden dolayı yaratanın ağzı olur ve onun adına insanlarla konuşur.

Dil ve politika, bu ikisi arasındaki ilişkinin iki boyutudur:

- 1) dilin politika aracı olarak kullanılması,
- 2) dilin politika nesnesi olarak ele alınması.

İlk durumda, dil aracılığıyla politika yürütülmesinden bahsedilir: Dil burada belirli politik hedeflere ulaşmak için toplumu etkileme aracı olarak işlev görür; bu

⁴³ Adji, M. a.g.e. s21.

bağlamda “dilsel manipölasyon” kavramı kullanılır. Son zamanlarda, bu çerçevede “nörolingüistik programlama” (Neuro-Linguistic Programming - NLP) konusu da aktif olarak gelişmektedir. Bu, sözlü ve sözsüz iletişimin insan beyni üzerinde etki yaparak insanların faaliyetleri üzerinde kontrol sağlamaya yönelik bir yöntem olarak tanımlanır. Bu amaçların karşısında ise dilsel manipölasyona karşı korunma (veya kendini koruma) vardır.

Dil ve politika - aralarındaki ilişkinin iki yönü: 1) siyasetin bir aracı olarak dil, 2) Bir politika nesnesi olarak dil. Dil ve politika ilişkisinin iki yönü vardır: politikanın bir aracı olarak dil ve bir politika aracı olarak dil. Politikanın dil aracılığıyla yürütülmesi, belirli siyasi hedeflere ulaşmak için toplum üzerinde bir etki aracı olarak hareket eder. Dilin kendisiyle ilgili olarak uygulanan politikalar yani dil politikaları, dil planlaması, planlanmış dil veya inşa edilmiş dil kavramları üzerine durulur. Her dil, ait olduğu toplumun kültürüne ve devletin politikasına göre şekillenir. Bütün duygu, düşünce ve edimler kültüre göre gerçekleştiği için kültürü öğrenen dili de öğrenmiş olur. Bu anlamda dil, kültürün hem aynası hem de kendisidir. Dil, kültürü hem anlaşılır kılar hem de iletilmesini sağlar.

I. Petro, Rusya tarihini yeniden yazmak ister. Petro dönemi Rusya’nın batıya yaklaştığı ve batının gelişmişliğini kültürel reformlar yoluyla hayata geçirdiği dönemdir. Petro'nun dil politikaları tüm bu sınır belirleme sürecinin organik bir parçasıdır ve dil, yeni güç ilişkilerini bütünüyle cisimleştirir. Petro döneminin dil politikası bu açık toplumsal görevi somutlaştırıyordu.

İlk durumda, siyasetin dil aracılığıyla yürütülmesinden bahsediyoruz: dil burada belirli siyasi hedeflere ulaşmak için toplum üzerinde bir etki aracı olarak hareket ediyor, bu anlamda "dil manipölasyonundan" bahsediyoruz. Son zamanlarda bu çerçevede, insanların faaliyetleri üzerinde kontrol sağlamak amacıyla sözlü ve sözsüz iletişimin insan beyni üzerindeki etkisi olarak tanımlanan "Nöro-Lingüistik Programlama" (NLP) sorunu da aktif olarak geliştirilmiştir. Bu hedefler, dilsel manipölasyona karşı savunmaya (ve öz savunmaya) karşıdır.

İkinci durumda, dilin kendisiyle ilgili olarak uygulanan politikalara, yani "dil politikası"nın kendisine atıfta bulunur (bu derste ele alınan husus budur). Batılı araştırmacılar sıklıkla eşanlamlı olarak "dil planlaması" terimini kullanmaktadır. Bu terimin tarihi, "planlanmış dil" (E. Wüster) ve "inşa edilmiş dil" (O. Jespersen)

terimleriyle bağlantısını ortaya koymaktadır. Bu nedenle, dil politikası teorisinin ait olduğu (ya da ilişkili olabileceği) bilimsel alanları ifade eden planlı ve yapılandırılmış dilbilim terimleri türetilmiştir. Bu yaklaşımın bir eleştirisi ve terimlerin açıklığa kavuşturulması. Dil politikasının dilbilimdeki yerinin yeterli bir tanımı için bir temel olarak "analiz eden" ve "sentezleyen" dilbilim (W. Ostwald) arasındaki karşıtlık. Disiplinlerarası ilişkiler sisteminde dil politikası (dilbilim ve siyaset bilimi).

Dil politikasının ve dil planlamasının nesneleri: 1) belirli bir dil (örneğin Rusça), 2) bir dil grubu (farklı özellikleriyle, örneğin kökenleriyle - Slav dilleri, çok uluslu bir devlet içindeki etkileşimle - Rusya Federasyonu halklarının dilleri, uluslararası arenadaki etkileşimle - dünya dilleri, vb. ayırt edilir), 3) bir dil durumu (dillerin temas ve etkileşim türü), 3) bir iletişim durumu (belirli dil katmanlarının kullanımının kabul edilebilirliği veya kabul edilemezliği - diyalektizmler, jargonizmler, konuşma iletişimde ta; konuşma davranışının oluşumu ve bunun aracılığıyla dilsel bir kişilik). - konuşma iletişimde; konuşma davranışının ve bunun aracılığıyla dilsel kişiliğin oluşumu).

Dil politikasının ve dil planlamasının hedefleri. Belirli bir dile uygulanan dil politikasının ana hedefleri şunlardır: 1) mevcut bir dilin korunması, 2) mevcut bir dilin değiştirilmesi. Dil politikasının diğer olası hedefleri şunlardır: 3) ölü bir edebi dilin işlevlerini sürdürmek ("yeniden canlandırmak") (İbranice'nin modern tarihi); 4) yeni bir edebi dil yaratmak (Yeni Norveççe, Endonezce, vb. tarihi). Dil planlaması (ancak dil politikası olması gerekmez) aynı zamanda 5) bölgesel dil-üstü sistemler yaratma (Krizhanich'in tüm Slav dili, tüm İskandinav dili normu veya tüm İskandinav dili yaratmaya yönelik modern girişimler), 6) dünya çapında dil-üstü sistemler yaratma (Esperanto gibi uluslararası yapay diller) hedeflerini de takip edebilir.

Dil politikasının nesneleri olarak dil statüsü ve külliyatı. Bir dilin statüsü. 1) bir dilin belirli bir devlette, aynı devlette faaliyet gösteren diğer dillerle karşılaştırıldığında oynadığı rol; 2) bir dilin devlet dışında, yani uluslararası arenada, uluslararası arenada da faaliyet gösteren diğer dillerle karşılaştırıldığında oynadığı rol olarak anlaşılır. Bir dilin statüsünü korumayı veya değiştirmeyi amaçlayan bir dil politikası, her zaman aynı devlette veya uluslararası sahnede faaliyet gösteren diğer diller üzerinde eşzamanlı bir etki anlamına gelir, çünkü bir dilin statüsündeki bir değişiklik, diğer dillerin statüsünde eşzamanlı bir değişiklik gerektirir. Bu nedenle,

statü dil politikası her zaman karmaşıktır: hem belirli diller hem de dil grupları, bir bütün olarak dil durumu ve bir dil topluluğunun üyelerinin iletişimsel davranışları üzerinde bir etki anlamına gelir.

Bir dilin külliyatı, o dilin iç yapısını (fonetik, imla, gramer, kelime hazinesi, terminoloji) ve dilin varoluş biçimleri (yazılı ve yazılı olmayan biçimler, edebi dil ve lehçeler) arasındaki ilişkiyi ifade eder. Bir dilin külliyatını korumayı veya değiştirmeyi amaçlayan dil politikaları (külliyyat temelli dil politikaları) diğer diller üzerinde bir etki anlamına gelmez; sadece bir dili hedef alırlar. Böyle bir dil politikası aşağıdaki hedeflere sahip olabilir: 1) belirli bir dilin normlarını (konuşma kültürü) korumak ve onu başka bir dilin yapısal nüfuzundan ("dilbilimsel müdahale") korumak, başka bir dilin lehçeler veya jargonlar; 2) belirli bir dilin yapısal olarak zenginleştirilmesi (örneğin, daha önce yazılı olmayan diller için yazı dilinin ve lehçeler üstü edebi normların oluşturulması, terminolojinin oluşturulması ve geliştirilmesi, vb.)

Dil politikasının özneleri. Normal şartlar altında, dil politikasının öznesi devlet politikasının öznesiyle aynıdır: her iki durumda da politikanın öznesi ülkeye özgü biçimlerde (monarşi veya cumhuriyet, demokrasi veya otokrasi vb.) devlet iktidarındır. Dil mevzuatı münhasıran devletin sorumluluğundadır. Dil politikası, çok uluslu devletlerde ulusal politikanın en önemli bileşenini oluşturur ve bu sayede devletin ve dolayısıyla devlet iktidarının yapısını belirleyen sistem kurucu bir faktör haline gelir. Dil politikasının devlet üzerindeki ters etkisi de buradan kaynaklanmaktadır. Dil politikasının diğer özneleri: kamu kuruluşları, hareketler ve partiler; çeşitli profillerdeki dil kurumları (örneğin dil akademileri), dilbilimsel akımlar ve okullar (bkz. N.Y.Marr: "Japetik teorisinin dil politikası"); ulusal kültürün etkili figürleri. Uluslararası arenada uygulanan dil politikasının özgüllüğü, özneleri tarafından belirlenir: devletlerin birlikleri, devletlerarası ve etnik örgütler ve kurumlar.

Dil politikasının tanımı: bir dili, bir grup dili, dilsel veya iletişimsel bir durumu korumak veya değiştirmek için bir devlet, bir grup devlet, etkili kamu kurumları ve kültürel aktörler tarafından alınan önlemler sistemi.

Dil politikasının diğer parametreleri. Dil politikası devletlerarası ilişkilerde farklılık gösterir, tek uluslu ve çok uluslu devletlerde farklı şekilde formüle edilir ve nüfuslarının ulusal bileşimi farklı olduğunda ve anayasal statüleri (farklı derecelerdeki özerklikler) uyuşmadığında aynı devletin bölgelerinde de farklılık gösterebilir. Bu

nedenle dil politikasının alanını, yani belirli bir bölgeye ve belirli bir siyasi-idari yapıya bağlılığını ayırt etmek gerekir.

Mevcut dil politikası modelleri, dil politikası ilkelerinin altında yatan ideolojikleştirme derecesi bakımından farklılık göstermektedir. Dil politikasının ideolojik temelini oluşturan iki temel ilke birbirine karşıttır: 1) insan kişiliğinin ve medeni hakların devletin ve ulusal-dilsel kolektifin çıkarlarına önceliği; 2) kolektif ve devlet çıkarlarının bireyin ve vatandaşın çıkarlarına önceliği.

Dil politikası modelleri, kullanılan yöntemler (devlet düzenlemesi veya kamunun kendi kendini düzenlemesi; dil politikasının sistematik tanımı veya geçici olarak uygulanması; dil politikasının sert veya yumuşak bir şekilde ortaya konması; ulusal-dil azınlıklarının görüşlerinin dikkate alınması veya alınmaması, vb) ve ilgili sonuçlar açısından da örtüşmemektedir: kural olarak, yukarıdan gelen sert diktalar ulusal ve dilsel çatışmaların şiddetlenmesine yol açarken, daha esnek yöntemler farklı nüfus gruplarının ulusal-dil çıkarlarının dengelenmesine izin vermektedir.

Dil politikası tarihinden. Farklı ülkelerde (İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan, Rusya, vb.) bir dilin devlet veya resmi statüsünün belirlenmesi. XIX-XX yüzyılların etno-dilsel çatışmaları. Metropoller ve sömürge ülkeler. Sömürge sonrası dönemin çatışmaları. Sovyet sonrası dönemin çatışmaları. Sanayi sonrası toplumda kültürel ve dilsel çeşitlenme ve etno-dilsel çatışmalar. Bu süreçlerin siyasi ve ekonomik arka planı: bütünleştirici ve parçalayıcı eğilimler.

Dil politikası ve dil inşası yöntemleriyle "akraba halkları" birbirine yakınlaştırma girişimleri. Pan-Slav birliği ve "pan-Slav (tüm-Slav) dili" fikri. Ortak bir İskandinav dil birliği arayışı (samnordisk - dilsel bir proje ve linguopolitik bir deney olarak "ortak İskandinavca"). Pan-Türkizm ve Pan-İslamizm bağlamında "Orta Türk dili" (ortatürk). Birleştirici Fin-Ugor hareketi. Linguo-etnik yanılsamalar ve siyasi gerçeklik. Dünyanın farklı ülkelerindeki dil durumları ve dil politikaları modelleri. Çok dilli ülkelerde dil durumları ve dil politikaları: İspanya (Galiçya, Katalonya, Bask Ülkesi), Belçika (Flaman ve Valon), İsviçre, Yugoslavya. Norveç'te dil inşası ve dil planlaması. Rusya Federasyonu: dil durumu, etno-dilsel çatışmalar ve ulusal dil politikası. SSSR : dil inşasının teorisi ve pratiği. Dil inşasının yapısal yönü: alfabelerin, edebi dillerin, bilimsel terminolojilerin oluşturulması. Dil inşasının işlevsel yönü: SSCB halklarının dillerinin dış statüsünün belirlenmesi (eğilimler: pan-

İslamizm ve pan-Türkizme karşı mücadele; enternasyonalizm ve Latinleşme; bölgesel entegrasyon ve Ruslaştırma; desitegrasyon ve ulusal dillerin gelişimi). yeniden entegrasyon); SSCB halklarının dillerinin iç statüsünün belirlenmesi (diller arasındaki ilişkilerin hiyerarşikleştirilmesi; dil politikasında totaliter ve liberal eğilimler).

Çoğunluk dili ve azınlık dilleri (azınlık dilleri). Azınlık dilleri ve dillerinin canlılığı sorunu. Küçük dilleri korumak için önlemler. "Folklorizasyon".

Rus dil politikasının aktüel sorunları. Tek bir siyasi-idari ve bilgi alanı çerçevesinde Rusça ve Rusya Federasyonu'nun diğer dillerinin kullanımını düzenleyen yasal düzenlemeler. Dil politikası ve yasal dilbilim.

3. I. PETRO DÖNEMİ

3.1. I. Petro'nun Şahsiyeti

XVII. yüzyılın sonu - XVIII. yüzyılın ilk çeyreği ile I. Petro'un ekonomi, sosyal ve siyasi sistem, günlük yaşam ve kültür gibi ülke hayatının tüm alanlarını kapsayan reformlar dönemidir.

Tarih biliminde Petro'nun reformlarının içeriği ve sonuçlarına ilişkin muğlak değerlendirmelerin tamamı, birbirine zıt kutuplar arasında yer almaktadır. Batı Avrupa deneyimini körü körüne Rus topraklarına aktaran ve böylece ülkenin orijinal, organik gelişimini bozan I. Petro'nun eylemlerinin “tarihsel haksızlığı” tezinden, I. Petro'nun Rusya'nın daha da ilerlemesini sağlayan Avrupa medeniyetinin kazanılmasına yönelik faaliyetlerinin övülmesine kadar devam eder. Tarih literatüründe Büyük Petro'nun reformları ve kişiliğine ilişkin çelişkili değerlendirmeleri karakterize etmek gerekir.

1682-1721 yılları Büyük Petro'nun Rusya için büyük bir dönüşüm dönemi olarak adlandırılır. Petro, genellikle Rus tarihinin akışını aniden değiştiren ve hatta Rusya'nın doğal gelişimini bozan bir adam olarak tasvir edilir. Ancak XVII. yüzyıl Rusyası ayrıntılı tarihsel araştırmalarında, özellikle S. F. Platonov'un çalışmalarında, yüzyılın ortalarında Rus yaşamının ve kültürünün yabancı ülkelerin güçlü etkisi altında olduğu gösterilir. Petro, devletin kontrolünü kendi eline aldığı anda, ülke zaten yabancılardan aldığı birçok yeni şeyi tanımıştır. Halk, yabancılardan kültürel etkisi ve sermayelerinin baskısı altında yaşamaktadır.

I. Petro, 1682'de on yaşında bir çocuk olarak önce çar ilan edildi, sonra aynı yıl kendisinden büyük ama sağlıklı olmayan üvey ağabeyi İvan ile eş-çar oldu. 1689'da kendisi, ailesi ve taraftarları, hükümetin etkin kontrolünü yeniden kazandı. 1694 yirmi iki yaşında devletin yönetimini üstlendi.

Neredeyse iki metre boyunda ve güçlü yapılı olan çar şaşırtıcı bir fiziksel güce ve dinçliğe sahipti. Kendinden önceki hiçbir çara benzemez biçimde Petro olumlu ve aktifti. Sürekli ellerini kullanarak bir şeyler yapıyordu, buna model tekneler, mobilya, çanak, çömlek dahildi. Hatta iyi bir dişçi olduğunu düşünüyor ve herkesin dişini o çekiyordu. Devlet idaresi ve savaşın her yönüyle şahsen ilgileniyordu.

Askerlik ve denizcilik mesleklerini en alttan başlayarak öğrenmeye başladı. Subay olarak ilk görevine kendisini atamadan önce bütün silahların nasıl kullanıldığını

öğrendi. Poltava zaferinden sonra general rütbesini ve Büyük Kuzey Savaşı'nı başarılı bir şekilde neticelenmesinden sonra da amiral rütbesini almıştı. Her yerde olmak ve her şeyi kendi görmek istiyordu. Yeni bir şeyler öğrenmek üzere 1697-98 ve 1717'de iki kez Batı'ya gitti. Beceri ve teknik için Batı'ya bakıyordu, teori için değil. Vahşi, kaba ve zalimdi.

Önemli bir detaydan bahsetmek gerekirse, orduda reform yaparken I. Petro askeri bağlılığın konusu olarak “Majesteleri çarın çıkarları” ifadesini sildi ve yerine “devletin çıkarları” ifadesini getirdi. Sürekli ülkesine hizmet etmek için, ülkesinin değişmesi ve aydınlanması için çaba harcadı. “Öğrenmek iyi ve gereklidir; çünkü kilise ve devlette iyi ve kullanışlı olan her şeyin kökü, tohumu ve ilk ilkesi öğrenmektir”.

Petro sistemli bir eğitim almadı, okuma ve yazma güçlkle öğretildi. Bunun yerine çok erken yaştan itibaren kendi kendine bir şeyleri öğrenmeye başladı ve ilgisini çeken çeşitli şeyleri takip etti. Genç çar, deniz kuvvetlerine de erken yaşta ilgi gösterdi. Önce büyük gemiler inşa etti, 1694 kadar erken bir dönem Arhangelsk'de bir tersane kurdu ve orada kendi başına bir gemi inşa etti. Daha sonra askeriye, denizcilik, geometri ve tahkimat yapılması konularında en çok öğrenmek istediği şeyleri sayısız uzmandan öğrendi. İlk kez Mokova'nın yabancılar semtinde keşfedilen içki, sigara, seks ve kaba mizacı Büyük Petro'nun yaşamının bir parçası haline geldi. Petro'nun annesi onu yola getirmek için kararlı bir çabayla 1689'da Lopuhina ile evlendirir.

I. Petro'nun kişiliği ve eylemleri Rus tarihinde derin bir iz bıraktı. Dönüşümlerine adanmış düzinelerce monografi ve makale yayınlandı. Diğer konuların yanı sıra, hükümdarın aktif ve çeşitli yasama faaliyetlerini yansıtıyorlardı. 18. yüzyılın ilk çeyreğindeki reformlar. kamu yönetiminin, ekonominin, maliyenin, askeri işlerin, Rus toplumunun sosyal yapısındaki değişikliklerin, dış politikanın, kültürün ve kültürün yeniden yapılandırılmasını yönlendiren ve kaydeden çok sayıda yasama eylemi (kararnameler, manifestolar, yönetmelikler vb.) eşlik etti. eğitim. Büyük Petro'nun zamanının mevzuatı, döneminin çarpıcı bir ürünüdür. Peter'ın kişiliğinin izlerini taşıyor - aceleci, amaçlı, sert ve bazen de geleneksel temelleri acımasızca kıran, hedefe ulaşmak için devletin tüm kaynaklarını seferber eden. Tek hükümdarlığı sırasında (1696'dan beri), 3.106 kararname çıkarıldı ve bunların ortaya çıkma sıklığı seleflerinkinden önemli ölçüde daha yüksekti.

3.2. Batılılaşma Hareketleri

Rusya, Avrupa'nın doğusunda yer alan sınırları en geniş ülkelerden biridir. Multikültürel yapının ve yaşamın egemen olduğu bu topraklar, çoğu halk için bazen kölelik bazen de özgürlük anlamına gelmektedir. Bunun en büyük nedeni barbar, fundamentalist ve despotizm gibi yönetim tarzlarının demokrasi ile yan yana olmasıdır.

XVIII. yüzyılın ilk çeyreği, ekonomi, üretici güçlerin gelişimi, devlet sistemi, kültür ve yaşamdaki önemli değişikliklerle Rusya tarihi için önemli bir dönemdir. Uluslararası ilişkilerde Rusya'nın rolünün değişimi, bölge üzerinde özellikle etkilidir. Bu dönemde Rusya, “top mermisinin gürültüsü, bir baltanın vuruşu, suya indirilmiş bir gemi gibi” Avrupa'nın en güçlü devletleri arasına girer. Bu elbette, hemen gerçekleşen bir durum değildir. XV. yüzyılın ikinci yarısından XVII. yüzyıla kadar Rus devleti, gücünü toplar, genişler ve büyür. Rusya'nın değişimi, ilk önce komşu devletlerin ve daha sonra uzak devletlerin dikkatini çeker. [1, s. 9-10] XVII. yüzyılın sonlarına doğru ise Rusya'nın uluslararası konumu göz önüne getirildiğinde Rus halkının yaptığı büyük fedakarlıkları, Rus ordusunun çabalarını ve modernleşme hareketlerini görmekteyiz.

Rusya'da modernleşme denince ilk akla gelen isim I. Petro'dur. Döneminde idari ve askeri yapıdan toplumsal yaşama kadar çok geniş bir alanda reformlar yapılır. Batı'yı örnek alarak Rusya'nın iyileştirilmesi, merkezi devletin gücünün arttırılması hedeflenir ve birçok noktada önemli başarılar kazanılır. Rusya'da Petro reformlarını başarılı bulup coşkuyla karşılayanlar olduğu gibi onu eleştiren de olur. [7, s. 143] Aslında, Moskova Devleti'ne Batı teknolojisini getiren ya da Avrupa ile bağ kuran kişi Petro değildir. Bu iki süreç de Petro'nun sahneye çıkışından önce başlar. Moskova Devleti diplomatik ya da ekonomik açılardan hiçbir zaman Batıdan uzaklaşmamıştır. [8, s. 219]

I. Petro (1672-1725), Rus Devlet tarihi içinde değerlendirilmesi çok karmaşık ve belirsiz olan bir karakterdir. Petro, bir yandan reformcu, diğer yandan soylu sınıfının diktatörlüğünü ve mutlakiyet gücünü destekleyen, feodalist ve bariz bir despottur. Petro'nun yaptığı iyileştirme çalışmaları ülkeye çağ atlatsa da makalemizin ana teması olan Ukrayna toplumunun günlük yaşamındaki faaliyetlerinde olumsuz sonuçları da olmuştur.

Rus tarihinde “Küçük Rusya” olarak bilinen Ukrayna, Rusya’nın güneyindeki sorunlu bir bölgedir. Bu topraklar çar Aleksey döneminde Rusya’nın “koruması” altına girmiştir. Petro’nun İsveç kralı ile yaptığı ilk savaş sonucunda Ukrayna toprakları, Rus ordusunun silahlı işgali ile karşı karşıya kalır. Hetman İvan Stepanoviç Mazepa 1708’de İsveç’in tarafına geçer. Bu durum karşısında Petro, 1708’de Ukrayna halkına yönelik bir bildiri yayınlar. Bildiride, Rus ordusunun bölgedeki varlığının sebebini, Mazepa’nın ihaneti ve İsveç kralının bölgeye yönelik tehdidi olarak gösterilir. Petro, burada İsveç’i yenilgiye uğratar. [11, s. 151-152] Ukrayna topraklarında Petro’nun elde ettiği bu zafer, Rusya’nın Baltık ülkelerine ulaşmasını kolaylaştırır. Bu da Rus şehirlerinin Batı’ya açılmasında önemli bir rol oynar. Tüm bunlara ek olarak savaşın geçtiği Baturyn şehrinde yaşanan olaylar neticesinde hayatını kaybeden yaklaşık 15 bin insan için Ukrayna’da 2 Kasım tarihi ulusal yas ilan edilmiştir.

Meclisteki konuşmaların birinde Petro, Ukrayna halkı hakkında görüşlerini şu şekilde ifade eder: “Bu Küçük Rus halkı hem zeki hem de çok kurnaz. Onlar, kendi kendine yeten bir arı gibiler, hem Rus devletine en iyi akıl balını; hem de Rus aydınlanması için en iyi balmumunu veriyorlar; ama onların iğneleri de var. Ruslar, onları sevip saydığı; özgürlüğünü ve dilini ele geçirmediği sürece, onlar Rus Çarlığı’nın bir meşalesi olacaktırlar. Fakat özgürlüğü ve dili tehlikeye düştüğü anda ejderhanın dişleri ondan büyüyecek ve Rus çarlığı kazançta olmayacaktır” [12, s. 5]. Görünüşe göre Ukraynalıları zor durumda bırakarak onların özgünlüğü zorlaştırmaya yönelik hesaplı eylemler yapılmaya başlanmıştır.

“Araştırmacılar genellikle, Ukrayna’daki sanayi, tarım, ticaret ve dini yaşamın daha da gelişmesi konusundaki reformları, yalnızca *belirgin olumlu etkisini* objektif olarak betimlemişler. Çar, esas olarak bölgenin özerkliğini ve Ukrayna kimliğini kısıtlamayı amaçlayan bir feodal-serf, merkezileşme politikası izlemiştir”. [2] Bunun gibi politikalar, sadece XVII. yüzyıl Ukraynası üzerinde uygulanmadı. Kadim dönemlerden beri devam eden bir süreç var. Kiev şehrinin temelleri üzerine çalışmalar yapan Rus tarihçileri tarihi belgeleri ve vakayinameleri bilinçli olarak düzelttiler ve yeniden yazdılar. Prof. Dr. Murad Adji bu durumu şu şekilde açıklar: “Bu tahrifatı yapanlar, bir çıkış yolu arayışı içerisindeydiler: Slavları nasıl Rus yapabiliriz? Sonunda çözümü bulurlar. Şaşırtıcı ve bir o kadar da basit bir çözüm: Bazı şeyleri silmek, bazı şeyleri düzeltilmek, sonra da Varyag hükümdarlarının isimleri

değiştirmek. O kadar... Bunun neticesinde Kiev Rusyası tarihi, Slav tarihine dönüşüverdi...” [9, s. 81] Zamanı kırmak ve zamanla oynamak, Rusya tarihinde bu çok sevilen bir yöntemdir. Adji görüşlerinin devamında “Ruslar tarafından meydana getirilmiş bu trajedi uzun süre kendisini hatırlatacaktır. Yeni boş bir sayfadan yeni bir halk oluşturamazsınız. Çünkü milli ve tarihi kökleri olmayan kalabalıklar millet oluşturamazlar. Ruslar ve Ukraynalılar her zaman farklı idi!” diyerek görüşlerini bildirir. [10, s. 96-97]

Hükümdarlığı döneminde Petro, özellikle Kossak Hetman gücünü Rusya hükümetine tabi kılınması için aktif bir mücadele başlatmıştır. Sloboda ve Levoberejnyy Ukraynası bölgelerinin idari temsilcileri olan Ukraynalı Kossaklar kimseye tabii olmak istemezler. Saltanatının ilk günlerinden itibaren Petro, Zaporoj Kossakları’nı temkinli bir şekilde izler ve onların yabancı devletlerin büyük elçileriyle bağımsız bir şekilde iletişim kurmalarını tamamen yasaklar.

Zaporoj Kossaklarının Moskova ile sıkı münasebetleri XVI. yüzyılın sonlarında orta çıkmıştır. Kossaklardan bazı topluluklar Moskova’ya ait bölgelere göç ederler ve Çar Aleksey Mihayloviç’in himayesi altına girerler. Hetman Bogdan Hmelnitski, Kossakların Çar tarafından himaye edilmesini ister. Kossak Hetmanı ve Ruslar arasında, Ukrayna’nın Moskova’ya bağlanması üzerine müzakereler yapılır. Kossak Hetmanı, Çar’ı yüksek efendi olarak tanımayı, Rusya namına Kossak kuvvetleriyle Kırım’ı ele geçirmeyi ve Leh topraklarına karşı da harekete geçmeyi kabul eder. 1654 yılında Peresyaslavl’ şehrinde Moskova’dan gelen bir elçi ile anlaşma sağlanır. Bu karar ile Ukrayna, Moskova’nın hakimiyetini tanımış olur. Daha sonra Osmanlı Devleti ve Moskova Çarlığı arasında yapılan 1681 Bahçesaray Antlaşması ile Zaporog Kossakları, Çar’a tabii olmaya devam ederler. Kiev de Moskova Hükümeti’nin kontrolü altında kalır.

Petro’nun reformları, Rusya ve Ukrayna arasındaki ilişkilerde küçük değişikliklere neden olur. Tarihçiler bu durumu kabul ederler ve bunu sıklıkla vurgularlar. İlk bakışta, çarın Ukrayna üzerinde doğrudan ve etkili bir zorlayıcı kapasiteye sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Peresyaslav Anlaşması’na göre, bazı Ukrayna şehirlerinde Rus askeri birlikler ve garnizonlar konuşlandırılabilir. Başlangıçta, Kiev ve Çernigiv’de askeri birliklerin olması gerektiği kararlaştırılır. Buna rağmen ne Hetman Hmelnitski ne de halefi İvan Vihovski, Kiev dışında hiçbir

yerde garnizon kurulmasına müsaade etmez. Politik gücü zayıf olan hetmanların bu isyankâr davranışları neticesinde önceden iki olarak kararlaştırılan garnizon sayısı beşe çıkartılır: Kiev, Çernigiv, Pereyaslav, Nijniy ve Oster. Kossaklar, askeri birlikleri ve garnizonları özellikle korkutucu bulmazlar. Hmelniński, bu birliklerin varlığını mecburen kabul eder. Çünkü, o Ukrayna'nın hükümdarı görevinde Çar'ın topraklarının savunması gerektiğine inanıyordu. Fakat ne Hmelniński ne de halefleri, Ukrayna iç işlerine karışılmasına izin vermemeliydiler. Garnizonlar ve askeri birlikler Çar'ın Hetmanlar üzerindeki otoritesini güçlendirmiştir. [6] Kossaklar, Rus İmparatorluğu'nun son günlerine kadar ve hatta Sovyet döneminde de farklı bir idari ve askeri örgüte sahip olmaya devam ederler.

Petro, hükümdarlığının ilk zamanlarından itibaren Türklere karşı düşmanca bir tutum içerisinde olmuştur. 1687'de Kırım'a karşı sefer düzenlemekle bu durumu fiilen gösterir. Kremlin'de "Türk düşmanlığı" telkinleriyle büyüdüğünden, Karadeniz'e çıkmak ve Türkleri en zayıf yerlerinden vurma politikasını benimser. Bu emeli için öncelikle Azak kalesini zapt etmeye karar verir. Petro, kaleyi alabilmek için gemilere ihtiyaç duyduğunu fark eder. Don nehrinin üst kısımlarında bir donanma yaptırmaya karar verir. 1695-1696 yıllarında Voronej şehrinde, Petro'nun emriyle tersaneler kurulur. Voronej çevresindeki köylüler zorla orman kesmeye götürülür. Petro'nun şiddetli emirleri ve gayretleri sayesinde 30 savaş gemisi hazırlanır. Bu girişimler sayesinde Azak, 1696'da Rusların eline geçer. Petro, Rus topraklarındaki bütün insan kuvvetlerini ve doğal kaynakları son haddine kadar istismar etmektedir. Halktan çok ağır vergiler alınır. En ufak bir itaatsizlikte çok ağır bir şekilde cezalandırılmaktadırlar. Bu durumun neticesinde toplum arasında memnuniyetsizlik çoğalır ve yer yer isyanlar başlar. Özellikle Kossaklar, Moskova rejiminin şiddetinden bıkarlar. [3, s. 252-253]

XVII. yüzyılın sonunda Ukrayna'nın Levoberejnyy Hetmanlığı daha önce olduğu gibi birliklere ayrılırlar. Kossak Başgediklileri tarafından oluşturulan "Kolomak maddeleri" (Kolomatskiye stat'i), Ukrayna topraklarındaki çarlığın otoritesini güçlendirir. Hetman, dış politika yapma hakkını kaybeder, Çar'ın izni olmadan Kossak başgediklilerini görevlerinden almaktan mahrum eder. [5] Bu antlaşma maddeleri, Hetman'ın ve Ukrayna hükümetinin siyasi haklarını önemli ölçüde sınırlandırır. Hetman, çarlık kararnamesi olmadan başgedikliyi askeri görevinden ihraç etme hakkına sahip değildir. Fakat başgedikli, hetmanı görevinden

alabilir. Ayrıca başgedikli, tamamen arlık hkmeti tarafından üstün yetkilerle donatılmış bir hükümet sözcüsü konumundadır. Kossak başgediklileri, hükümetin emirlerinin dışına çıkamaz ve hkmete sürekli rapor vermek zorundadırlar. Hetman'ın savaş ganimetlerini yağmalama hakkı da bu maddelerle önemli ölçüde sınırlandırılmaktadır. Kolomak maddeleri, Hetman'ın devlet haklarını sınırlama yönünde atılmış güçlü bir adım olur. Dnyeper Nehri'nin sol tarafında kalan Levoberejya topraklarına “Hetman'ın kontrolündeki Küçük-Rus toprakları” denildi. Böylelikle Hetman Mazepa, I. Petro'nun gözdesi haline gelir. Oluşturulan bu küçük Rus düzenin toprakların savunulmasında önemli katkısı olur. Rus arlığının Ukrayna toprakları üzerinde genişleme süreci bu şekilde hızlanır. Bu bölgede nüfus sürekli artar. Rusya'dan geniş çaplı g dalgaları oluşur. *“Sürekli oluşun gler nedeniyle Levoberejya topraklarının nüfusu XVII. yüzyılın ikinci yarısında 600 binke, 1700 yılının başlarında 1,8 milyona ulaşır”* [6].

Rus halkının yurtdışındaki eğitimi Petro döneminde muazzam bir karakter kazandı. Gençler 40-50 kişilik gruplar halinde Hollanda, İngiltere, Fransa ve İtalya'ya eğitim için gönderildi. Bu, 1697'de 50 oda görevlisinin navigasyon eğitimi almak üzere yurtdışına gönderilmesiyle başladı: 22 kişi İngiltere ve Hollanda'ya, 28 kişi İtalya'ya. Temmuz 1709'da 17 gezgin ve matematik okulunun 11 ğrencisi İngiltere ve Hollanda'ya gönderildi. 1717'de yalnızca Amsterdam'da 69 Rus "küçük ve okul çocuğu" vardı. Yurt dışına gönderilenler arasında sadece soylular değil, aynı zamanda nüfusun diğer gruplarının temsilcileri de vardı.

Ancak Ruslar yurtdışına sadece denizcilik bilimi öğrenmek için değil, aynı zamanda tıp, hukuk, mimarlık, resim, ticaret ve yabancı dil eğitimi almak için de gönderiliyordu. Örneğin 1716'da genç ktipler, döndüklerinde kolejlerde hizmet vermeleri için Königsberg'e gönderildi. Aynı yıl Moskova tüccarlarının çocuklarından oluşun 15 ila 20 kişinin ticaret ve dil öğrenmeleri için Hollanda'ya ve diğer yerlere gönderilmesi emredildi ve ktiplerin ve papaların çocuklarından oluşun 5 kişi Farsça, Arapça ve Türkçe öğrenmeleri için İran'a gönderildi. Aralık 1723'te Manufaktur-Collegium'un bu tür eğitime eğilimli öğrencilere “sanat” öğretmek üzere yurtdışına gönderilmesine ilişkin bir kararname yayınlandı.¹⁰ Aynı yılın Kasım ayında Ticaret Koleji'nden tüccar çocuklarının eğitimi için yabancı ülkelere gönderilmesi istendi, böylece her seferinde en az 15 kişi eğitilecekti. Son kararname uyarınca, Haziran

1725'te Senato “tüccarların” çocuklarının aritmetik ve Almanca öğrenmeleri için Revel ve Riga'ya, oradan da yabancı   kelere gönderilmelerini emretti.

3.3. Kültür Reformları

Tarih boyunca insanları anlamlandırabilmek için bireyler; ya , cinsiyet, statü, ekonomik g   ve ırk gibi çeşitli kategorilere yerleştirilerek varoluş süreçlerini tanımlamaya çalışır. Bu sınıflandırmalardan birisi de insan hayatı için önemli bir işleve sahip olan, onun davranış biçimlerini, yaşam standartlarını belirleyen cinsiyet olgusu içindeki “kadın” ve “erkek” kavramlarıdır. Cinsiyet, kadın ve erkek şeklinde ikili bir sınıflandırmaya tabii tutar. Cinsiyet kavramı daha çok biyolojik yaklaşımlarla açıklanmaya çalışılır. Toplumsal cinsiyet kavramı ise bireyin rollerini belirleyen sosyal bir statü aracı olarak kabul edilir. Dini gelenekler,  detler ve töreler gibi çeşitli toplumsal normlara göre şekillenen toplumsal cinsiyette kadının ve erkeğin rolleri birbirinden farklıdır. Giyim ku amdan davranış biçimlerine kadar pek çok farklılık toplumsal cinsiyete uyumlu hale gelme/getirilme çabalarıyla doğrudan ilişkilidir.⁴⁴

Herkes erkek ya da di i olarak doğar. Cinsiyetimiz sadece cinsel organımıza bakılarak tespit edilebilir. Fakat her kültürün kadınları ve erkekleri değerlendirme yönetimi vardır ve onlara farklı roller, tepkiler, nitelikler yükler. Do umlarından itibaren kadına ve erkeğe tüm sosyal ve kültürel algı ve davranışların “paket halinde yüklenmesi” aslında, “toplumsal cinsiyetin öğretilmesi ve benimsetilmesi”dir. Her toplum, bir erkek ya da kadını, farklı nitelikleri, davranış modelleri, roller, sorumlulukları, hakları ve beklentileri olan bir erkek ve kadına, eril ve di iye yavaş yavaş dönüştürür. Biyolojik olan cinsiyetten farklı olarak erkeklerin ve kadınların toplumsal cinsiyet kimlikleri psikolojik ve sosyolojik – yani tarihsel ve kültürel olarak belirlenmiştir.⁴⁵ Toplumsal cinsiyet, sosyokültürel insan icadı değişken bir durumdur. Kültüre, coğrafyaya, zamana, aile yapısına göre  ekil alır.

Her toplum, kadınlar ve erkekler için onların yaşamlarının ve geleceklerinin hemen her durumunu belirleyen farklı normlar tayin eder. Bu durumun en görünür olanı giyimdir. Çoğu toplumda kızlar ve o lanlar, kadınlar ve erkekler birbirlerinden farklı giyinir. Bu fark, bazı yerlerde çok az, diğerlerinde çok belirgin olabilir. Bazı

⁴⁴ Akka ,  . (2019). “Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kavramları  er evesinde Ortaya  ıkan Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılı ı”, *EKEV Akademi Dergisi*, ICOAEF  zel Sayısı. 99-100.

⁴⁵ Bhasin, K. (2003). *Toplumsal Cinsiyet* ( ev. Kader Ay), Liseli Kuvv‐cım Eğitim Bro  rleri. 8.

toplumlarda kadınlar, yüzleri de dâhil olmak üzere, tepeden tırnağa tüm vücutlarını örterler. Giyim tarzı insanların hareket yeteneğini, özgürlük ve saygınlık duygusunu etkileyebilir ve etkilemektedir⁴⁶.

Giyim, insan vücudunu tabiatın dış etkilerinden korumak ve yanı zamanda örtünme ihtiyacı ile ortaya çıkmıştır ve insanların temel fizyolojik ihtiyaçlarından biri olarak yaşam süreci içerisinde çok önemli bir boyuta yerleşmiştir. Bu boyutun kişiler üzerindeki etkisi oldukça farklıdır. İnsan yaşamındaki önemli faktörlerden biri giyinme ihtiyacıdır. Barınma, besin ve giyim, insanların en temel gereksinimlerini oluşturur. Giyim, tarihi çok geçmiş zamanlara dayanan bir konudur. İnsanların varoluşlarıyla birlikte gelişen vazgeçilmez bir ihtiyaçtır. Giyim tarihine bakılarak giyim kuşamın büyük değişimlere uğradığını görmek mümkündür. İlkçağlarda giyimi, inançlar, iklim ve toplumdaki sınıf ayrılıkları, cinsiyet; Orta Çağ'da savaşlar, göçler ve milletlerarası ticaret etkiler. Daha sonrası zamanlarda ideolojik görüşler, devrimler ve teknolojik gelişmeler etkisini gösterir. Kişisel özellikler de giyim kuşamın oluşmasına şekil verir. Kişinin dini, mezhebi, mesleği, eğitimi, kültürü, ekonomik düzeyi, genç veya yaşlı oluşu, kıyafetin önemli günlere özgü oluşu, gündelik, ev içi ya da sokak kıyafeti olması gibi hususlar giyim kuşamın biçimini oluşturur⁴⁷.

İnsan yaşamının en temel ihtiyaçlarından biri olan ve farklı sebeplerin dürtüsüyle ortaya çıkan örtünme, giyinme ve kuşanma eyleminin varlığı yadsınamaz bir gerçeklik olarak karşımıza çıkar. İnsan varoluşuyla başlamış ve gelişimiyle birlikte evrilmiş, değişmiş ve günümüze kadar gelmiş olan giysi, toplumsal cinsiyet kavramının sembolik yansımasının bir parçasıdır. Kız bebeğe pembe, erkek bebeğe mavi giysiler giydirilmesi ile yüklenmeye başlayan kalıplar örnek olarak verilebilir. Giysilerin renk ve biçimsel olarak sahip olduğu özellikler, kültürden kültüre farklılıklar içerse dahi genel çerçevede toplumun cinsiyete yüklediği rollerin veya kimliğin ortaya çıkardığı “cinsiyet kimliği” ya da “toplumsal cinsiyet rolleri” gibi kavramların da bir nevi gösterge dili olmuştur⁴⁸. Bu noktadan bakıldığında toplumsal cinsiyet konusu ve giysi arasındaki ilişkinin varlığı inkâr edilemez bir meseledir.

⁴⁶ Bhasin, a.g.e., 11.

⁴⁷ Çivitçi, Ş., Ertürk, N., Varol, E. [t.y.]. *Giysi Seçimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2689, 3.

⁴⁸ Akdemir, N. (2017). “Moda Sektöründe Toplumsal Cinsiyet Kavramının Varlığı”, *SOBİDER Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(12), 250.

İnsanların giyim kuşamları toplumsal ya da ulusal kültürü yansıtan en belirgin ölçütlerden biridir. Günümüzde büyük boyutlara varan kültürel etkileşimin ve modanın etkisiyle giysilerde bir benzerlik, bir yakınlık oluşur ise de yerel ve ulusal giyim yine de önemini korur. Geyim-kuşamda toplumsallığı belirleyen ve değışmelere neden olan bazı temel etkenler vardır. Bu etkenlerin pek çoğu, inanç, zevk, ekonomik koşullar, psikolojik eğilimler, cinsiyet gibi bireye bağı olup giyimde ve kuşamda değışikliğe neden olur⁴⁹.

Kadınların ve erkeklerin aralarında hangi farklılıklar var? Biri uzun saçlı, diğeri kısa saçlı mı? Biri etek, diğeri pantolon mu giyer? “Erkekler pantolon giyer” dediğimizde pantolon giyen kadınlar için ne söylemek gerekecek? Bazı özellikler gerçekten ayırıcı değildir. Gerçek farklılıklar nelerdir? Gerçek farklılıklar bazı biyolojik özelliklerdir. Kadın ve erkeğı ayıran farklılıklar, büyük ölçüde kültürden-toplumdan kaynaklanan ya da daha doğru bir deyişle toplumun oluşturduğu farklılıklardır⁵⁰. Kadın ile erkek arasındaki farklılıkların ön yargılardan uzak, tamamen dokunulamaz, değıştirilemez düşüncesiyle ve sebepleri üzerinde fikir yürüterek incelenmelidir. Benzerlikleri ve farklılıkları ile ilgili bilgi, bizleri, insan ilişkilerini ve toplum yaşamını daha iyi görmemize ve anlamamıza yardımcı olur.

Kıyafet, çok çeşitli bilgiler içeren zengin bir tarih ve kültürel bir mirastır. Bir toplumun kılık kıyafeti, çağı, gelenek, görenekleri ve moda hakkında hayatın ekonomik ve sosyal fenomenleri ile yakından ilişkilidir. Kıyafetler, belli bir zaman diliminin estetik idealine odaklanır ve aynı zamanda kullanıcının bireysel kişiliğini açıkça karakterize eder. Kıyafetler, kişinin farklı yönlerini ortaya çıkararak önemli bir kaynak ve o dönemin anıtı haline gelir. Kılık kıyafet meselesi, her zaman bilim insanların, tarihçilerin, etnografi araştırmacılarının, sanat eleştirmenlerinin, tiyatro ve sinema senaristlerinin ve yazarların ilgi odağı olmuştur.

Rusya’daki giyim tarihinin çok önemli bir özelliğı vardır. Rus giysilerinin kaderi, XVIII. yüzyılın başlarında genç reformcu Çar I. Petro tarafından kararlı ve tavizsiz bir şekilde çizilir. Yasal düzenlemelerle veya şiddet yoluyla Avrupa tipi bir elbisenin zorunlu olarak giyilmesini Rusya’ya getirir. Soylular, servetlerinin büyüklüğüne göre Paris modasına hâkim olurken, Rus köylüleri orijinal kıyafetlerini

⁴⁹ Turan, Ş. (1995). *Türk Devrim Tarihi III*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 180-181.

⁵⁰ Dökmen, Z. Y. (2010). *Toplumsal Cinsiyet. Sosyal Psikolojik Açıklamalar*, İstanbul: Remzi Kitabevi. 23.

korumaya devam eder. Böylece Rusya’da kılık kıyafet iki türe ayrılır: geleneksel Rus ve modaya uygun Batı Avrupa şehirli tarzı⁵¹.

Rusya’da giysiler değerinin, ihtişamının ve bir dereceye kadar sosyal aidiyetin derecesini karakterize eder. Bu dönemde öncelikle nakış, dantel yapımı, dokuma ve terzilik gibi kadın emeğinin ön plana çıktığı kostümler kendini gösterir. Boyar ya da köylü sınıfı olsun erkek ve kadınların sınırlı sayıda giysileri vardır. Günlük yaşam için bazı giysiler günümüze ulaşamazken bazıları ise günümüz moda anlayışı içerisinde kombine edilir. Halk kıyafetlerinin isimlerinde birçok eski terim korunmuştur. XVI.-XVII. yüzyıllarda sarafan (сарафан) erkekler için de dikildiği bilinen bir gerçektir. Elbise (платье), sadece kadın kıyafeti değil, genel olarak giyim anlamına gelir ve Novgorod’da kadın sarafanı anlamına gelen feryaz (ферязь) kullanılır⁵².

Geleneksel Rus giysileri oldukça çeşitlidir. Bu durum özellikle kadın kıyafetleri için geçerlidir. Etnograflara göre Rusya’da dört takım kadın giyimi vardır:

- Ponyova (понёва),
- Sarafan (сарафан),
- Yubka-andarak (юбка-андарак),
- Kubelek (кубелек)⁵³.

Ponyova ve sarafan, Rusya’nın Asya ve Avrupa topraklarının çoğunda kadınlar tarafından tercih edilir. Ponyova, üç veya daha fazla kumaş parçasından oluşan yünden yapılmış bir etektir. Etek, yün bir kordonla (гашник) bele bağlanır ve kalçanın etrafına sarılır. Rengarenk süslenmenin sebebi, evlenecek bir yaşa ulaşmış kadınlar tarafından giyilmesidir. Genellikle bir düğün kıyafeti olarak tercih edilir. Desenleri ve renkleri kadının yaşına bağlıdır. Ailede bir cenaze varsa, aynı renkte beyaz dikişli ve nakışlı bir etek giyilir. Sarafan ise tüm yaştan Rus kadınlarına hitap eden ulusal halk kıyafetidir. Çoğunlukla uzun ve kalın askılı elbise şeklinde tasarlanıp kokoşnik diye bilinen başlıklarla ve özel ayakkabılarıyla birlikte kullanılır. Özel kesim uzun erkek kaftanı ile karıştırılan sarafanlar, kadınlar için günlük giyimde siyah renkte olurken

⁵¹ Беспалова, Е. Р. (2000). *Костюм в России, XV – Начало XX Века. Из собрания государственного исторического музея* Москва: “Арт-Родник”, 6.

⁵² Беспалова, Е. Р. a.g.e., 6.

⁵³ Соснина, Н., Шангина, И. (2006). *Русский традиционный костюм: Иллюстрированная энциклопедия*, Санкт-Петербург: СПб – Искусство, 6.

özel günlerde çiçekli ve farklı motiflerle süslenmiş renklerde olur. Perto döneminde üst sınıfın ayrıcalığı olan geleneksel kıyafetler, günlük hayattan tamamen kaybolurken kadın giysilerinin ana unsuru olan sarafanlar korunur ve günümüze kadar ulaşır.

I. Petro'nun reformları kadınları doğrudan etkiler ve Rus toplumundaki konumlarını büyük ölçüde değiştirir. Bu değişiklikler herkes tarafından anlaşılır ve kadınları destekleyen güçlü yönleri vardır. Genel olarak Petro'nun kadınları münzevi bir hayattan “özgürleştirdiği” ve onları gün ışığına çıkardığı kabul edilir. Petro'nun kadınlarla olan kişisel ilişkileri, hem çocukken yaşadığı nevrotik kişilik bozukluğundan kaynaklanan zihinsel travmalar hem de 1682'deki Streletskiy Ayaklanması (*Стрелецкий бунт*)'da ailesinin menkubiyeti sırasında yaşadığı isyanın şoklarıyla ilgilidir. Tüm bu olumsuzluklar Petro'da temel güvensizliğe ve kadınlarla olan ilişkisini derinden etkiler. Bilindiği üzere, Petro eğlenceli oyunlara kapıldığı bir yaşta (17), annesinin seçimiyle aslında iradesi dışında Evdokiya Lopuhina ile evlenir. Eşi Evdokiya, gerici, muhafazakâr ve akla gelebilecek her türlü eski moda erdeme sahiptir. Bu durum Petro'nun genç yaşlardaki arzusu olan eski Rus kimliğini değiştirmek, modernleştirmek düşüncesini hayata geçirmesine mümkün kılar. Petro, bu düşünceler içerisinde, ihtiyaçlarına daha duyarlı, Avrupa davranış kalıplarına odaklanan bir kadınla tanışır – Anna Mons. A. Mons'u kraliçe yapmayı planlarken kendisini Sakson elçisiyle aldattığını öğrenir. Öyle ki ilerleyen zamanlarda ilk karısı münzevi Evdokiya'nın Petro'yu bir yüzbaşı ile aldattığı ortaya çıkar. Petro bu durumdan derin bir travma yaşar. İnsanlara olan güvensizlik ve sadakatsizlik Petro'nun karakterini olumsuz bir şekilde değiştirir. “Petro'nun kişisel yaşamının tüm bu iniş çıkışları, Rusya'daki kadınların konumundaki değişimi nasıl etkiler?” sorusunu akla getirir. Petro'nun kadınları topluma kazandırdığı genel olarak kabul edilir⁵⁴. Araştırmacılar, geleneksel Rus kültürünün doğasında kadınların önde olduğuna dikkat çeker. Rus topraklarında kadın köleliğinin yaygın olmamasının nedeni budur. Erkekler kasvetli, somurtkan ve daha dine dönük yaşarken Rus halk anlayışında genel olarak kadınlar, aktif ve parlak bir başlangıcın taşıyıcısı olarak kabul edilir.

I. Petro Dönemi Giyim ve Kuşamda Batılılaşma Hareketleri

⁵⁴ Мухин, О. Н. (2004). “Петр I и Женский Вопрос: Власть и Гендер В России XVIII века”, *Вестник Томского государственного педагогического университета. Серия: Гуманитарные науки (история, археология, этнология)*, (4), 5-6.

XVI. yüzyılın sonu XVII. yüzyıl başlarında Rusya, ekonomik, ticari, sosyo-kültürel ve toplumsal olarak zor günlerden geçer. I. Petro dönemiyle birlikte savaflara girilmesi işleri daha zor duruma getirir. Savaşların kazanılması ve devletin pozitif inkişafı için mutlaka halktan destek alınması gerekir. Rusya'nın başarılı bir şekilde ilerlemesi için pek çok şeyden feda etmesine rağmen Rusya'yı ıslah edecek hareketleri sınırlı kalır. Rus toplumunun ve kültürünün Batılılaştırma ve modernleşirmenin ne denli önemli olduğunu Ahmed bin Fazlan adında bir divan kâtibinin Orta Asya'ya yaptığı seyahat sonucunda kaleme aldığı *İbn Fazlan Seyahatnamesi*'nde görmekteyiz. İbn Fazlan, yolculuğu sırasında Ruslarla karşılaşmasını şu şekilde anlatır:

“Ticaret için Etil nehri kıyısındaki çarşıya gelen Rusları gördüm. Onlardan daha boylu postlu insanlar görmemişim. Her biri birer hurma ağacı gibi yüksek, sarışın ve gürüz insanlar. Ne hırka (iç elbisesi) ne de kaftan giyerler. Erkekleri vücutlarının bir kısmını tamamiyle örten ve ellerinden biri dışarıda kalan bir çeşit elbise giyerler. Her biri yanında bir balta, bir kılıç ve bir bıçak taşır. Tırnaklarının ucundan boyunlarına kadar bütün vücutları ağaç yeşili dövmelerle ve diğer şekillerle doludur. Kadınlardan her birinin memesi üzerine, kocasının zenginliğine ve mevkiine göre, demirden, gümüşten, bakırdan veya altından bir hukka (ucu sivri huni şeklinde bir giysi) bağlıdır. Ayrıca, boyunlarından altın veya gümüşten gerdanlıklar taşırlar. Rus erkekleri her 10000 dirheme karısına bir gerdanlık yapar⁵⁵.

Rusya, üç yüzyıldan daha fazla bir süre, Batı'daki Rönesans dönemi boyunca, Avrupa medeniyetinden koparılır. Moğol boyunduruğundan çıkan ülke, dağınık prenslikler konfederasyonu “Kiev Knezliği” (Киевская Русь) devletinden daha çok içe kapanık bir ülkedir. Eski soylu aileler zayıflatılır. Moskova Devleti (yaklaşık 1550-1700), Avrupa bakış açısına göre soylu bir yapıda değildir. Soylular, tüccarlar gibi oryantal kaftan ve kürk manto giyerler. Ailesini, tüccarlar ve köylüler gibi İncil ve sopa kullanarak ataerkil adetlerle yönetirler.

Ruslar, XVI. yüzyılın sonuna kadar bir Asya kavmi yani yenilikleri kabul etmeyen bir topluluktular. Onlar bütün doğulular gibi uzun sakal taşır, geniş ve uçucu elbiseler giyerler ve batılılardan nefret ederlerdi. Çar'ın Avrupa'ya gönderdiği sefirler bile “vahşi sürülerine” benzerdir. 1656'da İtalya'ya giden iki sefirin pislik ve nezaketsizliklerine İtalyanlar hayret eder. Uzun elbiselerinin üzerinde yatarlar, mendillerini kemerlerinin içinde saklar ve sofrada tabaktan yemekleri elleriyle yerler. 1681'de XIV. Louis ile ticaret antlaşması yapmaya giden elçiler de aynı davranışları

⁵⁵ Şeşen, R. (1975). *İbn Fazlan Seyahatnamesi Tercümesi*, İstanbul: Bedir Yayınevi, 64-66.

sergiler. Ruslar, zamanla, Lehli prenslerin ve beylerin elbiselerini taklit etmeye başlarlar. Kuzeyde yaşayanlar yavaş yavaş Rusya'nın iç bölgelerine ilerler. Alman halkları Moskova'ya yerleştirilir. Geleneklerini, göreneklerini ve dinlerini muhafaza eden bir mahalle kurarlar. Bu mahalleye daha sonraları İngiliz, Felemenk sanat erbabından birçok mühendis, marangoz, madenci, doktor, eczacı, tüccar ve zabıt taşınır. Batıya göre geri kalmış Ruslarla olabildiği kadar temasta bulunurlar ve onların içine karışarak yaşarlar. 1652'te Ruslar bu yeni gelen halkları güzel giysiler giyinmiş olarak görürler. Rus elbisesi giymeyi reddeden ecnebler için Moskova'nın dışında ayrı bir mahalle kurulur. Ruslar giderek ecneblerden nefret ederler ve onların âdetlerini kabul etmek istemezler⁵⁶.

Petro, fazla zaman geçmeden Rus kıyafetlerinden Batılı giysilere geçilmesinde de ısrara başlar. Moskova'da geçit törenlerinde yürürken dalgalanan uzun cübbeleri ve kürk astarlı yüksek başlıklarıyla Rus boyarları şatafatlı, iyice Doğulu denebilecek bir manzara sergiler. Petro, bu milli kıyafetlerden pratik olmadığı için hoşlanmaz. Avrupa'da, grubuyla milli kıyafetler içinde Batı şehirlerinin sokaklarında yürürken insanların yüzünde gördüğü, merak, eğlenme ve küçümseme ifadelerini de sevmez. Tersanede çalışırken, denize açılırken veya askerleriyle yürürken, uzun ve kat kat cübbeler bacaklarına dolanır, hareketlerini engeller. Moskova'ya döner dönmez bu durumu değiştirmeye karar verir. Petro, verilen bir ziyafette koyunlarını yününü kırmakta kullanılan bir makası eline alarak masadaki boyarların kıyafetlerinin uzun kollarını kesip kısaltır. Petro ayağa kalkar ve şöyle der: *“Bakınız, bu şeyler sizi engelliyor. Hiçbir yerde bunlarla güvende değilsiniz. Kâh bardakları deviriyor kâh unutup yemeğe batırıyorsunuz. Alın, bunlardan toz bezi yaparsınız”*⁵⁷.

Petro'nun toplumu iyileştirmesi ile soylu aile topluluğu, Rusya'nın Avrupa adetleriyle tanıştığı bir makam, sarayı ise bunun gerçekleştiği bir arena olur. Soyluların gardıroplarında her biri altın iplikle dikilmiş koyu yeşil veya koyu kahverengi kaşmir ya da o zamanlar moda olan trikotaj renklerinde saray üniforması, frak, redingot, kürk palto, yün ceket, pantolon, ipek gecelik maskeli balolarda giymek üzere pembe taftadan yapılmış kukuletalı uzun giysi, Venedik tarzı kıyafetler, altın ve gümüş sim

⁵⁶ Seignobos, C. (2018). *Rusya'nın Doğuşundan Çar II. Nikola'ya Rus Hükümeti* (haz. Vefa Kurban), İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 27-29.

⁵⁷ Massie, R. K. (2019). *Büyük Petro. Yaşamı ve Dönemi* (çev. Hakan Abacı), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 285-289.

işli Fransız ipek kaftan, yelek, fular, eldivenler, üç köşeli şapkalar, bot ve ayakkabılar vardır⁵⁸.

Aralık 1701’de Moskovalılar, “*İnsanlara her çeşit Alman elbisesi ve ayakkabısı giymelerini ve binicilikte Alman eyerleri kullanmaları hakkındaki*” yeni kişisel kararname ile karşı karşıya kalırlar. 1701’den 1724’e kadar Avrupa tarzı bir elbise giyme kurallarını, kumaş türlerini, üniformaların düzenini ve bayramlık elbiseleri, vb. düzenleyen 17 farklı kararname daha çıkar⁵⁹.

Rus halkı bundan sonra hem Moskova hem taşrada uzun cübbelerini terk edecekleri ve kendilerine Macar veya Alman tarzı kaftanlar edinmeleri gerektiği duyurulur. Ertesi yıl erkeklere Fransız veya Alman tarzı yelek, pantolon, tozluk ve şapka, kadınlara jüpon, etek, bone ve Batılı ayakkabı giymeleri emredilir. Yüksek Rus botlarının ve uzun Rus hançerlerinin kullanılması yasaklanır. İnsanların görüp kopya etmesi için onaylı yeni kıyafetlerin modelleri Moskova kapılarına ve şehrin kamu alanlarına asılır. Köylüler dışında geleneksel kıyafetlerle kapılara gelenlere belli bir ceza ödedikten sonra girme izni verilir⁶⁰. Uzun ve geleneksel kıyafetlerle resmi bir kuruma giden bir Rus vatandaşı kapıdaki güvenlik tarafından öncelikle kıyafeti kontrol edilir. Elbisesinin etekleri dizlerinden uzunsa orada hemen kesilir. Binlerce palto bu şekilde kararnameye uygun olarak kesilir. Halk da bu durumdan hoşnut olduğu için kısa zamanda Moskova’da ve çarın gittiği her şehirde uzun kaftan, palto, elbise giyme geleneği ortadan kalkar.

Değişimleri kabul etmeyenlere para ve kırbaç cezası mecbur kılınır. Petro, halkının uzun sakal taşımalarını reddeder ve bütün prenslerin, zadenanın ve beylerin sakallarını kendi yanında keser. Bir fermanla bütün memurların Avrupa biçimi üzere elbise giymelerini emreder. Esaret halinde kalmış kadınların da Avrupa elbiseleri giyerek yüzlerini açarak cemiyetlerde bulunmalarına müsaade eder. 1718’de Petersburg’da Avrupa’nın salon hayatını millete öğretmek ister. Birkaç zadenana gece ziyafetleri tertip etmelerini ve kadınlarıyla beraber eğlenmelerini, dans etmelerini, oynamalarını ve konuşmalarını emreder. Ancak bu arzu, bu kanun, bütün diğerlerinden

⁵⁸ Figes, O. (2009). *Nataşa’nın Dansı. Rusya’nın Kültürel Tarihi* (çev. Figen Dereli), İstanbul: İnkılap Kitabevi. 44-50.

⁵⁹ Фетисова, Т. А., (2007). *Р. М. Курсанова Русский Костюм и Быт XVIII-XIX вв.* Культурология, 4(43), 152-153.

⁶⁰ Massie, R. K. (2019). *Büyük Petro. Yaşamı ve Dönemi* (çev. Hakan Abacı), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 290.

farklı olarak ilgi çekmez. Kadınlar tarafından kabul olunmaz. Bu çok doğaldı. Rus kadınları kapalı olarak yaşamaya, cemiyetlerden uzaklaşmaya, hayattan kaçmaya alışkın olduklarından bu salonlar, Avrupa'daki gibi şenlikli, eğlenceli yerler olmaz. Kadınlar ilgi göstermez. Kadınlar kendilerine verilen bu hakkı anlayamaz. Erkekler de kadınlarıyla eşit haklara sahip olduğuna inanamaz ve kadınlarla bir arada bulunmaktan hoşnut olmazlar. Millet bu durumdan oldukça rahatsız olur. Din adamları sakallarını kestirmelerine isyan eder. Bir patrik, “*sakalsız adam insandan ziyade kediye benzer*” diyerek milleti yeni âdetlerinden soğutmak ister⁶¹.

Geleneksel Rus kıyafetleri, eski gelenek ve inanca bağlı kalarak tüm Rus köylüleri, şehirli burjuvalar ve tüccarlar tarafından giyilir. Aristokrat çevre, Paris moda dergilerinin ögütlerini eksiksiz yerine getirirler. Paris'e bakılarak modaya uygun şehirli elbiseleri dikilir, ancak kadınlar parlak ve alacalı renklerden vazgeçemezler. Günlük yaşamda kullandıkları şalları, baş örtülerini ve pelerinleri ustaca moda elbiselerle birleştirirler. Kıyafetler, genç Rus kızlarının elleriyle dikilir. Zamanla şekil alan Rus şehirli kıyafetleri, bazı yerel özellikleri koruyarak Avrupa modasının ana akımına dahil olur. Geleneksel kıyafetlerde modaya uygun bir kostümün unsurları ortaya çıkar. Örneğin, düşük bir yaka ve kabarık, kısa kesimli uzun kollu bir kadın gömleği ile modaya uygun şehirli kesim dış giyim şugay (шыгай) ile birleştirilir⁶².

Petro'nun giysi reformunu, erkeklere nazaran kadınlar tarafından daha kolaylıkla kabul görür. Çarın kız kardeşi Natalya ile yengesi Praskovaya ilk giysi örneklerini getirirler ve birçok Rus asilzade hanımı hemen onları izler. Yabancı elbiselerde büyük imkânlar görüp modadan geri kalmamak telaşıyla Versailles'da giyilen gece kıyafetleri, ayakkabı ve şapkaların modellerini batıdan sipariş ederler. Modanın kendi kuralları işler ve daha düşük mevkili insanlar, üstlerinin giysilerini kabul ederler⁶³.

XVIII. yüzyıla ait “The Barber Wants to Cut off a Beard of an Old Believer” adlı bu resim, Batılı giyim tarzı ve sakalların kesilmesine tepki olarak çizilmiştir⁶⁴. Geleneksel Rus tarzında giyinmiş bir adamın sakalını kesen, sağ tarafta batılı giyimli

⁶¹ Seignobos, C. a.g.e., 31.

⁶² Беспалова, Е. Р., a.g.e., 7.

⁶³ Massie, R. K. (2019). a.g.e., 290.

⁶⁴ Boguslawski, A. (1999). <https://myweb.rollins.edu/aboguslawski/Lubok/lubsatir.html> (Erişim Tarihi: 16.09.2021).

bir kişi resmedilir. Geleneksel kıyafetler içerisindeki adam st sınıftan bir boyar olduğu açıkça görülmektedir. Dönemin reform hareketlerine tepki olarak yapılan bu resimde erkeklerin giyim kuşamını somut bir şekilde görebilmekteyiz. Boyar özellikle büyük çizilmiştir ve Avrupalı giyimli berberden daha üstün bir figürdür. Bu resmin sanatçısı bilinmemekle birlikte, berberin geleneksel kıyafetlerden farklı bir şekilde giyindikten sonra özünü kaybettiğini ve geleneklerini sürdürmeyi seçen *Eski İnanan*’dan daha aşağı olduğunu tasvir ediyor olabilir. Berber, Batı tarzından şapka, ceket, pantolon, çorap ve ayakkabı giymiş olsa da Boyar, sosyal statü nedeniyle berberden üstündür.

Giyim Reformunun Rus Edebiyatına Yansımaları

Sanat türler arasında edebiyat, toplumsal yaşamı çoğu yönüyle işler. Onun katmanlı doğası bireyi ve toplumu daha kolay anlamamızı sağlayan bir özelliktedir. Edebiyat toplumsal bir olgu olduğundan toplumsal ve ekonomik koşullarca belirlenir. Bu edebiyatın sosyolojik yanısıdır. Edebiyat, tarih ve toplum tarafından belirlendiği ölçüde ve belki ondan daha fazla, kendi iç varlığıyla, zgllğyle, kendisini ayrı bir iş, bir etkinlik, bir uygulama yanısıyla ortaya koyan yanısıyla belirlenir ve var olur. Bu edebiyatın estetik yanısıdır. Edebi yapıt, bir dünya görüşünün anlatımı, somut insanlar ve şeyler evrenini görme ve sezme biçimidir. Yazar bu evreni yaratmak ve anlatmak için uygun bir biçim bulan insandır⁶⁵.

İnsanların dış görünüşleri hakkındaki düşüncelerimiz, sanatsal bir ifade aracı olarak gerçekleştirildiği resim, edebiyat ya da tiyatro ile şekillenir. Yaklaşık üç yüz yıl öncesinin kıyafetlerini bugünün kıyafetleriyle karşılaştırdığımızda, dönemi, toplumu, cinsiyeti ve ulusal kimliği kolayca algılayabiliriz. Giyim, yalnızca tarihsel bir dönemin veya bütün bir halkı temsil eden genel olarak anlaşılabilir bir tanımı değil, aynı zamanda bir resimde, bir kitabın sayfalarında veya bir tiyatro sahnesinde temsil edilen bir karakteri betimler.

Kadın ve erkek giyimi, keten, kenevir, ynl, yarı ynl ev yapımı kumaşların yanı sıra fabrika yapımı kumaşlardan – ipek, yün, pamuk, brokar (simli kumaş) dikilir. Kış, ilkbahar ve sonbaharda dışarı çıkarken giyilen dış giyim hem kadınlar hem de erkekler için nerdeyse aynıdır. Aralarındaki fark daha fazla veya daha az sayıda

⁶⁵ şeker, A. (2020). *Edebiyat ve Toplumsal Cinsiyet*, Ankara: Gece Kitaplığı, 28-29.

süslemeyle ayırt edilir. Rusya genelinde, erkekler ve kadınlar kışın kürk mantolar (шуба), içi kürk, kumaş ya da deri kaplı kısa gocuklar (полушубок) giyerler. İlkbaharda ve sonbaharda, çuhadan yapılmış kaftanlar (суконный кафтан), yakası olmayan zipun (зипун) ve omuzdan iliklenen yakası ile poddövkа (поддёвка) tercih ederler. Kış mevsiminde uzun bir yolculuğa çıkarken tulup (тулуп) adı verilen koyun derisinden dikilen kürklü geniş yakalı palto giyerler. İlkbahar ve sonbaharda kötü havalarda yanlarına uzun etekli bornoz görünümünde olan armyak (армяк) alırlar⁶⁶.

I. Petro'nun reformları sonrası giysiler, geleneksel Rus kıyafetlerinden uzaklaşarak Avrupalılaşır. Rus toplum yapısı günden güne değişmeye başlar. Erkek ve kadınların giysileri tamamen farklılaşır. Bu durum XVIII. yüzyıl Rus yazar, şair ve oyun yazarlarının nesir veya manzum eserlerinde karşımıza çıkar. Dönemin Rus yazarları eserlerinde halkın giydiği çeşitli kıyafetleriyle toplumu resmeder:

Rubaha (рубaha), genellikle beyaz ketenden, bazen renkli ve alacalı kumaşlardan – zengin ve asil aileler için ipekten – dikilen bir gömlek türüdür.

“Kendir ipinden dokunmuş bir *ruhаbа*, doğanın verdiği ayakkabı, dışarı çıkarken giymek için ağaçtan oyulmuş lapti (çarık)...⁶⁷

Rubaha, genel olarak erkek kıyafeti olmasına rağmen kadınlar da giyer. Erkek kıyafetleri özünde Slav olan Rus halklarının yaşadığı tüm coğrafya boyunca aşağı yukarı aynıdır. Yakası eğik yırtmaçlı tunik benzeri bir rubaha, dar pantolon, deri veya örgü ayakkabı, siperi olan veya sipersiz bir şapkadan oluşur. Rubaha, kural olarak pantolonun üzerine serbest bırakılır ve gömleğin üzerine bir kemer takılır⁶⁸.

Petro'nun kılık kıyafet üzerinde yaptığı değişimler geleneksel halk giysileri üzerinde kendisini göstermeye başlar. Örneğin, önemli törenlerde ve kutlamalarda aynı anda birkaç farklı kürk manto giymeyi bırakırlar. Kokoşnik (кокошник), üzerinden giyilen çebaki (чебаки)lerin yerini şallar (шаль) almaya başlar.

Şal (шаль), çiçek bordürlü veya süslemeli ince yünlü kumaştan yapılmış büyük dikdörtgen bir giysidir. XVIII. ve XIX. yüzyılların başında Rusya'da kalın ve ince

⁶⁶ Соснина, Н., Шангина, И. а.г.е., 7-8.

⁶⁷ Радищев, А. Н. (1992), *Путешествие из Петербурга в Москву 1779-1790*. (из. подгот. В. А. Западов), Санкт-Петербург: Наука, 113.

⁶⁸ Соснина, Н., Шангина, И. а.г.е., 7.

şallar ortaya çıkar. Kadınların arasında kullanımı basit olduğu için alışılmadık bir şekilde hızla yayılır. Bu dönemde Türk şalları kadınlar arasında oldukça popülerdir.

*“Müslin eteğinin altından çıkan küçük ayaklar, kaldırım taşlarına zar zor dokunuyor; beyaz bir korsenin üzerinde bir şal dalgalanıyor ve sarı bukleler şapkanın altından şalın üzerine düşüyor”*⁶⁹.

Redingot (сюртук), etek ucu dizlere kadar uzanan, yakalı ve düğme iliklemeli erkek dış giyimidir. Fransızca surtout (her şeyin üstünde) sözcüğünden Rusçaya geçmiştir. Fransa’da XVIII. yüzyıla pelerin, palto ve bol giysiler için kullanılır. Redingot, kural olarak şık bir görünüm için uygun bir renk kontrasına göre yüksek ya da düşük bel bir pantolonla giyilir. Erkek kıyafetlerinde redingotla birlikte giyilen belin üzerinde biten düğmeli ve yüksek belli pantolonlar, muhafazakâr bir seçenek olarak görülmeye başlar. Redingot, XIX. yüzyılda jaquette (визитка) ve ceket (пиджак) yerini alana kadar erkek gündelik giyimin bir parçası olur. Centilmenler tarafından günümüzde de giyilmeye devam eder.

*“Bir çiftlik evi. Üzerinde redingot bulunan Tuğbay odada dolaşarak tütün çeker. Sabah kıyafeti (дезабилье) üzerindeki oğlu, kıkırdayarak çay içer. Kaftana benzeyen kazakin (казакин) giymiş müsteşar, ayakta takvime bakmaktadır. Karısının üstünde zarif bir sabahlık ve başında kornet (корнет) denilen başlık vardır. Tuğbay’ın karısı arka planda çorap örmektedir. Sofya, ona yakın oturmuş gergef işler*⁷⁰.

Potin, pabuç (башмак), topuklu ya da topuksuz olarak deri ya da kumaştan yapılan bir ayakkabı çeşididir.

*“Fransız oda uşağı, kırmızı ökçeli potinleri (башмаки), mavi kadifeden pantolonu ve üzerine pullar dikilmiş pembe kaftanı uzattı ona. Dış odada perukayı çabucak pudralayıp getirdiler”*⁷¹.

Sözcük kökeni Türkçe “başmak” olan башмак ya da подошва, genellikle XVI. yüzyılda kullanılır. XIX. yüzyıla kadar tüm alçak ayakkabılara bu ad verilir ancak, XIX. yüzyıl başından itibaren sadece kadınlar tarafından giyilir. Görünüşe göre, bu XVIII. yüzyıl sonu ve XIX yüzyıl başlarında Avrupa’daki moda değişimlerinden kaynaklanan bir durumdur. O dönem modayı takip eden erkeklerin esas ayakkabıları çeşitli uzunluklarda ve belli durumlarda balo için özel ayakkabılar olduğundan böyle

⁶⁹ Карамзин, Н. М. (2009). *Письма русского путешественника 1792*, Public Domain: Русская классика, 310.

⁷⁰ Fonvizin, D. İ. (1945). *Tuğbay* (çev Nihal Yalaza Taluy), Ankara: Maarif Matbaası, 3.

⁷¹ Puşkin, A. S. (2006). *Büyük Petro’nun Arabı. Bütün Öyküler, Bütün Romanlar*, (çev. Ataol Behramoğlu). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 18-19.

bir değişim söz konusudur. Bu dönemde erkekler potin giymezler. Potinler, balo salon ayakkabılarından farklı olarak daha kabaca, daha az ve sıradan giyinmiş kadınların dış mekân ayakkabıları olarak bilinmeye başlar. N. V. Gogol’ün “Palto” adlı povestinin kahramanı Akaki Akakiyeviç, Başmaçkin soyadını taşır. Bir memurun soyadının uyumsuzluğu barizdir ancak, şimdiye kadar edebiyat eleştirmenleri buna dikkat etmemiştir, Gogol kahramanının soyadında başka bir aşağılayıcı anlam gizlidir – “kadın” soyadı⁷². Bu durumun başka bir örneği hikâyede şu şekilde geçer:

“... bu arada yeri gelmişken belirtelim ki, Akaki Akakiyeviç’in paltosu da memurların alay konularından biriydi. Hatta adamcağızın bu üst giysisine anlı şanlı palto adını bile çok görerek sabahlık demeye başlamışlardı”⁷³.

Burada sabahlık (капот), kadın giysisidir.

Doloman (доломан), renkli omuz kordonları ile süslenmiş kumaştan bir ceket tipi hafif apoletler veya omuz askıları olmayan süvari üniformasıdır. Macarca “dolmany” sözcüğünden ödünç alınan ve Osmanlı Devleti’nde yeniçerilerin giydiği çuhadan yapılma Türkçe “dolaman” sözcüğünden Rusçaya geçmiştir.

“Yaşlı günâhkar, Jupiter, zamanın zevkine göre giyinmediğini fark eder, öfkeli öfkeli sakallarını makasla keser: sakalını tamamen tıraş etmek ve son değişiklik olarak husar dolomanı giymek istiyor gibiydi”⁷⁴.

XVII. yüzyılda Macar süvari birlikleri, bu tür kıyafetleri Batı Avrupa birlikleri arasında yaygınlaştıır. Doloman, Rusya’da 1741’de resmi bir askeri üniforma olarak ortaya çıkar. Husar resmi ceketi olan doloman, subaylar için göğüs, kollar ve sırt boyunca altın veya gümüş kordonlarla ve daha düşük rütbeli erler içinse sarı veya beyaz kordonlar işlenir. Aslında doloman, çuhanın kumaşına zır renkte kordonlarla donatılır. Kordon sayısı on beşe ulaşabilir. Doloman çuhasının rengi, sarı, mavi veya kırmızı olur, rütbeye ve subayın mensubu olduğu alaya bağlıdır. Doloman bir eldiven gibi kişinin üzerine tam oturmalıdır⁷⁵.

⁷² Кирсанова, Р. М. (1995). *Костюм в русской художественной культуре 18 – первой половины 20 вв*, Москва: Научное Издательство “Большая Российская Энциклопедия”, 34.

⁷³ Gogol, N. V. (2011). *Palto. Bir Delinin Anı Defteri. Palto. Petersburg Öyküleri ve Fayton*, (çev. Mazlum Beyhan), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 150.

⁷⁴ Бестужев-Марлинский, А. А. (1833). *Фрегат “Надежда”*, 280.
http://az.lib.ru/b/bestuzhewmarlins_a_a/text_0210.shtml. Erişim Tarihi: 30.08.2021.

⁷⁵ История моды, маски, куклы и театра. *Долман*. <https://maskball.ru/glossary/doloman.html>. Erişim tarihi: 30.08.2021.

Kamzol (камзол), yelek veya ceket tarzında, kaftanın altına giyilen, kollu veya kolsuz bir ceket şeklinde bir erkek takım elbisesinin detayıdır. *Kamzol* adı kökeni İtalyanca “camiciola” (рубашка / gömlek)’ya kadar uzanan Fransızca “camisole” (kaşkorse)’dan gelir.

“Afanasiy İvanoviç otuz yaşında evlenmiş, işlemeli kamzol giyen yaman bir delikanlıymış o zamanlar; hatta akrabaları Pulheriya İvanovna’yı ona vermek istemeyince büyük bir ustalıkla kaçırmış onu ama bunu bile çok az hatırlıyor, en azından hiç sözünü etmiyordu artık”⁷⁶.

Kamzol, Batı Avrupa’daki diğer erkek ve kadın giyim türleri ile aynı zamanda 1700’lü yılların başında Rusya’da ortaya çıkar. Kaftanın etekleri genellikle düğmeli değildir ve içindeki zengin işlemeli kamzol açıkça gözükür. XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kadınlar da kamzol giymeye başlarlar, giysiye ufak dokunuşlar yaparak belini daraltıp boyunu kısaltırlar. XVIII. yüzyılın sonuna kadar kamzolun kolları tamamen kesilir ve kamzol, yelek (жилет) haline gelir⁷⁷.

Kokoşnik (кокошник), alnın üzerine takılan çeşitli şekillerde yüksek bir kalkan şeklinde formu olan Rusya’nın orta ve kuzey bölgelerinde evli bir kadının ilk bebekleri doğana kadar kullandığı bir başlıktır. Kadının medeni durumunun bir sembolü olan geleneksel baş kıyafetinin genel adıdır. Kokoşkin sözcüğünün etimolojik kökeni Kadim Rus dilindeki “кокошь” – *kuluçka tavuğu* sözcüğünden gelir.

“Geçen yüzyılın sonunda, kız kardeşlerimin sayısı birdenbire artmaya başladı: onlar tercümanlar tarafından sarafan ve kokoşnik giydirilmiş çoğunlukla denizasırlı ülkelerin yerlileriydiler. Ve biz, yerli Rus kitapları, aksi takdirde onları kendi aralarında “yarı Ruslaşmış Çuhonets (Baltık-Fin halkları)” olarak adlandırmazdık”⁷⁸.

Geleneksel Rus giyim kuşamının sembolü olan *kokoşnik*, evli bir kadının başını örtmesine ve saçlarını saklaması gerektiğine inandığı için giyilir. Pek çok kokoşkin formu vardır, en bilinenleri, üçgen ve hilal şeklinde yüksek bir sırtın takıldığı düz veya dışbükey tabanlı kalpak veya şapka şeklindedir. Altın ve gümüş iplikler, boncuklar veya incilerle işlemeli kumaşlarla ve bazen de değerli taşlarla süslenir. Kokoşnik giymeye ne zaman başlandığı tam olarak bilinmemekle birlikte, X. yüzyıldan itibaren eski Rus kadınları kokoşniklere benzeyen başlıklar takarlar. Zamanla kokoşnik, Rus giyim

⁷⁶ Gogol, N. V. (2010). *Eski Zaman Beyleri, Taras Bulba ve Mirgorod Öyküleri* (çev. Ergin Altay), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 5-6.

⁷⁷ Кирсанова, Р. М. а.г.е. 112.

⁷⁸ Сенковский, О. И., (1989). *Незнакомка 1832*, Сочинения Барона Брамбеуса, Москва: Советская Россия, 267.

kuşamının ayrılmaz bir parçası olur. Kokoşnik sözcüğü, ilk kez XVII. yüzyıl belgelerinde bulunur. İlk başta, nüfusun tüm katmanlarından kadınlar tarafından giyilir ancak, I. Petro'nun reformlarından sonra, kokoşnikler sadece köylü, burjuva ve tüccarlar tarafından kullanılan geleneksel bir kostüm olarak kalır. Kokoşnikler, özel zanaatkarlar tarafından yapılır. Yoksul ailelerde bile nesilden nesile aktarılan özel kokoşnikler vardır. Günlük yaşamda giyilmez sadece özel günler için saklanır. Rus bayram kostümü, kadın figürünü görkemli ve büyük yapar; zarif bir kokoşnik bu görüntüyü yeterince taçlandırır⁷⁹.

Petro dönemi kadınlarının yeni giyim tarzına geçişte karşılaştıkları tüm zorluklara rağmen, özellikle genç kadınlar arasında başarılar elde edilir. Fransız Büyükelçisi Jacques de Campredon, Adalet Bakanı A. Matveyev'in kızı Mariya'nın zerafetine ve çekiciliğine dikkat çeker. Alman ve ardından Fransız saray modasının Rus kadınlarının giyim ve kuşamları üzerindeki etkisi açıkça görülür. Büyük törenlerde kadınlar için en yaygın ve gerekli olan kıyafet kökeni Hollandaca olan samaar (camapa) adlı uzun bir elbisedir. Bu aslında, normal korse üzerine giyilen ve bir panier (sepet) tarafından desteklenen süslü bir etek üzerine giyilen, pileli bir sırtı olan rahat bir üst elbisesidir⁸⁰.

3.4. Edebi Faaliyetler

Bir halkın en büyük zenginliği dilidir. İnsanoğlunun yazıyı ve dili bulduğu ilk günden beri insan düşüncesinin ve deneyiminin sayısız hazinesi sözcüklerde birikir ve sonsuza dek sözcüklerin bedeninde yaşar. Şöyle ki dilde, esas olarak söz varlığı ve deyimlerde halkın tarihi, yüzyıllardır süren emek ve manevi tecrübeleri, gelenek görenekleri, ahlaki değerleri ve inançları yansıtılır.

Binlerce yıldır her millet atalarının dilini konuşur. Dillerin çeşitliliği coğrafyalara ve toplumlara göre değişir. Ancak dillerin kökeni ve çeşitliliğin nasıl oluştuğu hala belirsizliğini koruyan konulardır. Diller değişmez birimler değildir; zamanın gereklerine uyarak dönüşür, eski sözcükleri yenilerinin içinde harmanlanır. Ve bu süreç sürekli devam eder. Toplamların geçmişini ve günümüzdeki isteklerini iletişim kurduğumuz dil sayesinde öğreniriz. Medeniyet devamlı gelişir ve geçmişten parçalar taşıyarak kendini yeniler. Dil, geçmişten geleceğe bir habercidir. A. İ.

⁷⁹Скуратовская, М., [т.у.]. Почему на Руси Носили Кокосники? <https://www.culture.ru/s/vopros/kokoshnik/>. Erişim Tarihi: 31.08.2021.

⁸⁰ Rosslyn, W., Tosi, A. (2007). Women in Russian Culture and Society, 1700-1825, New York: Palgrave Macmillan, 131-132.

Kuprin'in dediği gibi “*Dil, bir milletin tarihidir. Dil, medeniyetin ve kültürün yoludur. Bu yüzden dil üzerine araştırmalar yapılması ve dilin korunması boş bir uğraş değil, acil bir ihtiyaçtır*” (Kuprin). Dil, zengin ve derin, duyumsal ve ustaca hazırlanmış, açık ve kesin bir olgudur. Ne kadar uğraşırsak uğraşalım, yine de dilin tüm gücünü ve büyüklüğünü yansıtacak tek bir sözcük bulamayacağız. Nitekim dil sayesinde, bir bütün olarak toplumun maneviyatının, hayatta kalmasının ve gelişmesinin temeli olan insani değerleri, geleneklerini ve kültürünü öğreniriz. Bu konuda bize yardımcı olan dilin kadim araçları deyimlerdir. Dilin, zaman perdesinden geçerek bize hayatı anlamlandırma yolunda yardımcı olan ve gerçeğin yolunu gösteren bilgileri iletme konusunda eşsiz bir yeteneği vardır.

Sözcüklerin tarihi, ulusların tarihi ile yakından bağlantılıdır ve bu nedenle etimolojik çalışmalar, önemli tarihi ve etnogenetik sorunları çözmede büyük önem kazanır. Sözcükler, bir halktan diğerine kolayca geçer ve bu tür ödünç almalar sayesinde uluslar arasındaki ilişkileri ve kültürel bağları muhakeme edebiliriz. Ayrıca sözlerden başka, uzak çağlardan günümüze hiçbir tarihi kanıt ve eser bize ulaşmamıştır. Sözcüklerin tarihi, kökenleri ve gelişimleri, aynı zamanda insan düşüncesinin doğa ve toplumsal yaşam fenomenlerini anlamak ve onlara hâkim olmak için asırlardır süren çabaların tarihidir. Dolayısıyla etimolojik araştırmalar, dilbilimin iki temel sorunuyla doğrudan ilişkilidir: “dil ve tarih” sorunu ve “dil ve düşünce” sorunu (Pizani 1956: 5).

“Tarihi dil”, teriminin anlamına bakmakta fayda vardır. Bunlar tarihsel süreç içinde oluşturulmuş ancak çağdaş biçimlerinden farklı olan yani geçmişten tarihsel olarak doğrulanmış daha çağdaş biçimlere evrimleşen dil biçimleridir. Dilin içerdiği unsurlar, nihayetinde, mümkün olduğunda dilde ortaya çıkan çeşitli kökenlerden sayısız ödünçlenmelerdir. Deyimleri tarihsel gelişimleri açısından incelemek önemlidir.

Çelişkiler ve bir arayış döneminin yansıması haline gelen XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başlarında Rus edebiyatı, “Gümüş Çağ” olarak adlandırılır. “Gümüş Çağ” tanımı, bir bütün olarak Rus sanatına bağlanır. Ancak “Gümüş Çağ” edebiyat terimi, giderek fütürizm, akmeizm ve sembolizm gibi yeni, modern akımlarla bağlantılı olan Rus sanat kültürünün sadece bir bölümüne yerleşir. Blok, Bryusov, Ahmatova,

Mandelştam, Mayakovski ve kelimenin diğer büyük sanatçıların yaratıcılıklarıyla bu döneme isimlerini yazdırmışlardır.

“Gümüş Çağ”da şiir, sabah güneşi gibi yaşamın ilk günlerinde aşk insan ruhuna doğar. Aşk duygusunun ötesinde gerçek yüksek bir insan varlığı yoktur. Çeşitli şairlerin kelimeleri, insanlığa ait tüm dürtüler, düşüncelerdeki sevgiyi, aşkın güzelliğini ve gücünü yazmıştır.

İnsanlık öyküleri ne kadar farklı olsa da bazı ana izlekler çevresinde buluşur ve gelişir. Yazın yapıtlarında her dönemde ve dünyanın her yerinde evrensel ve değişmez izlekler vardır. Örnek olarak, ölüm, yalnızlık, intikam, iktidar, gurur, para gibi konular verilebilir. “Aşk” ise yazınsal ürünlerde ön ya da arka planda neredeyse daima hazır bulunan bir izlektir. Çoğu zaman “aldatma, kıskançlık, cinayet, intikam, yalnızlık” gibi diğer temalar bu ana izlek çevresinde gelişir (Korkut, 1996: 32-33). Araştırmamızda bu iki değerli şairin şiirlerindeki “aşk” izleğinin taşıdığı duyguyu ele alacağız. Her şey önce sözlere Türk aşk şiirinin en önemli temsilcisi Cemal Süreya’nın mısralarıyla başlamak istiyoruz. Bu mısralarla aşk ve şiir bileşenini çok iyi görmekteyiz:

“... ”

İki şey: aşk ve şiir

Bunlar kuşkuyla çiftleşir.

...

İki şey: aşk ve şiirdönüşür

Mutsuzlukla beslenir biri

Biri ona dönüşür

İkisi de

Düzeltilmez

Gelişir.” (Süreya, C. İki Şey)

Çoğu okuyucu aşk şiirini, özel, dar ve mahrem bir alan olduğuna inanmaktadırlar. Elbette bu durum garip bir yanılsamadır. Aşk şiirleri yazan şair, aynı

zamanda politik m¼cadele şiirleri ve dolup taşan aşkın hayal kırıklığı ağıtlarını da yazabilir.

4. I. PETRO DÖNEMİ DİL POLİTİKALARI

4.1. XVIII. Yüzyıl Rus Edebi Dili

XVIII. yüzyıl, Rus dilinin tüm düzeylerini ve işlev alanlarını kapsayan köklü bir dönüşüm dönemidir. Bu dönemde yeni bir tip Rus edebi dili (ulusal edebi dil) oluşur ve bu süreç, Rus toplumunun ve kültürünün modernleşmesinin ve rasyonelleşmesinin en önemli unsurlarından biri olarak öne çıkar. Bu süreç, yalnızca dönemin sosyokültürel dönüşümlerini yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda onları mümkün kılan koşulları da yaratır; çünkü birleşik edebi dil, yeni bir devlet merkezli söylemin şekillenmesinde biçimsel bir temel olarak öne çıkar. Yeni edebi dilin kurumsallaşması, Rus toplumunun çeşitli yönlerini bir araya getirmek için önemli bir araç hâline gelir. Bu birleşme süreci, yalnızca kültürel bir ifade değil, aynı zamanda toplumsal dinamiklerin ve kamu kimliğinin bir yansımasıdır⁸¹.

XVII. yüzyılın ortalarına kadar Rus toplumu, nispeten zayıf bir şekilde tabakalaşmış ve sosyal açıdan göreceli olarak hareketlidir. Bu yüzyılın ortalarından itibaren tabakalaşma hızla artmaya başladı ve zirvesine I. Petro dönemiyle ulaşır. Orta Çağ'ın kalıntıları üzerine, her bireyin devlet mekanizmasındaki yerini sağlamlaştıran bir sınıf temelli sosyal yapı kurulur. Petro reformlarının sonunda, vergi reformları imparatorluğun nüfusunu gerekli devlet sınıflarına ayırarak her birinin sayısı ve bileşimi üzerinde bir kontrol sistemi kurar⁸². Bu sözde-Hobbesçu mekanizma, kendini devletin merkezi olarak gören ve toplumun tüm bileşenleri arasında birliği sağlayan egemen elit tarafından başlatıldı ve sürdürüldü. Kültürün ve dilin birliği, bu Rus Leviathan'ının temel unsurları olarak gereklilik haline geldi; kültürel ve dilsel birliği sağlayan bu unsurlar, yeni bir politika bağlamında Fransız mutlakiyetçiliğinin taklit edilmesine yol açtı. Örneğin, Şarl Perro şöyle yazdı: “Fransa’da gerek Kral gerekse mahkemede kullanılan dil dışında ciddiye alınabilecek başka bir dil yoktur; sadece ikisi bir araya geldiğinde para kadar değerli olurlar; herhangi bir dilin bir Kral ya da Prens tarafından onaylanmasıyla geçerlilik kazanır”⁸³ Böylece Perro, edebi dilin rolünü doğru yapılandırılmış bir devlette birlik sembolü olarak tasvir etti; bu dil aynı

⁸¹ Jivov, V. M. (1996). Yazık ı kultura v Rossii XVIII veka. Moskva: Şkola Yazıkı russkoy kultura. s 13-14.

⁸² Anisimov, Ye. V. (1982). Podatnaya reforma Petra I. Leningrad: Nauka. s296.

⁸³ Perro, Ş. (1964). Parallele des Anciens et des Modernes en ce qui regarde les arts et les sciences 1692. (Sanat ve bilim açısından Eskilerle Modernlerin paralelliği). Hachette Livre Bnf. s312.

zamanda para gibi bir değer kazandı. Dilin önemi arttıkça, Rusya'da da edebi dilin gelişimi toplumun kültürel birliğini ve sosyopolitik yapısını güçlendirmede önemli bir unsur haline gelir.

Yeni tip edebi dillerin özellikleri iyi bilinmektedir. Bu yüzyılda edebi dil, hâkim sınıfın tekeli ve ayırt edici işareti olarak tanımlanır. Edebi dil, çok işlevlilik, genel geçerlilik, kodlanmışlık ve üslup araçlarının çeşitliliği ile karakterize edilir. İşte bu özellikleri, 18. yüzyılın devamında ve 19. yüzyılın başında yeni tip Rus edebi dili de kazanır. Ne var ki, Eski Rusya'da yazı dili olarak kullanılan hiçbir çeşit bu özelliklerin tümüne sahip değildir; bu nedenle, Eski Rusya'da edebi dil olup olmadığı sorusu hala tartışmalıdır. Bu konuda A.V. İsaçenko'nun görüşlerini hatırlamak yerinde olur; İsaçenko, hatta "Rus kültürel dilinin modern anlamda yalnızca 18. yüzyılda ortaya çıktığını" belirtir⁸⁴. Buna karşılık V.V. Vinogradov, "Orta Çağ'da Rus edebi dilinin kilise Slavcası olduğunu" savunur⁸⁵, ve bu son görüş, B.A. Uspenski tarafından geliştirilen çift dillilik teorisine dayanmaktadır⁸⁶.

4.2. Dil ve Alfabe Reformları

Rus edebi dili, derin tarihi-kültürel bir olgudur. Bu olgunun gelişmesindeki en büyük katkı, Rusların Hristiyanlığı seçmesinden sonra gerçekleşir. Hristiyanlığa geçiş, Rusların dilini de etkilemiştir. "Ortodoksluğun kabul edilmesiyle, Bizans'ın Kiev Rusyası üzerindeki etkisi artmasına rağmen, kilise ayinlerinde Ruslar, Yunanca yerine kilise Slavcasını kullandılar."⁸⁷ Hristiyanlığın kabulüyle Ruslar, Kiril (Konstantin) tarafından oluşturulan ve *Kiril* adı verilen alfabeye sahip olurlar.

Kiril alfabesinin mucitleri Aziz Kiril ve Mefodiy kardeşlerle ilgi tarihte çok az bilgi mevcuttur. M. Adji de bu konuyla ilgili kitabında "Aziz Kiril ve Mefodiy kardeşler kimlerdir?" adıyla bir bölüm oluşturur. M. Adji, Kiril ve Mefodiy kardeşlerin şerefine bayramlar düzenlendiğini ve kendilerine anıt mezarlar dikildiğini belirtir ama "kim ve nerede, onların Slav olduklarını kanıtlamıştır?" diye sorar ve düşüncelerine şu şekilde devam eder: "Kardeşler, Slav topraklarından çok uzaklarda, Büyük Bulgaristan Kağanlığı'nda doğdular. Proto-Bulgar dili de denilen Kadim Bulgar kabilelerinin

⁸⁴ İsaçenko, A. İ. (1975). Stradatelno-prichastnie formı v russkom yazıke XVIII veka. Russian Linguistics (2). s297.

⁸⁵ Vinogradov, V. V. (1938). Oçerki po istorii russkogo literaturnogo yazıka XVII-XIX vv. Moskva: İzd. 2-e. s5.

⁸⁶ Uspenski, B. A. (1987). İstoriya russkogo literaturnogo yazıka (XI-XVII vv.), Münih.

⁸⁷ Kamalov, İ. Age. s61.

konuştığı dil olan Türkçeyi kullandılar. Onlar, Türkçe yazıp Türkçe konuştular. Eski Runik yazınının karşılığı olarak kendi öz Türkçeleri için yeni bir alfabe icat ettiler.⁸⁸

Kiril ve Mefodiy kardeşler, Rusya tarihinin bir gizemi olarak tarihin tozlu sayfalarında yer alırlar. Bazıları onları, Grek; bazıları ise Slav olduklarını düşünmektedirler. Hem etnik kökenleri, hem de günümüz Rusça konuşan halkların kullandığı Kiril alfabesi ile ilgili birbirinden farklı yorumlar mevcuttur. M. Adji, Kiril alfabesinin oluşturulmasıyla ilgili, “Aziz Kiril, Slav alfabesi olan *Krillitsa* (Kiril Alfabesi)’yı icat etmez, o, *Glagol* alfabesini tasarlar. Bunlar aynı şeyler değiller. Kıpçak Türklerinin antik çağlardan beri Avrupa’da kabul edilen Latin ve Yunan harflerinden farklı olan karakterlere sahip Runik yazını kullandıkları bilinmektedir. Alfabenin Avrupalı bir görünüme sahip olmasını isteyen kardeşler, bu istek doğrultusunda Runik yazının harflerini dönüştürürler. İşte bütün buluş budur.⁸⁹ Faulmann ise bu durumu, daha farklı aktarır: “Devlet adamları, dini anlatmak için tek uygun dilin Latince olması gerektiğini düşünürler. Fakat Kiril, o devirde Balkanlar’da yeni kurulan Bulgaristan devletine gider. Burada Yunancadan esinlenerek bir alfabe oluşturur. Bu alfabe aracılığıyla Bizans Hristiyanlığını öğrenir. Oluşturulan alfabeye de *Kiril Alfabesi* denir. Yunan Hristiyan kültürünü yansıtmaması için özellikle Yunan alfabesi tercih edilir. Selanikli Kiril ve Mefodiy kardeşlerin yaptıkları bu çalışmalar, Hristiyan âleminden tepki alır ama sonradan haklı bulunurlar. Geliştirdikleri yazı, “bu tarihten itibaren Slav kilise kitaplarının yazısı olarak kaldığı gibi, Sırp, Romanya ve Rus yazısının temelini oluşturur.”⁹⁰

Glagol alfabesinde, Türk dilinin spesifik sesleri için kendine özgü harfleri vardır. Bu yüzden Glagol alfabesindeki kırk karakter, sanki Runik yazını gibidir. Kiril ve Mefodiy’in eylemlerinin aktarıldığı metinlerin kilise Slav dili tercümesinde şöyle der: “Hersones (Chersonesos)’de Kiril, Rusça okuma yazmayı öğrenir.”⁹¹ Her şey bu ifade ile başlar. Burada Kiril’in daha önceden Rusça bilmediği anlaşılır.

⁸⁸ Adji, M. Age. s36.

⁸⁹ Adji, M. Age. s36.

⁹⁰ Faulmann, C. (2005). Yazı Kitabı. Tüm Yer Kürenin Tüm Zamanların Yazı Göstergeleri ve Alfabeleri. Çev. İtir Arda. Türkiye İş Bankası Yayınları. İstanbul. s.183.

⁹¹ Adji, M. Age. s:36.

Bizans ile yapılan eski antlaşmaların “Slavcaya tercüme edilmiş olmaları, Rusların yazı ile 988 yılından önce tanışmış olduğunu gösterirken, Hristiyanlığın kabulü, yazılı dili, Rus topraklarına kesin ve kalıcı bir şekilde yerleştirmiştir.⁹²

Slavların Maarifçileri Kiril ve Metodiy Kardeşlerin resmî hikâyesi tezatlarla doludur. Onlar Katolik Kilisesinin Azizleri’dir. Kiril, Roma’da Aziz Clement bazilikasında defnedilmiştir. Asıl adı Konstantin olan Kiril, adını vefatından üç gün önce Aziz Kiril günü almıştır. Dolayısıyla ona atfedilen alfabeyi keşfetmesi söz konusu olamaz. Murad Adji, Bu alfabenin uygulanmasının, I. Petro döneminde, 1708 tarihinde başladığını ve bu uygulamanın arkasında, Yakov Bryus’un olduğunu anlatır⁹³. Alfabe, milli kültürün en önemli göstergelerinden biridir. Alfabe tarihi ile ilgili çelişkilerle dolu araştırmalar ve tartışmalar, yazı sistemlerinin gelişmeleri ve değişimleri, dil tarihi ve etimoloji alanlarındaki birbirine zıt ve tek yönlü, yani batı kaynaklarını esas alan değerlendirmeler günümüze kadar devam eder. Her zaman dil siyasetinin en önde gelen silahıdır. Sovyetler döneminde, bilhassa Türk halklarına uygulanan alfabe değişimlerinin sebepleri ve neticeleri bilinmektedir⁹⁴.

Rusya 17. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde hâlihazırda Altın Ordu ve diğerlerinin mirasçısı olan bir Avrasya İmparatorluğu idi. Bu statüsünü korumak için de bir Avrupa gücü olması gerekiyordu.⁹⁵

Rusya’nın o dönemde komşuları, Batıda İsveç, tüm Baltık denizine hâkim, Polonya kuzeyden Kiev duvarlarına kadar uzanan, Balkanlara ve Kafkaslara hakim ve hatta Kırım Hanlığı’nın müttefiki olan Osmanlıydı. Rusya tüm bu güçlere karşı büyüyen ve güçlenen bir rakip konumundaydı.

Avrupa’ya hem siyasi hem de kültürel yönden nüfuz etmeye başlayan Rusya 17. yüzyıl sonlarına gelindiğinde Rusya’sız bir Avrupa olamayacağı fikri oturmaya başlamıştı. Avrupa idari alanında Rusya’nın Avrupa’daki ittifaklar sistemi içine girmesi, Osmanlı İmparatorluğu’nun genişlemesinin son bulmasıyla aynı döneme

⁹² Riasanovsky, N. V.; Steinberg, M. D. (2011). Rusya Tarihi Başlangıçtan Günümüze. İnkılap Kitabevi. İstanbul. s. 51.

⁹³ Adji, M. (2008). Turki i mir. Sokrovennaya istoriya. AST. Moskva. s236.

⁹⁴ Özer, Z. B. (2016). Sovyet Dönemi Alfabe Politikaları: Kazakistan Örneği. Prof. Dr. Altan Aykut’a Armağan. Rus Dili ve Edebiyatı İzinde. Editör: Prof. Dr. Ayla Kaşoğlu. İstanbul: Çeviribilim Yayınları. s358.

⁹⁵ Geoffrey Hoskings, Rusya ve Ruslar, Erken Dönemden 21. Yüzyıla, 1. bs, İletişim, İstanbul, 2011, s.247.

denk gelir. Rusya Polonya ile 1686 yılında imzalanan “Sonsuz Barış” ile Avusturya ve Venedik’in de dahil olduğu Osmanlı karşıtı Kutsal İttifak’ın bir üyesi haline geldi. Bu Rusya’nın ilk katılmış olduğu ilk önemli Avrupa İttifakı olma niteliği taşımaktadır. Rusya kendine karşı yapılacak her türlü saldırıyı askeri ve diplomatik yollarla engellemek çabasındaydı. Rusya dahil olmakta olduğu bu sistemde tek bir güç olmayacak, birkaç ya da daha az eşit güçlerden oluşmuş devletin atıştığı “güç dengesi” olacaktı. Bu, Rusya’nın uyum sağlayabileceği bir sistemdi.

Kiril alfabesi zorunlu olarak ancak XVIII. yüzyılda yayılmaya başlar. Çünkü XVIII. yüzyılda Rusya’da Slavcılığın yüceltilmesi ve Türklere ait her şeyin imha edilmesi süreci başlar. Yeni alfabe Moskova hükümetinin tamamen siyasi bir tuzağıdır. Bu bir sonraki Rusyalı nesnenin kadim kitapları okuyamaması için atılan bir adımdır. Bu siyasi hareket "Slav" halkının tarihini sıfırdan, yeniden başlatmak için yapılmıştır. Bu yöntemlere sonralarda başvurulur. Böylece bazı Kafkas halkları da edebi miraslarından mahrum bırakılır. Nesiller arasındaki bağı koparmak için, özellikle Müslümanlar arasında kullanılan Arap alfabesi yerine önceleri Latin alfabesi getirilir, daha sonra bu alfabede Kiril alfabesi ile değiştirilir. Rusya tarihçileri ve siyasetçiler Türk kültürünün anılmasını bile yasaklamak maksadıyla, açık ve sahtekarlığa başvururlar. "Slav" Slav yazıları örneği bunun en iyi ispatıdır ama maalesef bu tek örnek değildir. Rus vakanüvisleri, Kıpçak Kiril ve Metodiy’i "ilk Slav eğitimcileri" yaparak, ihtiyar kirliliği, daha doğrusu diğer adıyla Konstantin’in Hristiyanlar aşması için Kiev’e gönderirler fakat çok önemli bir noktayı dikkate almamışlardır. Yaşadığı çağın büyük temsilcileri olan Kiril ve Metodiy’nin muhtelif faaliyetleri hakkında pek çok kaynakta değişik bilgiler vardır Rus kaynaklı olmayan belgelerde Kiev seyahati ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur⁹⁶.

Petro, tabiatı gereği liderliğini yaptığı devletin çıkarlarının enerjik ve faydacı bir şekilde takip edilmesine yatkındı, fakat Rusya bu rol için henüz uygun değildi. Petro öncelikle Avrupa’nın oyunlarını belirleyecek, kurallarını benimseyecek ve oyununu ona göre oynayacaktı. Bu sebeple ilk hamle olarak Avrupa’ya elçiler göndererek başlar, diğer ülkelerle yeni bir diplomatik ağ kurulur ve aristokrasi dili olan Fransızca ortak dil olarak kabul edilir. Bu doğrultuda ülkedeki aristokratik ailelerin genç üyeleri Avrupa’ya yollanır. Rusya tarihinde bu organizasyonu ilk kuran Rus

⁹⁶ Adjı, M. a.g.e. s68-69.

çarıdır⁹⁷. İlk daimî elçiler 17. Yüzyılın sonlarına yakın, önce en yakın komşuları olan İsveç ve Polonya'ya yollanır. 18. Yüzyılın başında ise daimî elçi sayısı on ikiye yükselir. Tüm bunları yapmaktaki amacı büyük bir Avrupa devleti olmak ve öyle de kalmaktır.

Diller devamlı olarak gelişen canlı yapılardır. Onların bu gelişimleri, oluşumundaki özelliklerinde temellenmektedir. Her dil, varlığını devam ettirirken, dayandığı temele göre şekil alır. Dünyaya gelen bir canlının, gelişen bütün organlarının kendine özgü olduğu gibi diller de ana yapısına göre büyüme evresi gösterirler. Ve bu diller bir alfabe üzerinde gelişirler. Burada önemli olan bu dilin tarihi gelişimini izlemektir. Şöyle ki alfabeler, dillerin tarihi ile uyum halinde bulunmalıdır.

Petro gençlik dönemimden itibaren sıradan bir idareci olmaktan uzak bir şekilde yaşamını sürdürür. Kişisel merakları ve içinde yatan yönetici olma heyecanı ile Avrupa'nın değişik köşelerinde faaliyetlerde bulunur. Bunlar; Moskova'ya giderek Alman Mahallesi'ni ziyaret eder⁹⁸, orada yaşayan zanaatkârlarla, paralı askerlerle,

⁹⁷ a.g.e, s.257.

⁹⁸ Geoffrey Hoskings, Rusya ve Ruslar, Erken Dönemden 21. Yüzyıla, 1. bs, İletişim, İstanbul, 2011, s.259

tüccarlarla uzun uzun sohbetler eder. Hollandalı Franz Timmerman'ın yanında denizcilik, balistik ilmi ve kale inşası hakkında eğitim alır. Kuzey Avrupa'da bilim devrimi devam ederken orada bulunarak kendisi bu sürece şahitlik eder. Königsberg'de topçuluk, Amsterdam'da marangozluk ve Londra'da gemi inşası eğitimi alır.

Yaptığı tüm bu çalışmalar ışığında gittikçe genişleyen ve sınırları etrafında pek çok şey vaat eden imparatorluğunu bir arada tutmak ve kaynaklarını büyük bir Avrupa gücü yaratma amacı doğrultusunda seferber edebilmek için askeri ve idari alanlarda, kilise alanında, eğitim ve kültür alanlarında bir dizi reform hareketleri içine girdi. Köklü değişiklikler yaptığına, yani ülkeyi “karanlıktan aydınlığa” çıkardığına inandı.

Askeri Alanda Yaptığı Reformlar

Rusya'nın Baltık denizine girme çabası 1700 yılında İsveç kontrolünde olan Narva'ya Polonya ve Danimarka ile yapılan bir ittifak çerçevesinde büyük bir orduyla yapılan kuşatmanın Polonya ve Danimarka'nın ittifaktan ayrılmasının ardından kendinden dört kat daha küçük İsveç ordusuna yenilmesiyle başladı. Bu yenilgiyle beraber Petro askeri alanda bazı değişiklikler yapma gerekliliği gerçeğini gördü. Böylelikle;

“*Pomestye'ye*” dayalı süvari birlikleri ordunun temeli olmaktan çıkar ama sosyal yaşam içindeki rolünü korur.

Rusya'nın birliklerinin çoğunun gereksinimlerini sağlayan yarı feodal vergiler yerine, tamamen yeni ve her kış terhis edilmeyen fakat her zaman savaş alanında kalan; yaşam boyu hizmet eden askerle donatılmış sürekli bir ordu yaratılır.

Askere alma, donatma ve eğitme yükümlülüklerini devlete aktarır, bölgesel hükümet reformu, birlikleri yerel bazda yetiştirmek ve masraflarını karşılaştırmak amacına hizmet eden bir araç haline getirir.

1705'ten sonra *retruçina* (düzenli asker alımı) uygulamasını başlattı. Asker ihtiyacı toprak sahibi tarafından seçilen, her 20 haneden bir kişi olacak şekilde değiştirilir. Orduya alınan askerler, serflikten kurtulur ve askerlik yaparak elde etmiş olduğu haklar ile bir ‘vatandaş’ olur. Ama aynı zamanda bu askerlik adeta “25 yıllık

bir hapis”tir⁹⁹. 1719 ve 1721 yıllarında çıkarılan yasalarla serflerin satışı engellenmeye çalışılır ve böylelikle de kölelik sistemi sona ermeye başlar. ¹⁰⁰

Kilise Alanında Yaptığı Reformlar

Ortodoks Kilisesini ve görevlerini aşağı çeker ve böylelikle kilise zayıflar¹⁰¹.

1721 yılında Parikliği kaldırır ve yerine “En Kutsal Sinod”u kurdu. Fakat bu tam bir Sinod değildi. Çoğunlukla Çar tarafından atanan ve onun adına hareket eden seküler bir vekilin gözetimi altındaki papazlar heyetiydi. Feofan Prokoviç tarafından ‘Manevi Düzenleme’ (1721) ile devlet ve kilise arasındaki bağlar belirginleşir.

Devlet, otokrasi yoluyla idare edilecektir. Papazlara yeni görevler verilir; Papazlar, cemaat üyelerinin kiliseye gelip gelmediklerini kontrol eder, kürsüden bildiriler okur, bağlılık yeminleri eder, doğum ve ölüm kayıtlarını tutar.

Manastırlar kapatılmaz ama tüm gelirlerine el konur ve harcayacakları kadar belli bir miktar para aylık olarak verilmeye başlanır.

Manastırların faaliyetleri, fakirlere, hastalara, gazilere, özörlöölere ve dilencilere yardım etmekle kısıtlanır.

Manastırlara kabul edilmede yaş sınırı getirilerek, papazlara okuma yazma şartı konularak, papazlık ve cemaat kurumu çok zayıflatılır.

Petro monarşiyi benimser. O monarşiyi kutsallaştırmakla Monarkı kutsallaştırmak aynı şey değildi. Petro kendini değil devleti tanrılaştırdı. Petro, devletin ve kişinin otoritesi ve monarkın mülkü arasında ayrım yapan ilk Rus lideridir.

İdari Alanda Yaptığı Reformlar

1708’de Rusya sekiz bölgeye ayrılmıştır. Bunlar; Peterburg, Moskova, Arhangelsk, Smolensk, Kiev, Kazan, Azak ve Sibirya’dır. Her bölgenin başına bir vali görevlendirilmiştir.

⁹⁹ Geoffrey Hoskings, **Rusya ve Ruslar, Erken Dönemden 21. Yüzyıla**, 1. bs, İletişim, İstanbul, 2011, s.275.

¹⁰⁰ Kezban Acar, **Ortaçağ’dan Sovyet Devrimi’ne Rusya**, 2. bs, İstanbul, İletişim, 2014, s. 155.

¹⁰¹ Geoffrey Hoskings, **a.g.e**, s.280

Devlet içinde denetleme yapabilmek amacıyla her kuruma ‘Fiskal’ adı verilen temsilciler yerleştirdi. Bu kişiler kurumdan bağımsız direkt olarak ar’a bağılıdırlar ve bilgi akışı sağırlarlar.

Aristokrat olabilmek için askerlik görevi zorunluluğunu yürürlüğe soktu.

Aristokratlar arası derecelendirme sistemini getirdi.

Devlet hizmeti karşılığı *pomestye* verme geleneğini terk ederek yerine düzenli maaş uygulamasını başlattı. *Pomestye* ve *Votçiny* sistemlerini birleřtirdi¹⁰².

Sosyal Alanda Yaptığı Reformlar

Hollanda ve İngiltere’de gözlemlediğı sosyal formların çoğunu uygulamaya koydu, bunlar ise şöyledir;

1700 yılında eski rus takvimi yerine Gregoryan takvimini kabul edilir.

Modern ekonominin temelleri bu dönemde atılır çünkü amaç ordu ve donanmanın ihtiyaçlarını karşılamaktır. Artan maliyetleri karşılamak amacıyla hane başı alınan vergi kişi başı olarak değıştirilir.

Kötüleşen ekonomiden dolayı zaten modernleşemeyen tarım sektöründeki kayıpları önlemek amacıyla serflerin köylerden şehirlere göç etmeleri yasaklanır.

Pantolonlar, vücudu saran ceketler gibi kıyafetler, kaftan gibi kıyafetlerin yerini alır.

Sakal ve uzun saçın yerini traş edilmiş sakallar ve kısa saç aldı. Sakal uzatmak isteyenlerin vergiye tabi olması istenir.

Okuma yazmayı kolaylaştırmak amacıyla yeni bir alfabe kullanılmaya başlanır.

Aristokrat evlerinde kart oyunlarının ve dansın da mevcut olduğı akşam yemekleri tertip edilmeye başlanır.

Elit kadınların tertip edilen toplantılara ve yemeklere katılmaları teşvik edildi. Bu toplantılarda kadınların da erkekler gibi içki içmeleri de teşvik edilir.

Kadınları modern kıyafetler giymeye zorlanır.

¹⁰² Geoffrey Hoskings, Rusya ve Ruslar, Erken Dönemden 21. Yüzyıla, 1. bs, İletişim, İstanbul, 2011, s.286.

Görücü usulü evlilik yasaklandı. Tarafların ailelerinin zoru ile değil, kendi tercih ve istekleri ile evliliği teşvik edilir. Bunun sebebi ise mutlu aileler yaratıp doğum oranını, böylelikle de nüfusu arttırmaktı.

Rusya'nın en batı ucunda, Baltık Denizi kıyısında İsveç'ten savaşla alınan Neva nehri üzerinde Peterburg şehri kurulmaya başlanır..

Baltık Denizi yoluyla deniz ticaretini arttırmak amacıyla ticaret limanı Arhangelsk'ten Peterburg'a alınır.

Eğitim ve Kültür Alanında Yaptığı Reformlar

Büyüyen ve gelişen Rusya diğer tüm ihtiyaçları gibi Avrupalı bir eğitim sistemine de ihtiyaç duyuyordu. O dönemde Ortodoks kilisesi tarafından verilen eğitim de yetersizdi. Bu nedenle Avrupalılaşmak için ya Cizvitler çağrılacaktı ya da eğitimde sekülerlik ilkesi benimsenecekti. Petro da tercihini sekülerlik ilkesini seçerek kullandı. Bu doğrultuda;

Matematik ve Denizcilik Okulu'nu kurdu. Okula gönüllü ya da zorunlu olarak kayıt yapılabilecekti. Bu okulda aritmetik, geometri, trigonometri, denizcilik, coğrafya gibi dersleri vermek amacıyla İngiliz öğretmenler davet edildi. Daha sonra bu okulda Latince, Fransızca ve Almanca, aynı zamanda eskrim, dans, çizim ve resim gibi dersler de verilemeye başlanır.

1732'de Harp Okulları açıldı. Okullarda harp derslerinin yanı sıra müzik, görgü kuralları, denizcilik ve istihdam alanlarında eğitim verilir. Harp okulu öğrencilerine ayrıca yabancı dil olarak Fransızca dersleri de verilir.

İlk halk kütüphanesi ve müzesi (Kunstkamera) açılır.

İlk Rusça haber gazetesi olan *Vedomosti* kurulur.

Maden aramak, harita oluşturmak ve doğal kaynakları kaydetmek amacıyla uzak bölgelere yapılacak geziler finanse edilir.

Rusya'yı dünya biliminin merkezi yapmak için tüm kadrosu Alman olan bir Bilimler Akademisi kurar. Rus öğrencilerin niteliklerine göre bir ortaöğretim ve yükseköğretim almaları amacıyla akademiye bir üniversite ve bir gimnaziya(gramer okulu) açılır. Lemonosov da bu okulun öğrencilerinden birisidir.

Tüm bu açılan eğitim kurumlarının arasında İlahiyat fakülteleri bulunmamaktaydı, dini eğitim başka mecralarda verilmeye devam etti.¹⁰³

Eğitim alanında yapılan bu gelişmeler beraberinde, tüm alanlarda bir yabancı kadrolaşma sonucunu getirir. Eğitimler hep yabancı öğretmenler tarafından verildiği için Petro, Tanrısız olarak adlandırılır.

4.3. Dil Planlamaları ve Dil Politikaları

Aleksandr Grigoryeviç Preobrajenski (1850 – 1918), kendi dönemi için Rus bilim dünyasında önemli bir yere sahiptir. Dilbilim çevrelerinde çoğu araştırmacı tarafından çok iyi tanınmaktadır. Rus sözlükbilimci ve aynı zamanda bir pedagoğdur. Preobrajenski'nin kesin doğum tarihi bilinmemesine karşın biyografik ve ansiklopedik referans kitaplarına göre Oryol şehrinde, 1850 civarında doğduğu iddia edilir. Preobrajenski, 1874 yılında Moskova Üniversitesi Tarih-Filoloji Fakültesi'nden mezun olur. İlk hayali genel edebiyat tarihi üzerine master yapmaktır ama daha sonra fikrini değiştirir. Moskova'da çeşitli okullarda Rus dili ve edebiyatı dersleri verir. Öğretmen olarak çalıştığı sırada Rusça dilbilgisi üzerine öğrenciler için çok faydalı bir kitap yazar. Yurt dışına gidip eğitim almak gibi fırsatlar eline geçse de gidemez. Yaşamının tamamını öğretmen olarak geçirir. Bu arada, muhtemelen diğer liselerden ayırt edici özelliklerinden biri de öğretmenlere rehberlik eden aktif yayıncılık faaliyetleridir. Yazdığı kitaplar dönemin eğitim sisteminde etkin rol oynamıştır. Her kitabının hemen hemen etkileyici bir bilimsel makale, kaynak listesi ve metodik-pedagojik bir kılavuzu bulunmaktadır. Bu yöntemle hazırladığı 16 tane kitabı vardır.

Preobrajenski, yaklaşık 30 yıl ortaokullarda ana dil dili öğretmek için öğretime yardımcı çok sayıda kitapçık, dilbilgisi ve ders kitabı hazırlar. Preobrajenski'nin yenilikçi ve canlı fikirleri, dogmatik olmayan düşüncesi, en eski dönemlerden çağdaş dönemlere kadar edebiyat teorisi ve tarihi hakkında derin bilgisi ile birlikte uyumlu ve anlaşılabilir bir anlatım ile şöhret kazanmıştır. Aynı zamanda fikirlerini ve deneyimlerini seçmekte sizi düşünmeye zorlayarak kendine özgü sanatsal ilhamını ifade etmeyi başarır.

1917 Ekim Devrimi'ne kadar kitapları kaybolmaz. Bunlardan biri de “Ortaokullar için Edebiyat Kuramı”dır. Bu kitap, Eğitim Komisyonu tarafından uzun

¹⁰³ Geoffrey Hoskings, Rusya ve Ruslar, Erken Dönemden 21. Yüzyıla, 1. bs, İletişim, İstanbul, 2011, s.292

yıllar okullarda okutulması için tavsiye edilir. (4) Estetik, retorik ve poetika konuları sıkça işlenir. Ancak bu eserden kimsenin haberi yoktur. Sadece 4 Numaralı Moskova Lisesi emektar öğretmenleri eserin değerini anladılar. Bu lisede A. A. Şahmatov, F. F. Fortunatov ve diğer Rus filolojisinin temsilcileri öğretmen olarak çalışmaktadırlar. Onları söyledikleri günümüzde güncelliğini korumaktadır. Bu öğretmenler Preobrajenski'nin çalışmalarının orijinal olduğunu belirtirler.

Preobrajenski çalışmalarında her bölüm için Tihonravov, Miller, Rıbnikov, Buslayev, Veselovski gibi bilim insanlarının en güvenilir ve seçkin çalışmalarından oluşan bir literatür listesi sunar.

Öğretmenlik mesleğinin yanı sıra tamamı yazarın ölümünden sonra basılan üç ciltlik *Этимология Словарь Русского Языка* (Rus Dilinin Etimolojik Sözlüğü)'nü hazırlar. İlk sayıları 1910 – 1914 yılları arasında çıkan *Rus Dilinin Etimolojik Sözlüğü* büyük ses getirir ve hala tarihsel sözlükbilim için temel kaynaklardan biridir. F. F. Fortunatov'a göre (1) bu tarzda dilbilimsel bir kaynağın ilk örneğini oluşturur. Dönemi için yeterinde gelişmiş bir etimoloji araştırması yoktur ve bu konuda Preobrajenski'nin araştırmaları çok değerlidir. Öyle ki bu sözlüğü kendi parasıyla yayımlar.

Preobrajenski'ye kadar Rusya'da bu türden bir bilimsel çalışma sadece notlar ve kısa yazılar biçiminde vardır. Sadece iki yazar F. S. Şimkeviç ve Goryayev etimolojik bulguları ayrı bir sözlükte toplamaya çalışırlar. Avrupa'da bu gelenek XVIII. yüzyıldan beri bilinmektedir. Daha sonra dilbilimci B. M. Lyapunov (2), Preobrajenski'nin bu özgün çalışması için değerlendirmelerde bulunur: “Genel Rus dilinin incelemek için elindeki bütün imkanları kullanan yazarın titizliği ve özverisi sayesinde, Rus dilbilim literatüründe büyük bir boşluğu dolduran çok değerli bir kitap elde ediyoruz.” Bu sözlük ile farklı dilbilimsel makaleleri ve dergileri inceleyerek çok fazla zaman harcamadan genel Rus edebi ve bilim dilinin sözcüklerindeki en yararlı kelimelerinin en olası etimolojilerini görebilmekteyiz. Ayrıca toplumda geniş yankı uyandıran bu sözlük, küçük bir ödül de alır.

Preobrajenski, kelimelerin belirlenmesindeki stratejisini şu şekilde açıklar: “Ödünç alınan sözcüklerin açıklanmasında öncelikle, sözcüğün nereden, ne zaman, hangi yolla Rus diline girdiğine dikkat çekilir. (3)” ne yazık ki bu konuda çoğu şey belirsizliğini korumaktadır. Ama ne yazık ki tam olarak açık kanıtlar yoktur. Örneğin, çoğunlukla sözcüğün bir Türk dilinden ödünç alındığını biliyoruz, ama ne zaman,

hangi koşullar altında ve asıl hangi ulustan alındığı belirsizliğini korumaktadır. Çünkü Rus halkının diğer halklarla olan ilişkileri ve kültürel tarihi ve çeşitli uluslar tarafından çevrelenen çok geniş coğrafi alanın tarihi henüz bütünüyle aydınlatılamamıştır. Sözlükte bazı ödünç alınan sözcükler, sadece kaynakları ve ödünçleme yolu belirtilmez aynı zamanda okuyucuyu bilgilendirmek için yabancı etimolojik sözcüklere de atıfta bulunulur.

Preobrajenski'nin kaderi, birçok bakımdan XIX-XX. yüzyılların eğitimci kuşağı için tipik bir örnektir. Fikirlerine ilham veren filolojik ilham perisinin düşüncelerinden güç alır. Arka planda kalan bir araştırmacı olan Preobrajenski'nin bazı yaşam ve faaliyetlerini anlatmaya çalıştık.

Önemli Çalışmaları:

- Lomonosov'un Biyografisi ve Seçilmiş Eserleri, A. G. Preobrajenski tarafından derlenen notlar (Moskova, 1884);
- Orta Öğretim kurumlarının ilk üç sınıfı için kısa bir Rusça dilbilgisi (Moskova, 1885);
- Liselerin IV. Sınıfları için Kadim Kilise Slav Dilinin İncelenmesine Yönelik bir Kılavuz (Moskova, 1887);
- Orta öğretim kurumlarının ilk iki sınıfı için çeşitli yazarlardan Rusça seçme eserler (Moskova, 1891);
- Lise VIII. Sınıflar için Edebiyat Teorisi (Moskova, 1892);
- Okuma-Yazma Öğretimi için Alfabe Kitabı (Moskova, 1893).

Okuma ve ders kitaplarının oluşturulması üzerine çalışan öğretmenlerin ve bilim adamlarının Preobrajenski'nin deneyimlerinden faydalanması gerekliliği anlaşılmaktadır. Görev yaptığı okullarda karşılaştırmalı tarihsel dilbilim yöntemleri, Hint-Avrupa dilleri öğretimi, örneğin geleneksel Rus kültürü ve edebiyatı sıkı bir akademik bilim ve pratikte sistem bilgisi ile başarılı bir şekilde birleştirilir.

Preobrajenski, 1918'de Rus bilim ve eğitim dünyasının karışıklık içerisinde olduğu bir dönemde vefat eder. Ömrünün son günlerinde dahi bilime katkı yapmak için mücadele eder. Hümanist bir düşünce içerisinde onlarca yıl süren titiz çalışmaları ve oluşturduğu ulusal edebiyat ağacı gelecek nesiller için örnek teşkil edecektir. Şöyle

ki A. H. Vostokov, İ. İ. Sreznevski, V. İ. Dal, F. İ. Buslayev gibi Rus bilim dünyasının en yetenekli isimleri ve eserleri Preobrajenski'nin oluşturduğu sistem karşısında eski ve geride kalmış olarak kabul edilir. Okullardaki eski okuma ve ders kitaplarının gereksiz olduğu ortaya çıkar. Her şeyden önce bir Rus dilbilimci ve öğretmen olan Preobrajenski, klasik sözlükçülüğün geçerli ve kabul edilen kurallarına göre Sözlük hazırlayan ilk yazardır.

Preobrajenski'nin Sözlüğü, kendi dönemi için oldukça büyük bir anlam ifade eder. Sözlük, yazarın el yazısı ile aldığı notlar korunarak basılmıştır. Gerekli değişiklikler sadece mevcut imla kurallarına uygun olarak Rusça, Ukraynaca, Belarusça ve Bulgarca olarak yazılmıştır. Derlemesi yaklaşık olarak 1914'te tamamlanan Sözlük, o dönemin metodolojisini yansıtmaktadır. Sovyet Rusya döneminde sözlüğün temelini oluşturan karşılaştırmalı-tarihsel yöntem meselesi, en baştan, yeniden gözden geçirilmiştir. Rus dilinin yeni bir etimolojik sözlüğünün derlenmesi, Sovyet dilbilimin metodolojik gereksinimlerini karşılaması ihtiyacından Sözlük, en son baskısı 1949 yılında Rus Dili Enstitüsü'nün çalışmalarıyla basılır. Preobrajenski'nin etimoloji sözlüğünün basımının tamamlanması, sözlük araştırmacıları için gelecek çalışmalarına malzeme oluşturmaktadır.

Rusça kelime hazinesinin zenginliği, Hint-Avrupa dil ailesi mirası içinde korunan ve ödünç alınan sözcüklerden oluşmaktadır. Hazırlanan bu sözlükte, Hint-Avrupa kökenli sözcükler, mümkünse istisnasız en erken alınan ödünç sözcükler, daha sonra sadece herhangi bir açıdan özel bir ilgisi olan sözcükler verilir.

Ödünç alınan kelimeyi açıklarken öncelikle hangi kelimenin nereden ve ne zaman Rus diline girdiği meselesine odaklanılır. Ne yazık ki bu yöntem, her zaman işe yaramaz. Bu ilişki içerisinde bazı kelimeler belirsizdir.

Etimoloji, en basit tanımıyla sözlerin kökenini araştırır ve bunu yaparken temel birkaç yöntemden yararlanır. Eski metinlerde bulunan ve diyalektler arasında çeşitlenme gösteren sözlerin anlam ve biçimleri bu sözlerin geçmişlerine kılavuzluk yapar; akraba dillerin sistemli karşılaştırmaları sözlerin en eski biçimlerinin tasarlanmasını sağlar; dillerde yaygın olarak görülen anlamsal değişme tipleriyle yapılacak karşılaştırmalar, özel bir anlamsal değişim için de kanıt oluşturur. (Yılmaz E.)

Preobrajenski'nin bu sözlüğünün hazırlanmasında F. F. Fortunatov, F. Y. Korş, A. A. Şahmatov ve M. O. Attaya gibi önemli bilim insanları ve dilbilimcilerin katkıları vardır. Preobrajenski de sözlüğün ilk cildinin önsözünde tavsiyeleri, destekleri, yönlendirmeleri ve yardımları için onlara teşekkür eder.

4.4. Türk Halklarına Yönelik Dil Politikaları

Rus edebi dili sistemindeki esas değişimlerin, diğer diller ile etkileşim içerisinde ve lehçeleri de esasa alarak gerçekleştiğini kabul edebiliriz. Diğer dillerle etkileşim içinde olmak diğer halklarla etkileşim içinde olmak anlamına gelir. Bir dilin tarihi, muhakkak, dil taşıyıcıların tarihi ve medeniyetine bağlıdır.

Rus dilinin diğer halkların üzerinde yasal statüsü konusunda tartışmalar yaşanıyor. Dillere ilişkin cumhuriyet yasalarında, Rus dili tüm devletin devlet dili-Rusya Federasyonu olarak değil, cumhuriyetin devlet dili olarak tanımlanır ve ikinci en önemli konumu işgal eder, örneğin “Devlet dilleri Tataristan Cumhuriyeti'nde Tatar ve Rus dilleri vardır”.

Türk dilinde konuşmuş ve konuşan insanların sayısı milyarlarla ifade edilir. Bu insanlar Karlı Saha'dan (Yakutistan) Batı Avrupa'ya, Sibiry'a, sıcak Hindistan'a kadar büyük bir coğrafyaya yayılmıştır. Afrika'da bile Türk dilini konuşan yerleşim bölgeleri bulunur Türk dünyası büyük ve olağanüstüdür en çok sayıyı oluşturan ise Türkler onların sayısı 70 milyondan fazladır. Onlar yani Türkler Türkiye'de yaşamaktadırlar. Bu büyük Türk dünyasında Azerbaycanlılar, Altaylılar, Balkarlar, Başkurtlar, Gagavuzlar, Kazaklar, Karaimler, Karaçaylar, Kırgızlar, Kırım Tatarları, Kumuklar, Nogaylar, Tatarlar, Tuvalar, Türkmenler, Uygurlar, Özbekler, Hakaslar, Çuvaşlar, Şorlar, Yakutlar (Sahalar) bulunmaktadır.¹⁰⁴ Özel ve kendilerine ait pek çok özelliği bulunan akraba Türk halkları, Türk dünyasını meydana getirir. Türk dillerindeki sesler ve anlamları çok özel çizgilerle dolu olan konuşmaları yer yüzünde eşsizdir. Aynı kelimelerin farklı halklarda tamamıyla farklı anlamlar içerdiğini görürüz. Bu durum Türk dilinin sınırsızlığını, hayret ettiren sadeliğini ve kadimliğini gösterir.

Arkeolog Sergey İvanoviç Rudenko'nun arkeolojik kazılar yaptığı dönemde Türk kültürü hakkında gerçekleri söyleyemez ve yazamaz. Çünkü bu yasaklanmış bir

¹⁰⁴ Adjı, M. (2021). Kıpçaklar. Türklerin ve Büyük Bozkırın Kadim Tarihi. çev. Zeynep Bağlan Özer. İstanbul: Doğu Kitabevi. s13.

konudur. Çarlık Rusya'sında Türklere düşman olarak görürler. Bu durum ileride Sovyetler Birliği döneminde de sadece Türk adını anmak bile cezaevine girmek, hatta kurşuna dizilmek için yeterli bir sebeptir. Ancak İskitler konusunda konuşmaya, onları yaşadığı bölgeleri ve mezarlıklarının araştırmaya izin verilir. İskitlerin kendi aralarında hangi dili konuştukları, hangi soydan geldikleri ve en önemlisi de iskitlerin kim oldukları gibi konularda araştırma yapmak ve bunları açıklamak yine de yasaktır¹⁰⁵.

Bilim insanları, Altay'ı ve Türkleri tanıdıktan ve haklarında etraflı bilgi sahibi olduktan sonra İskitler'in ayrı bir halk değil, Altay'dan göç eden Türkler olduğuna dair düşüncelerini ortaya koyarlar. Daha doğrusu, belli sebeplerden dolayı vatanını terk eden bir kısım halk söz konusu edilir. Bu tahminlerin esaslı ve güçlü bir sebebi vardır. Çünkü İskitler ve Türklere ait kültürün tamamen aynı olduğu tespit edilir. İskitler ve Türklerin aynı millet olduğu düşüncesini üç yüz yıl evvel Rusya'da ilk defa Rus tarihçi Andrey Lızlov ifade eder. Ama Lızlov'un bu tezi yönetimi rahatsız eder. Politikalarında Türk halkları hakkında olumlu düşünceleri olmayan I. Petro bu fikirten hiç hoşlanmaz. Azak savaşından sonra Büyük Bozkırı istila eden, özgür Türk halkını Rusya'nın bir müstemleke halkı haline getiren ve Türk halkına düşmanlığıyla tanınan I. Petro, Lızlov'un ifade ettiği bu tezi hiç beğenmez. I. Petro, Rusya'da çok uzun zamanlardan beri var olan Rus ve Ukrayna halklarının Türk soylu halklardan olduğunu gizlemeye çalışır. Türk milletine ait bir vatanın ve bir kültür dokusunun mevcut olmadığını iddia eder. I. Petro, Türkleri kendi tarihinden, vatanından ve kültüründen mahrum bırakmak için, Rusya tarihinde Türk halkı yerine "yabanî göçmen" ve "çirkin Tatarların" ortaya çıkması için çok şey yapar ve bu ifadeler Rusya tarihine böylece yerleşmiş olur¹⁰⁶. Kısa süre içerisinde I. Petro'nun emriyle yabancı akademisyenler Rusya'ya getirilir. İskitlerin Slav olduğu, Türklerin ise sözlü ve yazılı kaynaklarda yabanî göçmen ve barbar olarak anılması için onlara büyük miktarda paralar ödenir. Kanunlaşan yasaklar ve cezalandırmalarla Türk milleti ve İskitlere dair gerçeklerin söylenmesinin önüne böylece geçilir. Ülkeye gelen yabancı akademisyenler, bütün güçleriyle ve büyük bir gayretle gerçekleri açıkça çarpıtır ve yalanları

¹⁰⁵ Adji, M. a.g.e. s67.

¹⁰⁶ Adji, M. a.g.e. s67-70.

resmileştirirler. Yapılan arkeolojik kazılar, bulunan bulgular ve abidelerin metinleri Türk dilinde yazılmış olması bile onları ikna etmeye yeterli olmaz.

Türk dünyasının ruhunun bir zamanlar Anasu (Yenisev) Nehri'nin yukarı kısımlarında mekân tuttuğu bilinir. Çok eski zamanlardan beri bu böyledir. Ana-Su, Âdem ve Havva'nın mekanıdır. İlk defa insanlar gök tanrı inancını buralarda öğrenirler. Tanrının elçisi ve Türk dünyasının peygamberi Geser buralara gelir. Hanlık hanedanına mensup şahıslara bir hürmet ifadesi olarak " Kırğız" diye hitap edilir. Bu sözcük " efendim", " hünkarım" anlamlarına gelir. Bu geleneğin başlangıcı Ulu Kir Hanı dönemine kadar uzanır. Orta çağda doğu, kırğızların bu kutsal ülkesini bilir. Örneğin, Nizami'nin "İskendername" adlı eserinde bunu anlatan satırlar mevcuttur. Asırlar boyu bu durum böyledir. Ama çarlık Rusya'sının Altay'ı istila ettiği XVIII. yüzyıl I. Petro döneminde bu bilgi dengesi bozulur. Bu durum, yerel asilzade sınıfı ile " kara payım halkı" haklarını eşitler. Başka bir deyişle, asilzadelik unvanını etnik bir terime dönüştürürler. Sadece tek bir çarlık kararnamesi ile milleti kırdılar. Halk tarafından aşağılanan bir kısım asilzadeler Anasu'dan batıya doğru, Rusların işgal edemediği bölgelere doğru yola çıkmak zorunda kalırlar ve oralara yerleşirler. Günümüz Kırgızistan'ın dağlarında "Kırğız görünüşüne sahip olmayan" mavi gözlü, kumral ve sarışın insanlar o zamanlardan beri yaşarlar¹⁰⁷. Milletler tarihinde kültürlerin karışımı ilgi çekici bir olgudur. Petro döneminde uygulanan bu politikalar, Türk halklarını ve dillerini çok derinden etkiler.

Yer adlarının değişmesinde politika önemli bir faktördür. Politik ideolojiler aracılığıyla bir halkın asırlardır kullandığı ad değişebilmekte ve dış güçlerin çıkarları bu oluşuma yön verebilmektedir. Rusya'da siyasi ilişkilere bağlı olarak Çarlık, Sovyet ve Sovyet sonrası dönem (perestroyka) olmak üzere farklı aşamalarda yer adlarında değişikliğe gidilmiştir. Çarlık dönemi Rusya yer adlarında Romanovları, çarlığı ve iktidarın başında bulunan şahısları ve ailelerini yüceltmek amacıyla adlandırmalar yapılır. Rusya'nın farklı şehirlerinde genel olarak *Romanovskaya ul.*, *Aleksandrovskaya ul.*, *Aleksandrovskiy most*, *Aleksandrovskiy per.*, *Alekseyevskaya ul.*, *Andreyevskaya ul.*, *Andreyevskiy per.*, *Pavlovskaya ul.*, *Tsaritsinskaya ul.*, *Tsaritsinskiy most*, *Tsarskaya ul.*, *Tsarskoselskaya ul.*, *Tserkovnaya pl.*, *Tserkovnaya ul.*, *Tserkovniy kan.*, *Tserkovniy per.*, *Nikolayevskaya ul.*, *Nikolayevskiy most*,

¹⁰⁷ Adji, M. a.g.e. s100-102.

Nikolskaya pl., Nikolskaya ul., Voskresenskaya ul., Yekaterinoslavskaya ul. yer adları kullanılır¹⁰⁸.

Rusya İmparatorluğu XVIII. yüzyıldan itibaren Kazakistan'ı yönetme, bölgesel olarak hüküm sürme, halkın tarihsel hafızasını silme ve Rusya İmparatorluğu'nun sınırlarını genişletme amacını coğrafi adları değiştirme aracılığıyla gerçekleştirir. Bu amacı gerçekleştirmekteki asıl hedef Rus halklarını çoğaltma ve insanları birleştirme fikrini hayata geçirmektir. Bu hedef doğrultusunda başlangıçta bazı toponimlerde değişiklik yapılmasa da zamanla bu adların yerine Rusça adlar verilmeye başlanır. XVIII. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başında Kazakistan haritasında Petropavlovsk, Kutsal Petro ve Pavel kalesi, Georgiyevskaya, Sergiyevskaya gibi Hristiyan papazların adları yer almaktadır. Zamanla devlet işlerinde çalışan, Çarlık ailesine mensup şahısların adları kullanılmaya başlanır: Yekaterininskoye, Yelizavetinskoye, Nikolayevskoye, Tatişçevo bunlardan bazılarıdır (Ksejnik, 2017: 1-2).

Sibirya'da binlerce ve binlerce tamamen Moğol görünüşüne sahip insan yaşıyor. Onların dış görünüşünde, Slavların izi ve gölgesinin katresi bile yok. Sadece Rusça konuşuyorlar ve Rus isimleri taşıyorlar. Rusya'da Asyalı olduğu açıkça belli olan insanları bugün Slav denir. Rusya'da bugün yapı olarak dış görünüş olarak tamamen Türkiye benzeyen Slavların sayısı milyonlarla ifade edilir. Çarlık Rusya'sında 196 farklı ulusun yaşadığı bilinmektedir¹⁰⁹

"Göçebe uygarlıkları" hakkında monografiler yazılır. Hatta Kazakistan'da bir kısım insanlar, kendi "nomad" teorilerini kurmuşlar ve bununla çok büyük bir gurur bile duyarlar. Gerçi bu teoride, Moğolların göçebe hayat tarzı, Türklere de teşmil edilir. Ancak, bunlar ileri sürülürken, Moğolların XVIII. yüzyılda Yedisu dahil, kadim şehirlerin tamamını imha ettikleri; yerleşik Türkleri göçe zorladıkları unutulur. Bu yıkıcı siyaset asırlar boyunca fasılasız devam eder. Moğollarda döneminde de Ruslar döneminde de kazakların "göçebe" monografileri Moğol boyun durumunun açık uzantılarıdır.¹¹⁰

¹⁰⁸ Miller P.N., Sıtin P.V. (1938). Proishojdeniye nazvaniy ulits, pereulkov, ploşçadey Moskvı. Moskva: Moskovskiy raboçiy. s22.

¹⁰⁹ Adji, M. (2016). Avrupa, Türkler ve Büyük Bozkır (Kıpçaklar). çev. Zeynep Bağlan Özer. İstanbul: Doğu Kitabevi. s59.

¹¹⁰ Adji, M. a.g.e. s140.

Eskiden Ruslar da Türkler de kendilerine Hristiyan demiyorlardı. "*Tanrı'ya inanıyor musun?*" diye soranlara "evet" deniyorsa demek ki bizden biri diye algılanırdı. Dolayısıyla Rusya'da milletlerarası çatışmalar yaşanmazdı. "s Bogom!" yani "tanrı ile" diyerek atalarımız savaşa giderler. "Radi Boga" yani "Tanrı namına" diyerek yaşarlar. Onlar inançlılar, krestandılar. Ancak 18 yüzyılla birlikte Rusya kendi ruhani kültürünü ucubeleştirir, halkın üzerinde ateşler yakılır. Ölüm derecesinde yaralanmış olan tanrı inancı her şeye rağmen hayata tutunur. İnsanlar gizlice ibadetlerini yaparlar, ormanlara ve bataklıklara giderler, sibirya'ya sürgün edilir, açlık ve soğuğa tahammül ederler, ama gök tanrı inancını çocuklarına miras bırakırlar. Bu duruma I. Petro çok tepki gösterir. Onun çarlık döneminde başlayarak kutsal tanrı inancının yaşadığı kazak topraklarına, büyük bozkıra seferler başlar. Azak seferleri fikri Grekler ve Romalılar tarafından da hayal edilirdi. Çünkü bu, Bozkır'ın sömürgeleştirilmesinin sağlayan ve Tengri inancını bitiren bir darbe olmuştur. I. Petro döneminde, temiz inancın taşıyıcıları olan bu Kıpçak kazakları Rusya'nın sarhoş, suça eğilimli ve kaçak bir güruh olarak takdim edilmeye başlar. O zamandan beri kazaklar kaçak bir sınıf olarak algılanır. Hatta Petro, istihza etmek maksadıyla *bir şarap fıçısı üzerinde oturan çıplak bir Kazak* tasvirini Don askerlerinin arması olarak seçer. Bunun anlamı: Kazak her şey içmiş, hiçbir şey kalmamıştır¹¹¹. Eskiden Don bölgesinin simgesi bir sarhoş değil bir geyiktir. Gökyüzü Geyiği kutsaldı. Geyik tasviri kaya resimlerinde, anıt mezarlarda ve taşlarda yer alırdı. Geyik, Bozkır halklarının inancının en eski işaretidir.

XVIII. yüzyılda, Rus hükümdarları bugünkü etnografya haritasını kendilerine göre istedikleri gibi kesmiş; istedikleri gibi biçerler. Koca eyaletleri Slav diye kaydederler. Böylece Rusya, Kıpçak soylu Turgen'in dediği gibi: "Binlerce ifade edilen kilometrelerce her taraf Rusya" olmuştur. O zaman XVIII. yüzyılda, Tambov, Tula, Oryol, Ryazan, Braynsak, Voronej, Saratov ve diğer eyaletler "Tatar" olarak adlandırılır. Onlar Polovetsler, Kıpçaklar, Altın Orda'nın sakinleridir. Rus mezarlıkları buralarda, ancak XVIII. yüzyıllarda Rus göçmenleri ile ortaya çıkar. Onlarla "*etnik kargaşalar*" da beraberinde gelir¹¹².

¹¹¹ Adjı, M. a.g.e. s314-315.

¹¹² Adjı, M. s359.

I. Petro, Azak seferleri sırasında Don Kazakları'nın yaşadığı bölgeyi tamamen istila eder. Don'da "tayin edilen atamanlık" sistemi de 1723'te Kazaklar eliyle yürürlüğe girer. Bunun anlamı, ataman eskisi gibi seçimle değil, Moskova tarafından yapılan atama ile belirlenecektir. Özgür Kazak hayatı sona erer. Ataman olarak ancak bir Rus atanabilirdi, bundan sonra Kazaklar Ruslar tarafından yönetilir. Atanan atamanların ilk icraatı, Kazaklar'ın zorunlu olarak Rus dilini öğrenmesini sağlamaktır. Rusça bilmeyen bir Kazak, orduya alınmaz. Orduda yer almayan bir Kazak olabilir mi? Ordu hizmetinde olmamaktan dolayı sahip olduğu tüm imkanları kaybedebilirdi. Bu yüzden Kazaklar, her şeye rağmen orduda hizmet etmeyi tercih ederler¹¹³.

XVIII.-XIX. yüzyıllarda Don'da sanki iki tane Don vardı: Erkekler hizmet ve iş dili olduğu için Rusça konuşmak zorundaydılar; kadınlar ise eskisi gibi ana dillerinde, yani Türk dilinde konuşmaya devam ederler. İşin ilginç tarafı ise Don'da ve Ural'da Kazaklar "ev dili" dedikleri ana dillerini bugüne kadar unutmamışlardır. Ancak, ayıp bir şeymiş gibi gizlerler¹¹⁴.

4.5. Petro Dönemi Kararname Örnekleri

I. Petro Dönemi, Rusya tarihine, ülke yaşamının tüm alanlarında en büyük dönüşümlerin yaşandığı bir dönem olarak sağlam bir şekilde kazanmıştır. Reformlara duyulan ihtiyaç, Rusya'nın tarihsel gelişiminin genel seyri tarafından belirlenmişti; bunların başlangıcı 17. yüzyılın ikinci yarısına kadar uzanıyordu. Ancak bunlar, gelişmekte olan ekonominin ihtiyaçlarını sadece kısmen karşılayan ilk çekingen adımlardı. Rusya'nın yüzyıllardır süregelen geri kalmışlığını aşması ve ülkeyi ekonomik olarak gelişmiş ve güçlü bir askeri devlete dönüştürmesi için daha enerjik önlemler gerekliydi. Böylece Rusya, dış tehditlere karşı koyabilecek ve denizlere erişim hakkını savunabilecek bir konuma gelecekti¹¹⁵.

Bu görevlerin kısa sürede gerçekleştirilmesi yalnızca güçlü bir otoritenin varlığı ile mümkün olabilirdi. Bu durumla ilgilenenler arasında, yalnızca güçlü bir otoritenin onu artan halk ayaklanmalarından koruyabileceğini iyi bilen soylular ve ticari faaliyetlerdeki haklarını savunan tüccarlar da vardı. Tüm bu koşullar, devlet otoritesinin güçlendirilmesine zemin hazırladı. 18. yüzyılın ilk çeyreği, yalnızca büyük

¹¹³ Adjı, M. a.g.e. s366.

¹¹⁴ Adjı, M. a.g.e. s366.

¹¹⁵ Luppov, S. P. (1973). *Kniga v Rossii v pervoy četrevti XVIII veka*. Leningrad: İzdatelstvo "Nauka". s6.

dönüşümlerin dönemi değil, aynı zamanda Rusya'da mutlak monarşinin kurulma dönemi oldu. *"Majesteleri, dünyada hiç kimseye işlerinde hesap vermek zorunda olmayan mutlak bir hükümdardır"*¹¹⁶ ifadesi I. Petro dönemi askerî yasasında yer alır.

29 Ocak 1710, "Sivil Rus alfabesinin resmi olarak tanıtıldığı gün" olarak kutlanmaktadır. 29 Ocak 1710 tarihinde Rus İmparatoru I. Petro, Eski Slav alfabesinin yerine sivil alfabenin resmen kullanılmaya başlanmasına ilişkin bir kararname yayınlamıştır. Sivil yazı için Latin antiqua ve Moskova tören el yazısı temel alındı. Bu olaydan iki yıl önce, 1708'de Petro Rus alfabesinde ilk reformu gerçekleştirdi. Sivil alfabede "izhe", "zelo" ve diğerleri gibi harfler yoktu. Çar, bazı harflerin imajının geliştirilmesine bizzat katıldı. Bu alfabe 1918'e kadar pratikte herhangi bir değişikliğe uğramadı ve ancak Ekim Devrimi'nden sonra yerini modern alfabeye bıraktı. Büyük Petro'nun reformunun bir sonucu olarak, Rus sivil alfabesi Avrupa kitaplarının baskı modellerine yaklaştı. Din adamları Eski Slav alfabesini kullanmaya devam ettiği için laik ve kilise baskısı da birbirinden ayrılmıştır.

Rusya tarihi, Büyük Petro'nun Rusya'nın gelişimine yaptığı katkıları dünyaya anlatır. I. Petro, yurtdışından bilgi ve gelenekleri getirerek, en son reformları sıradan Rusların ve soyluların yaşamlarına sokar. Fermanlar ve kararnameler, özellikle görgü kuralları ve sosyal davranışlar söz konusu olduğunda herkesi ilgilendirir. Bugün, Çar'ın bazı kararnameleri ve reformları gülümsetebilir, ancak o günlerde bunlar çok ilericidir.

29 Ocak (9 Şubat) 1710'da I. Petro, Rusya'da yeni bir sivil alfabeyi ve sivil yazı tipini onayladı. Alfabenin onaylanması, Büyük Petro'nun 1708-1710'da gerçekleştirdiği Kiril alfabesi reformunun tamamlanmasıdır. Rus Ortodoks Kilisesi ise Kilise Slav alfabesini kullanmaya devam eder.

Bu reform hareketi, çok sayıda eğitimli yerli uzmana ve resmi yazışmaların, evrakların ve bilgilerin halka zamanında iletilmesine ihtiyaç duyan devletin gereksinimleri ile ilgilidir. Bu hedeflere ulaşılması, öncelikli olarak ruhani edebiyatın yayılmasına odaklanan ve dildeki değişiklikleri dikkate almayan matbaanın zayıf gelişimi nedeniyle sekteye uğrar. XVII. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Hristiyan yazısıyla birlikte Rusya'ya gelen alfabe, seküler metinlerdeki bazı harflerin

¹¹⁶ PSZ (Polnoye sobraniye zakonov Rossiyskoy İmperii). C V, No 3006. s325.

kullanılmamasına veya yanlış kullanılmasına rağmen arkaik özelliklerini koruyordu. Ayrıca yazılı kültür çerçevesinde oluşturulan harf biçimi, üst simgelerin varlığı nedeniyle basılı metinlerin yazılmasına sakıncalıydı. Bu nedenle reform sırasında hem alfabenin bileşimi hem de harflerin şekli değişir¹¹⁷.

Yeni bir alfabe ve yazı tipi modeli arayışı, I. Petro'nun aktif katılımıyla gerçekleştirilir. Ocak 1707'de, muhtemelen Petro tarafından bizzat yapılan çizimlere göre, istihkâm mühendisi Kulenbach, Rus alfabesinin otuz üç küçük ve dört büyük harfinin (А, Д, Е, Т) çizimlerini yaptı ve bunlar matbaada kullanılmak üzere harf üretimi için Amsterdam'a gönderilir. Aynı zamanda, hükümdarın emriyle, Moskova Matbaası'nda kelime döküm çalışmaları yapılır ve burada Rus ustalar Grigoriy Aleksandrov ve Vasilii Petrov, kelime kesici Mihail Yefremov'un rehberliğinde kendi yazı tipi versiyonlarını yaparlar, ancak harflerin kalitesi Çar'ı tatmin etmez ve kitap basımı için Hollandalı ustaların yazı tipi benimsenir. Harf devriminin yeni yazı karakterleriyle – Rus Kamusal Yazı Tipi “*русский гражданский шрифт*” - yazılan ilk kitap Geometria Slavenski Zemmerie “*Геометрия славенски землемерие*” - Mart 1708'de basılır¹¹⁸.

Daha sonra, dizgi denemelerinin sonuçlarına dayanarak I. Petro, bazı harflerin şeklini değiştirmeye ve geleneksel alfabenin reddedilen birkaç harfini (muhtemelen din adamlarının ısrarı üzerine) geri getirmeye karar verdi. 18 Ocak 1710'da I. Petro, yeni yazı tipinin karakterlerinin ilk varyantlarının ve basılı eski karakterlerin üzerini çizerek son düzeltmeleri yapar. Çar, alfabenin cildinin arkasına şunu yazdı: “*Bunlar tarih ve imalat kitaplarının basımına yönelik harflerdir, ancak altı çizili olanlar yukarıda adı geçen kitaplarda kullanılmamalıdır*”. Yeni alfabenin kullanılmasına ilişkin kararnamenin tarihi 29 Ocak (9 Şubat) 1710'dur. Kararnamenin yayınlanmasından kısa bir süre sonra, Moskova Devlet Gazetesi yeni alfabeyle basılan ve satışa sunulan kitapların bir listesini yayınlar.

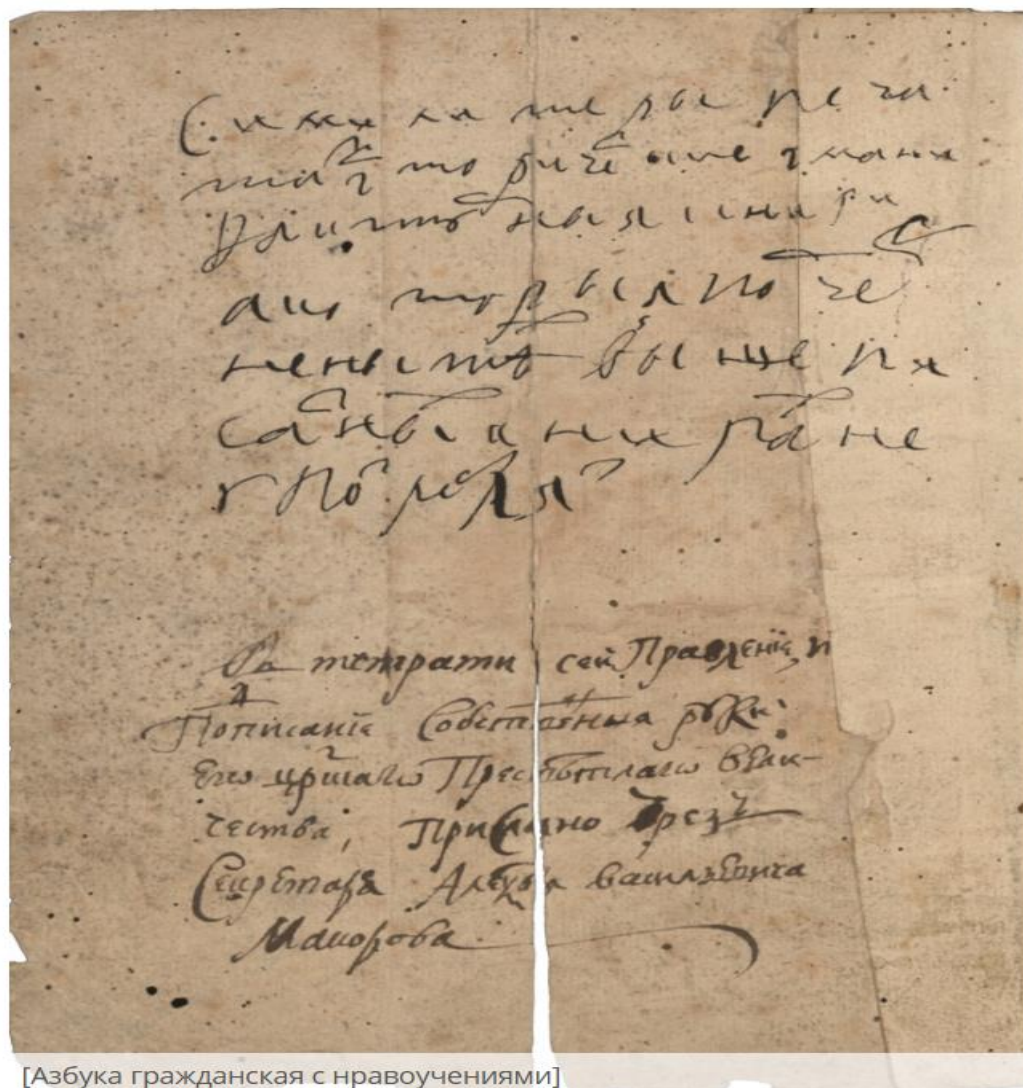
I. Petro'nun reformu sonucunda Rus alfabesindeki harf sayısı 38'e düşürülür, harfler basitleştirilir ve yuvarlaklaştırılır. Kuvvetler (aksan işaretlerinden oluşan

¹¹⁷ Петром I утверждена новая азбука. İnternet Erişim: <https://www.prilib.ru/history/619018>

¹¹⁸ Гражданская азбука в России: 310 лет со дня утверждения. Электронная выставка из фондов Президентской библиотеки. İnternet Erişim: https://www.prilib.ru/sites/default/files/u535/grazhdanskaya_azbuka_v_rossii_310_let_so_dnya_utverzhdeniya.pdf

karmaşık bir sistem) ve bir kelimedede harflerin atlanmasına izin veren bir üst simge olan başlık kaldırılır. Büyük harflerin ve noktalama işaretlerinin kullanımı da kolaylaştırılır ve alfabetik rakamlar yerine Arap rakamları kullanılmaya başlanır¹¹⁹.

Rus alfabesinin bileşimi ve grafikleri daha sonra basitleştirmeye doğru değişmeye devam eder. Modern Rus alfabesi, RSFSR “РСФСР” Halk Eğitim Komiserliği'nin “Yeni bir yazımın tanıtılması hakkında” kararına dayanarak 23 Aralık 1917'de (5 Ocak 1918) kullanıma sunulur.

[Азбука гражданская с нравочениями]

¹¹⁹ Azbuka grajdanskaya s nравоuçeniyami. Азбука гражданская с нравочениями. - [Москва, январь 1710]. - 19 с.- (Рукописи Синода. Коллекции). - Экземпляр РГИА с пометами Петра I. На первой странице текста, внизу надпись: Дано лета дня 1710, генваря в 29 день.

[Азбука гражданская с нравоучениями]

~~З~~ З з , зѣмля Ѣ И и ии ѥ
~~І~~ І і ~~ї~~ ї і і і і
~~К~~ К к ~~ѣ~~ к к к к како
~~Л~~ Л л ~~л~~ л л л л ладн
~~М~~ М м ~~м~~ м м м м миклет
~~Н~~ Н н ~~н~~ н н н н наш
~~О~~ О о ~~о~~ о о . снъ
~~П~~ П п ~~п~~ п п п п покон
~~Р~~ Р р ~~р~~ р р р р рцѣт

97

Büyük Petro döneminde çeviri edebiyat Rusya'da gelişir: Büyük Rus dönüştürücü I. Petro, Batı Avrupa bilimini bakir Rus topraklarına yerleştirmek için gayretlidir. Kitap çevirileri, Rusları Avrupa'da bilim, sanat ve sanayinin ulaştığı sonuçlarla tanıştırmamanın en iyi yoluydu. Her ne kadar yeni dillerin öğrenilmesi eski eğitim programının bir parçası olmasa da Elçilik Düzeninde, çeviriler ve genel olarak elçilik işlerinin yürütülmesi için, çoğunlukla Polonyalılar ve Almanlar olmak üzere yerli yabancılardan tercümanlar vardır. Elçilik tercümanlarından sonra, başlıca tercümanlar Kiev ve Moskova akademilerinin öğrencileri olan din adamlarıydı. Ne Kiev'de ne de Moskova'da Avrupa dilleri öğrenimi görmediler, ancak o zamanlar Avrupa'da ana bilim dili olan Latince öğrendiler, böylece Alman ve Fransız bilim adamları bu dilde yazdılar ve genellikle diğer dillerde yazılmış kitapları bu dile çevirdiler; bu nedenle Latince bilen Moskova ve Kiev bilim insanları farklı kitapları çevirebildiler. Yabancı dillerden kitap çevirmenin önemini farkında olan Büyük Petro, bu işi bizzat yönetti, kitapları kendisi seçti ve çevirilerini denetledi, bazı çevirileri bizzat gözden geçirip doğruladı ve aynı zamanda nasıl çeviri yapılacağına dair kurallar yayınladı. 1713 yılında Musin-Puşkin'e Cromwell'in öyküsünü Rusça'ya çevrilmek üzere Moskova'ya göndermesi için verdi¹²⁰.

Peter, saltanatının son yılında, yani 1724'te, kitapların tercüme edilmesine ilişkin aşağıdaki kararnameyi yayınladı:

“Kitapların ve özellikle sanatsal (bilimsel) kitapların çevirisi için çevirmenlere ihtiyaç vardır, çünkü çevirdiği sanatı bilmeyen hiçbir çevirmen onu çeviremez; bu nedenle bunu önceden bu şekilde yapmak gerekir: Dil bilen ama sanat bilmeyenler sanat öğrenmeye gönderilmeli; sanat bilen ama dil bilmeyenler de dil öğrenmeye gönderilmeli ve bunlar ya burada doğmuş ya da çok genç yaşta buraya gelmiş ve dilimizi doğal bir dil olarak bilen Ruslar ya da yabancılar olmalı, çünkü kendi diline çeviri yapmak her zaman kendi dilinden başkasının diline çeviri yapmaktan daha kolaydır.

*Sanat dalları şunlardır: matematiksel, küresel üçgenlere kadar, mekanik, cerrahi, mimari, anatomik, botanik, askeri ve diğer benzer sanatlar”*¹²¹.

¹²⁰ Переводная литература. При Петре Великом. İnternet Erişim: <https://maxbooks.ru/bakhtiarov/perevod.htm>

¹²¹ Указы Государя Императора Петра Великого самодержца всероссийского. О переводчиках и о их художествах. Санкт-Петербурга. При Императорской Академии Наук. s25

О ПЕРЕВОДЧИКАХЪ И О ИХЪ ХУДОЖЕСТВАХЪ.

ГЕНВАРЯ 23 ДНЯ.

Для переводу книгъ зѣло нужно переводчики, а особливо для художественныхъ, понеже никакой переводчикъ не-умѣя того искусства, о которомъ переводитъ, перевести по неможетъ, того ради заранѣе се дѣлать надобно такимъ образомъ, которые умѣютъ языки, а художествъ не умѣютъ, тѣхъ отдаютъ ученикъ художествамъ, а которые умѣютъ художества а языку не умѣютъ, тѣхъ посылать ученикъ языкомъ, и чѣмъ всѣ изъ русскихъ или иноземцы кои, или здѣсь родились, или зѣло малы прѣехали, и нашъ языкъ какъ природнои знаютъ, понеже на свой языкъ всегда легче переводитъ, нежели съ своего на чужой.

художества же слѣдующія.

Математическое хотя до Сферическихъ Триангеловъ.	Анатомическое.
Механическое.	Политическое.
Хирургическое.	Милитарисъ.
Архитектуръ.	Гидроика.
Цивились.	

И прочіе тому подобныя.

5. SONUÇ

I. Petro'nun Rusya'da çeşitli alanlarda yaptığı yenilikler ve düzenlemeler, ülkenin o zamanın şartlarında bilim, teknik ve kapasite olarak Batılı ülkelerin seviyesine çıkarılması için yapılır. Sömürge yarışında olan Avrupa ülkelerinin karşısında güçlü bir Rus Devleti'nin olması, Karadeniz ve Baltık kıyılarında güçlü düşman saldırısını durdurmak ve düşmana karşı savunma yapmak amacıyla stratejik yerler oluşturmak ve kendisinden sonra gelen tüm Rus yönetimlerinin de ana fikri olan Büyük Rusya idealini gerçekleştirmek Petro'nun hedefi olur. Bu hedefi gerçekleştirme temel düşüncesiyle Petro reformları ülkenin güçlü bir imparatorluk haline gelmesinde de etkin rol oynar.

Rus topraklarının devlet yapısının I. Petro döneminde değiştiğini ve Roma İmparatorluğu'nu örnek alarak bir yapı ve ideoloji veya meşrutiyet arayışı içine girdiğini görürüz. Ayrıca tüm bu durumu, hayata geçirilen reformlarla gözlemleriz. Yeni Rusya'da inşa edilen sınıflarla ve politikalarla toplum şekillenir. Elbette bunu yaparken miras aldıkları eski Ortodoks Hristiyanların haklarını gerekçe göstererek Batıcı tezler üzerine hareket ederler. Roma örnek alınarak hayal edilen bir Rus İmparatorluğu olma amacı, Avrupa'nın muhatabı olma hedefine dönüşür.

Petro reformları toplumsal devrimlerdir. Devletin sınıfsal durumu ve karşılıklı sınıf ilişkileri düzenlenir. İdari ve merkezi yönetim organları batılı tarzda bir devlet biçimi ortaya çıkar. Petro ile Rus toplumuna yeni kültürel açılımlar gelir. Dönemin eski kültürel idealler ile yeni batılı anlayış, toplumsal kültür değişmelerine, kılık-kıyafetlere bile büyük etkiler yapar. Her seviyeden okulların açılmasıyla bilimsel gelişme yollarının da kapısını aralayan "Petro Rusya'da batı teknik ve bilim okullarının yayılmasında bir lider başöğretmen derecesindedir"¹²² Yalnızca toplumun üst sınıflarına ait olan eğitim haklarının tüm ülke sınırlarına yayılması Petro ile sağlanır. Tam otorite ve yenilikçi eğilimlerle özlediği güçlü Rusya'nın temelini kurar. Rusya'da Avrupalı bilimi ve halkın aydınlanmasını gerçekleştirmek isteyen Petro, despotizmin ve özgürlüğün, aydınlanma ve köleliğin birlikte oluşturduğu bir yapılanma döneminin aksaklıklarını düzenlemeye çalışan yenilikçi bir otoritedir.

¹²² Platanov, S. F. (1917). *Leksii po Russkoy İstorii*. Petrograd: izd. Nauk, 511.

Geçmişten aldıkları gelenekler ile kültürel, toplumsal, tarihi ve sosyal temsiller üzerinden kurgulanan politikalar, I. Petro döneminden sonra, saray ileri gelenleri tarafından sürdürülmeye devam eder. Petro'dan sonra uzun süre ülkeyi yöneten Alman kökenli II. Yekaterina, I. Petro'nun amaçladığı politikaları devam ettirir.

Giysi, yiyecek ve barınma insanların varlığını devam ettirebilmesi için üç temel öğedir. Giysi, toplumsal kültür taşıyıcısıdır. Kıyafetler, toplumsal, cinsiyet ve kişisel değer yargıları ile şekillenir. İnsanlığın çeşitli faaliyet alanlarında başarabildiği her şey giyim ile başlar. İnsanların toplum, kültürel ve ekonomik ilişkileri, estetik idealleri, gelenekleri ve cinsiyetleri hakkında fikir verir. Giysilerin kendilerine özgü dilleri vardır. Onları kuşanan insanların yaş, cinsiyet, karakter ve alışkanlıkları hakkında ve aynı zamanda ait oldukları sosyo-kültürel çevre hakkında bilgi verirler.

Rus toplumunda hem kadınların hem de erkeklerin tarihleriyle ilgili çalışmalar yapılmalıdır. Çünkü toplumu yalnızca cinsiyet olarak göremeyiz. Sınıflar üzerinde araştırma yapan bir tarihçinin sadece köylü sınıfıyla ilgilenemeyeceği gibi toplumu tüm yönleriyle ele almalıyız. Kadınların ve erkeklerin tarihsel geçmişteki önemini kılık kıyafet üzerinden yorumlayabiliriz. Cinslere ayrılan giysilerin farklı toplumlarda, toplumun genel düzeninin sağlanması ve gerekli değişimlerde nasıl rol aldıklarını artık daha iyi anlıyoruz. I. Petro'nun giyim reformlarını neden, nasıl ve hangi koşullarda gerçekleştiğini kadın ve erkekler üzerindeki etkisini görebiliriz. Giyim reformları, kadınları toplumda seçkin bir konuma getirir ve onları güçlendirir. Rus kadın hükümdarlar bunun bir kanıtıdır. Rus toplum yapısında giyim-kuşam kimliğin kurucu unsurlarından biridir. Kıyafet, toplumsal bir denetim mekanizması olarak iş görür. Bebeklikten itibaren giysiler vasıtasıyla toplum içerisinde kimlik ve kişilik inşa edilir.

Tarih, geleneksel kıyafetlerin başka ülkelerden ödünç alınanlarla değiştirilmesinin birçok örneğini yazar. Elbette bu ekonomik, kültürel ya da coğrafi olarak etkisi altında kalınan güçlü bir devletin etkisiyle gerçekleşir. Fakat genellikle bir ülkenin fethi ve kazananlar tarafından gündelik kültürün bazı unsurları – giyim kuşam, dil, din, yeme içme, yeni aile yapısı, bayramlar, mimari yapı – mağlup halka dayatılır. XVIII. yüzyıl Rusya'sında bu tür uygulamalar meşru yönetimden gelir. Bu olayın etkisini Rus toplum yaşamında, kadın-erkek ilişkilerinde ve edebiyattaki yansımalarını XIX. yüzyıl ortalarına kadar görmekteyiz. Her ne kadar giysi reformları hakkında kararnameler olsa da Halk, Avrupa tarzı bir kostüm seçerken uzun süre yaşa, cinsiyete ve sosyal

statüye neyin yakıştığı konusundaki geleneksel fikirlere sadık kalır. I. Petro döneminde boyarlar, subaylar, memurlar ve toplumun her kesiminden kadınlar ve erkekler, kalın kürklerini atıp yazlık giysilerini giyerler. Petro döneminden günümüze kadar Rusya'yı yöneten her lider, Petro'nun yaptıklarına hayran olmuştur. Hiçbir lider onun düşüncelerine ve mirasına kayıtsız kalamaz.

Sonuç olarak edebiyat toplum ilişkisi, toplumsal cinsiyet, kadın, erkek egemenliği, iktidar mücadelesi, reform hareketleri, Batılılaşma, yabancılaşma, giyim-kuşam gibi konulara ilgi arttıkça bu konuları eserlerine yansıtan yazarlara ve kitaplara odaklanan çalışmalar artacaktır. Bunun gibi sosyolojik araştırmalar, toplumsal cinsiyet kavramına daha derin anlamlar katacaktır. Bizim bu makalede üstünde durmak istediğimiz konu, XVIII. yüzyılda yapılan giyim-kuşam reform hareketlerinin topluma nasıl yansıdığı, toplumsal cinsiyet üzerinde ne etkiler bıraktığı, yaşanan tüm bu gelişmelerin edebi eserlerde nasıl tasvir edildiğini gözler önüne sermektir. I. Petro'nun yönetimi altındaki Rus toplumu, insanların saç ve sakal tipleri dahi giyim-kuşamları, 1700'lerden sonra oluşan dönüşümler sayesinde topyekûn değişir. Toplumdaki değişme eğilimleri ile erkek ve kadınların sosyal, ekonomik ve kültürel durumları etkilenirken yazarların ele aldıkları konu başlıkları, konu çeşitlilikleri, eserdeki karakterlerin topluma ayna olması ortaya çıkar. Kadınları görünür kılan edebi eserler yazılır. Türklerin Avrasya coğrafyasında kurduğu devletler sayesinde, iki farklı milleti aynı siyasi düzen içinde yaşatır ve birbirine yakınlaştırır.

Rusya'nın tarihi perspektifinden toplumun şekillendirilmesi ve bunları da dış politikasına yansıtması sürecine baktığımızda hem Batı yanlısı hem de milli etkilerin çok net şekilde saptanması mümkündür. Bu dönemin toplum, ulus, din ve dil bağlamında değerlendirilmesi, Rus coğrafyasında yaşayan halkların kimlik, tarih, kültür ve söylem odaklı çalışmalar arayıcılığıyla incelenmesi tutarlı bir sonuca ulaşılmasını sağlar.

Bir dizi dönüşüm sayesinde, Rus nüfusunun her kategorisinin sınıfsal hakları ve görevleri yasallaştırılır. Klasik serflik neredeyse tamamen resmileştirilir. I. Petro eğitim sistemini geliştirmek için büyük çaba sarf eder. Moskova'da 1700 yılında bir matematik ve seyir bilimleri okulu açılır. Daha sonra Moskova'da topçu, mühendislik ve tıp okulları, St. Petersburg'da mühendislik okulu ve deniz akademisi açılır. İlk madencilik okulları ortaya çıkar. Taşra şehirlerinde kitlesel eğitimin geliştirilmesi için,

asker çocuklarının eğitimi için -garnizon okulları, rahiplerin eğitimi için- teoloji okulları kurulur. 1705 yılında ilk gymnasium açılır. Soylular ve din adamları eğitim almak zorundadır. I. Petro, kent nüfusu için zorunlu eğitim getirmeyi ve her cinsiyetten ilkokullar oluşturmayı planlar. Ölümünden sonra, bir okul ağının oluşturulması durur. Ancak Petro, Rusya'da eğitimin gelişmesi için temel atmayı başarır. Ölümünden kısa süre sonra Bilimler Akademisi açılır. Genel olarak, o zamanki Rusya'da güçlü çarın reformlarından ve faaliyetlerinden etkilenmeyecek bir yaşam alanı bulmak zordur.

Laik otoritenin güçlenmesi, kaçınılmaz olarak kilise otoritesinin prestijinin düşmesine yol açtı. Bu süreç, 17. yüzyılda başlamıştı ve I. Petro döneminde gerçek oldu: Laik otorite, ruhani otoriteyi tamamen kendisine tabi kıldı. Petro'nun tüm reformları açık bir şekilde laik, tamamen pratik bir karakter taşıyordu ve eğitim alanını da kapsıyordu. Rus kültürünün daha önce başlamış olan "laikleşmesi", Petro döneminde tüm gücüyle devam etti. Kültür ve ülkenin yaşamının diğer alanlarında, Petro Batı'da bulunan en iyi şeyleri benimsemeye çalıştı. Petro dönemindeki "Avrupalılaştırma", Batılı modellerin körü körüne taklit edilmesi değildi; aksine Petro, ülkesinin kendi deneyimlerine dayanıyordu. Ancak, ileri başarıların benimsenmesi bazen kaba yöntemlerle gerçekleştirildi ve Petro, "barbarlığa karşı mücadelede barbar yöntemlere" başvurmak zorunda kaldı.

Reformların, Rusya'nın denize erişimini geri almak için güçlü bir düşmanla uzun yıllar süren bir ölüm kalım mücadelesi bağlamında gerçekleştirilmiş olması büyük önem taşıyordu. Birçok dönüşüm Rusya'nın askeri gücünü güçlendirmeyi amaçlıyordu. Kültür alanında bu, özellikle de her şeyden önce ordu ve donanma için uzmanlar yetiştirmek üzere eğitim kurumlarının oluşturulmasıyla kendini gösterdi. Daha önce de söylediğimiz gibi, Petro'nun reformları Rusya'nın tarihsel gelişim seyrine göre hazırlanmıştı ve Petro'nun dönemi, Rusya'nın gelişiminin özel karakteri açısından değil, esas olarak hızı açısından önceki dönemden farklıydı. Bu oranlar çağdaşlara o kadar çarpıcı görünüyordu ki zihinlerine sığdırmak zordu. Bu nedenle, sadece çıkarları reformlardan doğrudan etkilenen çevrelerde değil, Rus toplumunun çeşitli kesimlerinde reformlara karşı muhalefet gözlemlendi. Bu direnç Petro'nun reformlarının uygulanmasını büyük ölçüde engelledi. Halkın büyük bir gerilimini ve toplumun tüm ilerici katmanlarının aktif desteğini gerektiriyordu.

Böylece aydınlanma, Rusya'nın dönüşümü için verilen mücadelenin en önemli parçalarından biri haline geliyordu. Bu durum Petro ve arkadaşları tarafından çok iyi anlaşılmıştı. Rusya'da mümkün olan en kısa sürede kendi uzman kadrolarını yaratmak, Rusları daha ilerici bir bakış açısıyla eğitmek, günlük yaşamlarını yeniden düzenlemek, bilgiyi nüfusun mümkün olan en geniş kesimlerine yaymak gerekiyordu. Bu görev Petro tarafından tüm genişliğiyle belirlendi ve olağanüstü bir gayretle yerine getirildi. Rusya'da aydınlanmayı yaymanın araçları çok çeşitliydi: Rus halkının yurtdışında eğitimi ve Rus hizmetine davet edilen yabancılardan mesleki beceriler edinmeleri, ülkede laik eğitim kurumları ağının oluşturulması (hem genel hem de özel), laik kitapların ülkede geniş çapta dağıtılması.

Sonuç olarak Petro'nun reformlarının toplam etkisinin bir değerlendirmesini yapmak zordur. İthal edilen iyileştirme çalışmaları, Ukrayna toprakları üzerinde pek de faydalı olduğunu söylemek zordur. Avrupa ve Rus Çarlığı arasında köprü vazifesi yapan Ukrayna, Rusya'ya daha çok katkı vermiştir. Ukrayna, değişim içinde olan bir ülke olarak kalır. Toplumun istediği modern, demokratik ve pazar odaklı değişiklikleri tamamlamaktan uzaktır. Çok ihtiyaç duyulan siyasi, ekonomik ve sosyal reformlar durur. Ruslaştırma politikaları ile sık sık karşılaşan Ukrayna halkı, tarih boyunca çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Bu bölgede asırlar önce uygulanan çeşitli politikaların günümüzde de yansması devam etmektedir. Ama yalnız bir farkla Ukrayna, artık ayakları üzerinde durabilen kendine ait bayrağı, anayasası ve milli marşı olan bağımsız bir devlettir.

I. Petro, şahsiyeti ve kültürel zevkleri bakımından destekçilerinden daha karmaşık bir insandır. Hayatı bir gül çar olarak monarşik otoritesini güçlendirme çabasıyla geçer ama yurt dışında en rahat olduğu yer Hollanda'dır. Kaptanları saray mensuplarını tercih eder mütevazı bir evde yaşar ve elleriyle çalışmayı sever. Devletle ilgili özel durumlar dışında giysileri sıradan, hatta biraz partaldır. Fiziksel olarak 2 metrelik boyu dönemin ortalamasının çok üzerindedir, buna karşılık oldukça zayıf ve omuzları dardır. Saçları ve bıyıkları çok koyu neredeyse siyah, sakal bırakmaz. Almancayı kendisini ifade edecek kadar bildiği halde, Hollandacayı tercih eder. Batı'nın bak edebi ve tarihsel kültürüne özel bir ilgi duymaz, mimariyle mühendisliği bunlara tercih eder. Avrupa birliğine ilişkin az da olsa bilgisi vardır ve İngiltere'de tatilcilerle gemi inşa acılarını görmek ister. Onunla mimari ve tahkimat kadar

Avrupa’da pedagoji tarih ve siyaset alanında yapılan çalışmaların Rusçaya çevirilerini de denetler ilgisini çeken bir şey olduğunda çevrenin detaylarını dahi müdahale eder yoktu petrolün yönetime ilişkin zgr kuramsal fikirleri yoktur ama rneğin Avrupa tarihi hakkında eserleri Rusçaya çevrilmiş olan kitapları okur.

KAYNAKÇA

- Acar, K. (2014). “Orta Çağ’dan Sovyet Devrimi’ne Rusya”, İstanbul: İletişim.
- Adji, M. (2008). Turki i mir. Sokrovennaya istoriya. Moskova: AST.
- Adji, M. (2016). Avrupa, Türkler ve Büyük Bozkır (Kıpçaklar). çev. Zeynep Bağlan Özer. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Adji, M. (2019). “Kaybolan Millet. Deşt-i Kıpçak Medeniyeti”, çev. Prof. Dr. Zeynep Bağlan Özer, İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Akarsu, B. (1955). Wilhelm von Humboldt’ta Dil-Kültür Bağlantısı, İstanbul.
- Akdemir, N. (2017). “Moda Sektöründe Toplumsal Cinsiyet Kavramının Varlığı”, *SOBİDER Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(12).
- Akkaş, İ. (2019). Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kavramları Çerçevesinde Ortaya Çıkan Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı. *EKEV Akademi Dergisi*, ICOAEF Özel Sayısı.
- Aksakov K. S. Komple işler. — T.1: Tarihi eserler. - M., 1861; cilt 2: Genel olarak dilbilgisi hakkında. - M., 1875; cilt 3: Rusça dilbilgisi deneyimi / K. S. Aksakov. - M., 1875.
- Anisimov, Ye. V. (1982). Podatnaya reforma Petra I. Leningrad: Nauka.
- Atatürk, M. K. “Türk Nedir?” web adresi: [https://www.ttk.gov.tr/tarihveegitim/3756/Avvakum\(basrahip\).BasrahipAvvakum'unHayati,kendisitarafindanyazilmistirvedigereserler/\(Basrahip\)Avvakum.-Arhangelsk,1990](https://www.ttk.gov.tr/tarihveegitim/3756/Avvakum(basrahip).BasrahipAvvakum'unHayati,kendisitarafindanyazilmistirvedigereserler/(Basrahip)Avvakum.-Arhangelsk,1990)
- Avvakum (başrahip). Başrahip Avvakum'un Hayatı , kendisi tarafından yazılmıştır ve diğer eserler / (Başrahip) Avvakum. - Arhangelsk, 1990.
- Azbuka grajdanskaya s pravouçeniyami. Азбука гражданская с нравоучениями. - [Москва, январь 1710]. - 19 с.- (Рукописи Синода. Коллекции). - Экземпляр РГИА с пометами Петра I. На первой странице текста, внизу надпись: Дано лета дня 1710, генваря в 29 день.
- Bhasin, K. (2003). *Toplumsal Cinsiyet*. Çev. Kader Ay. Liseli Kıvılcım Eğitim Broşürleri.
- Bloomfield, L. (1961). Language. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Boguslawski, A. (1999). <https://myweb.rollins.edu/aboguslawski/Lubok/lubsatir.html> (Erişim Tarihi: 16.09.2021).
- Borisoglebsk Devlet Pedagoji Enstitüsü Melniko -Davydov P.I., filoloji bilimleri adayı , doçent, St. Petersburg Devlet Üniversitesi (SPbSU) doktora öğrencisi bgpi@mail . ru Tel.: 8-960-116-73-82
- Borisoglebsk Devlet Pedagoji Enstitüsü Melnikov-Davydov PI, Aday ile ilgili Filoloji , Yardımcı Profesör , Doktora Sonrası Araştırmacı Saint -Petersburg Devlet Üniversitesi'nde bgpi @mail . ru Tel .: 8-960-116-73-82-92 VESTNIK VSU. SERİ: DİL BİLİM VE KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM. 2009. 1 numara
- Cadiou, F. Coulomb, C. Lemonde A. Santamaria, Y. (2013). Tarih Nasıl Yapılır? çev. Devrim Çetinkasap. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çivitçi, Ş., Ertürk, N., Varol, E. [t.y.]. *Giysi Seçimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2689.
- Dökmen, Z. Y. (2010). *Toplumsal Cinsiyet. Sosyal Psikolojik Açıklamalar*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Faulmann, C. (2005). Yazı Kitabı. Tüm Yer Kürenin Tüm Zamanların Yazı Göstergeleri ve Alfabeleri. Çev. İtir Arda. Türkiye İş Bankası Yayınları. İstanbul.
- Fevr, L. (1991). Boi za İstoriyu. Perevod A. A. Boboviça. Moskova: İzdatel'stvo “Nauka”.

- Figes, O. (2009). *Nataşa'nın Dansı. Rusya'nın Kültürel Tarihi* (çev. Figen Dereli), İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Figes, O. (2009). *Nataşa'nın Dansı. Rusya'nın Kültürel Tarihi* (çev. Figen Dereli), İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Fonvizin, D. İ. (1945). *Tuğbay* (çev. Nihal Yalaza Taluy), Ankara: Maarif Matbaası.
- Geoffrey Hoskings, *Rusya ve Ruslar, Erken Dönemden 21. Yüzyıla*, 1. bs, İletişim, İstanbul, 2011
- Gogol, N. V. (2010). *Eski Zaman Beyleri, Taras Bulba ve Mirgorod Öyküleri* (çev. Ergin Altay), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gogol, N. V. (2011). *"Palto". Bir Delinin Anı Defteri. Palto. Burun. Petersburg Öyküleri ve Fayton*, (çev. Mazlum Beyhan), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Halkin, E. L. (2014). *Tarih Tenkidinin Unsurları*. Çev. Bahaeddin Yediyıldız. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Heidegger, M. (1947). *Hümanizm Üzerine*, Aktaran Baumann.
- Hoskings, G. (2011). *Rusya ve Ruslar, Erken Dönemden 21. Yüzyıla*, 1. bs, İstanbul: İletişim.
- Humboldt, v W. (1908). *Gesammelte Schriften*, C VII, Berlin: B. Behr's Verlag.
- Humboldt, W. v. (1836). *Über die verschiedenheit des menschlichen sprachbaues*. Berlin. s21.
- İsaçenko, A. İ. (1975). *Stradatelno-prichastnie formı v russkom yazıke XVIII veka*. Russian Linguistics (2).
- Janson, T. (2013). *Dillerin Tarihi*. Çev. Mehmet Doğan. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Jivov, V. M. (1996). *Yazık ı kultura v Rossii XVIII veka*. Moskva: Şkola Yazıkı russkoy kultura.
- Kagarlitsky, B. (2007). *"Çevrenin İmparatorluğu Rusya ve Dünya Sistemi"*, çev. Esin Soğancılar. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Kamalov, İ. (2009). *Altın Orda ve Rusya. Rusya Üzerindeki Türk-Tatar Etkisi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kamçatnov A. M. *Rus edebi dilinin tarihi (X - 18. yüzyılın ortaları)* / A. M. Kamçatnov . - M., 1975.
- Kaplan, M. (1983). *"Dil, Tarih ve Millet"*. Türk Edebiyatı Dergisi. Sayı: Ağustos 118. İstanbul: İhlas Matbaacılık
- Karaağaç, G. (2009). *"Dil, Tarih ve İnsan"*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Koduhov, V. İ. (1974). *"Obşçeye yazıkoznaniye"*. Moskva: Vıssaya Şkola.
- Kolesov V.V. *Rusça kelimenin felsefesi* / V.V. Kolesov. - St.Petersburg, 2002.
- Kolihalova, O. A. (2012). *Yazık i kultura*. Prepodavateli XXI vek: obşçerossiyski jurnal o mire obrazovaniya, No2 (1). Moskva: MPRU
- Kolihalova, O. A. (2012). *Yazık i kultura*. Prepodavateli XXI vek: obşçerossiyski jurnal o mire obrazovaniya, No2 (1). Moskva: MPRU
- Kramsch, C. (1998). *Language and Culture*. Oxford: Oxford University Press.
- Kramsch, C. (1998). *Language and Culture*. Oxford: Oxford University Press
- Kurat, A. N. (2010). *"Rusya Tarihi. Başlangıçtan 1917'ye kadar"*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Lubskiy, A. V. *Lingvistiçeskiy povorot v istoričeskom poznanii*. web- erişim: <http://ponjatija.ru/node/13150>.
- Luppov, S. P. (1973). *Kniga v Rossii v pervoy çetrevti XVIII veka*. Leningrad: İzdatelstvo "Nauka".

- Luppov, S. P. (1973). *Kniga v Rossii v pervoy četrevti XVIII veka*. Leningrad: İzdatelstvo "Nauka".
- Massie, R. K. (2019). *Büyük Petro. Yaşamı ve Dönemi* (çev. Hakan Abacı), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Massie, R. K. (2019). *Büyük Petro. Yaşamı ve Dönemi* (çev. Hakan Abacı), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mathauzerova S. Eski Rus söz sanatı teorileri / S. Mathauzerova . - Prag, 1976.
- Melnikov-Davydov P.I. Rus dili tarihinde dilsel bir süreç olarak zihinselleştirme hakkında / P.I. Melnikov-Davydov // Beşerî bilimlerin gelişimindeki güncel sorunlar. - Yelets, 2005. - s. 53-58.
- Melnikov-Davydov P.I. Rus dilinin tarihsel tarzı (kurgu metni) / P.I. Melnikov-Davydov. - Borisoglebsk, 2006.
- Miller P.N., Sitin P.V. (1938). *Proishojdeniye nazvaniy ulits, pereulkov, ploščadey Moskvi*. Moskva: Moskovskiy raboçiy.
- Mirşan, K. (1970). "Proto-Türkçe Yazıtlar". MMB Yayını. Ankara.
- Mirşan, K. (1985). "Anadolu Proto-Türkleri".
- Mirşan, K. (1994). "Alfabetik Yazı Başlangıcı".
- Mirşan, K. (1997). "Bugünkü Avrupa Dillerinde Proto-Türkçe İzleri". MMB Yayını. Ankara.
- Mirşan, K. (1998). "Etrüskler. Tarihleri, Yazıları ve Dilleri". MMB Yayını. Ankara.
- Mirşan, K. (1999). "Türk Takvimi".
- Mirşan, K. (2002). "Erken Türk Tarihi Türk Takvimi ve Orhun Yazıtları". Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi. Mayıs-Haziran 2002, sayı: 138.
- Mirşan, K. (2004). "Erken Türklerin Skandinavya Yazıtları". Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı. İstanbul.
- Özer, Z. B. (2016). *Sovyet Dönemi Alfabe Politikaları: Kazakistan Örneği*. Prof. Dr. Altan Aykut'a Armağan. Rus Dili ve Edebiyatı İzinde. Editör: Prof. Dr. Ayla Kaşoğlu. İstanbul: Çeviribilim Yayınları.
- Perro, Ş. (1964). *Parallele des Anciens et des Modernes en ce qui regarde les arts et les sciences 1692*. (Sanat ve bilim açısından Eskilerle Modernlerin paralelliği). Hachette Livre Bnf
- Platanov, S. F. (1917). *Lektsii po Russkoy İstorii*. Petrograd: izd. Nauka,
- Porzig, W. (2011). "Dil Denen Mucize". çev. Vural Ülkü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- PSZ (Polnoye sobraniye zakonov Rossiyskoy İmperii). C V, No 3006.
- PSZ (Polnoye sobraniye zakonov Rossiyskoy İmperii). C V, No 3006.
- Puşkin, A. S. (2006). *Büyük Petro'nun Arabı. Bütün Öyküler, Bütün Romanlar*, (çev. Ataol Behramoğlu). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Riasanovsky, N. V.; Steinberg, M. D. (2011). *Rusya Tarihi Başlangıçtan Günümüze*. İnkılap Kitabevi. İstanbul.
- Riasanovsky, N. V.; Steinberg, M. D. (2011). *Rusya Tarihi Başlangıçtan Günümüze*. İnkılap Kitabevi. İstanbul.
- Rosslyn, W., Tosi, A. (2007). *Women in Russian Culture and Society, 1700-1825*, New York: Palgrave Macmillan.
- Samarin Yu.F. Seçilmiş eserler / Yu.F. Samarin. - M., 1996.
- Seignobos, C. (2018). *Rusya'nın Doğuşundan Çar II. Nikola'ya Rus Hükümeti* (haz. Vefa Kurban), İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Southgate, B. (2012). *Tarih: Ne ve Neden? Antik, Modern ve Postmodern Yaklaşımlar*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

- Subtelny, O. (1980). "Russia and the Ukraine: The Difference that Peter I Made", The Russian Review, v.39, No:1.
- Sumer, N. (2014). "Atatürk'ün Özlediği Bilgin Kazım Mirşan'ı Okurken". Detay Yayıncılık. Ankara.
- Süleymenov, O. (2017). Kod Slova (Kelimenin Şifresi). çev. Azad Ağaoğlu. İstanbul: TEAS Press.
- Şahmatov, A. A. (2012). Oçerk Sovremennogo Russkogo Literaturnogo Yazıka. Knijny Dom "LIBROKOM". Moskova.
- Şeker, A. (2020). *Edebiyat ve Toplumsal Cinsiyet*, Ankara: Gece Kitaplığı.
- Şeşen, R. (1975). *İbn Fazlan Seyahatnamesi Tercümesi*, İstanbul: Bedir Yayınevi.
- Thomson, D. (1983). Tarihın Amacı. Çev. Salih Özbaran. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Tiesenhausen, de W. (1941). Altınordu Devleti Tarihine Ait Metinler. Çev. İsmail Hakkı İzmirli. Türk Tarihi Kaynakları, No:2. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Trabant, J. (2020). Dil, Söz ve Yazının Gelişimi, çev. Rahman Akalın, İstanbul: Runik Kitap.
- Turan, Ş. (1995). *Türk Devrim Tarihi III*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Türkdogan, O. (2000). "Bir Türkolog: Kazım Mirşan". Türk Dünyası Tarih Dergisi. Şubat, Sayı: 158.
- Uspenski, B. A. (1987). İstoriya russkogo literaturnogo yazıka (XI-XVII vv.), Münih.
- Uspenskiy B. A. Rus edebi dilinin tarihi (XI-XVII yüzyıllar) / B. A. Uspenskiy. — 3. baskı. - M., 2002.
- Vereşçagin, E. M., Kostomarov, V. G. (1990). Yazık i kultura. Moskva: Russki yazık
- Vereşçagin, E. M., Kostomarov, V. G. (1990). Yazık i kultura. Moskva: Russki yazık
- Vinogradov, V. V. (1938). Oçerki po istorii russkogo literaturnogo yazıka XVII-XIX vv. Moskva: İzd. 2-e.
- Yılmaz, D. (2002) "Erken Türk Devletleri ve Türuk Bil". Türk Yurdu Dergisi. Eylül, Cilt 22, Sayı 181.
- Беспалова, Е. Р. (2000). *Костюм в России, XV – Начало XX Века. Из собрания государственного исторического музея*, Москва: "Арт-Родник".
- Бестужев-Марлинский, А. А. (1833). *Фрегат "Надежда"*, 280. http://az.lib.ru/b/bestuzhewmarlins_a_a/text_0210.shtml. Erişim Tarihi: 30.08.2021.
- Бестужев-Марлинский, А. А. (1833). *Фрегат "Хадежда"*, 280. http://az.lib.ru/b/bestuzhewmarlins_a_a/text_0210.shtml. Erişim Tarihi: 30.08.2021.
- Веб сайт: <http://v-karpatah.ru/karpaty/velikie-sobytiya-v-istorii-kozackoi-ukrainy/ukraina-v-politike-petra-i/>
- Гражданская азбука в России: 310 лет со дня утверждения. Электронная выставка из фондов Президентской библиотеки. İnternet Erişim: https://www.prilib.ru/sites/default/files/u535/grazhdanskaya_azbuka_v_rossii_310_let_so_dnya_utverzhdeniya.pdf
- История забытой ткани – *Алтабас*, <http://slavmoda.com/istoriya-zabytoj-tkani-altabas/>. Erişim tarihi: 30.08.2021.
- История моды, маски, куклы и театра. *Доломан*. <https://maskball.ru/glossary/doloman.html>. Erişim tarihi: 30.08.2021.
- Карамзин, Н. М. (2009). *Письма русского путешественника 1792*, Public Domain: Русская классика, 310.

- Кирсанова, Р. М. (1995). *Костюм в русской художественной культуре 18 – первой половины 20 вв*, Москва: Научное Издательство “Большая Российская Энциклопедия.
- Мухин, О. Н. (2004). “Петр I и Женский Вопрос: Власть и Гендер В России XVIII века”, *Вестник Томского государственного педагогического университета. Серия: Гуманитарные науки (история, археология, этнология)*, (4).
- Никифоров, Л. А. (1973). “Россия в Период Реформ Петра I”, Москва: Издательство Наука.
- Переводная литература При Петре Великом. İnternet Erişim: <https://maxbooks.ru/bakhtiarov/perevod.htm>
- Петром I утверждена новая азбука. İnternet Erişim: <https://www.prilib.ru/history/619018>
- Радищев, А. Н. (1992), *Путешествие из Петербурга в Москву 1779-1790*. (из. подгот. В. А. Западов), Санкт-Петербург: Наука.
- Семенко, В. И. “Гетманы эпохи Петра I. – И. С. Мазепа и И. И. Скоропадский” // Веб сайт: <https://history.wikireading.ru/292839>
- Сенковский, О. И., (1989). *Незнакомка 1832*, Сочинения Барона Брамбеуса, Москва: Советская Россия.
- Скуратовская, М., [т.у.]. *Почему на Руси Носили Кокошники?* <https://www.culture.ru/s/vopros/kokoshnik/>. Erişim Tarihi: 31.08.2021.
- Солдатенко, В. Ф. (2008). “Теоретические обоснования украинских проектов трансформации Российского централизованного государства в Федеративную демократическую республику и революционная практика 1917–1922 годов”, *Гілея – Науковий вісник*, Випуск 17, Киев.
- Соснина, Н., Шангина, И. (2006). *Русский традиционный костюм: Иллюстрированная энциклопедия*, Санкт-Петербург: СПб – Искусство.
- Фетисова, Т. А., (2007). “Р. М. Кирсанова Русский Костюм и Быт XVIII-XIX вв”. *Культурология*, 4(43).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı:	ACAR Salih
Uyruğu:	T.C.

Eğitim

Lisans	Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı
Yüksek Lisans	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rus Dili ve Edebiyatı
Doktora	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Rus Dili ve Edebiyatı

Başlıca Akademik Çalışmalar

S. ACAR, "TACİKLER", Yayın Yeri: Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 2022
. S. ACAR, "BİR TARİHDİLBİLİMCİ KAZIM MİRŞAN A historical linguist Kazim Mirshan ," presented at the SCIENTIFIC KNOWLEDGE: THE BACKGROUND HISTORY AND PROSPECTS, Ternopil, UKRAYNA, 2019.
S. ACAR, "A. A. Şahmatov: Dil Tarihi- Millet Tarihi", BİLİM VE İNSAN. Yayın Yeri: Gazi Kitabevi, Editör: Özer, Z. B., Basım sayısı:1, Sayfa sayısı:485, ISBN:978-605-344-683-5, Bölüm Sayfaları:139 -156, 2018.
S. ACAR, "Antroponim Çevirisinin Kültürdilbilimsel Yönü", Yayın Yeri: Gazi Kitabevi, Editör: KOZAN Olena, Basım sayısı:1, Sayfa sayısı:179, ISBN:978-605-344-147-2, Bölüm Sayfaları:157 -162, 2014

